BİREYİN TARİHTEKİ ROLÜ AÇISINDAN

YAHYA KAPTAN

3. Baskı

Şener AKSU

KYÖV YAYINCILIK

BİREYİN TARİHTEKİ ROLÜ AÇISINDAN
YAHYA KAPTAN

Şener Aksu

3. Basım

Eylül 2025

ISBN

000-000-000-00-0

Kapak ve Sayfa Tasarımı

.....

Baskı

.....

iletişim

0312 000 00 00

kyovyayincilik@gmail.com

KYÖV Yayınları 01

BİREYİN TARİHTEKİ ROLÜ AÇISINDAN

YAHYA KAPTAN

3. Baskı

Şener AKSU

Üçüncü Baskıya İlk Söz

Uzun zaman önce yazdığınız bir eseri gözden geçirirken uzun zaman önceki zihninizin koşullarıyla karşılaşıyorsunuz. Kimi zaman hayret ediyor ve gençliğinizi onaylıyorsunuz, kimi zaman nasıl böyle bir cümle kurmuşum diye içleniyorsunuz. Bu deneyim de gösteriyor ki insan bir süreç ve bir toplam. Süreç, çünkü doğduğumuzdan ölümümüze kadar geçen zamanda, bizimle ilgili olan her şeyi kapsıyor. Toplam çünkü doğduğumuzdan ölümümüze kadar her şey birikiyor. Elbette genetik bilinçaltı veya toplumsal bilinçaltını da bunu katabiliriz.

O halde bir insanı nasıl anlayıp anlatabiliriz? İnsanın eylem ve etkinliklerinin kalan izi dışında elimizde apaçık veriye sahip değiliz. Bu nedenle biyografi yazmak, özellikle de ölmüş birinin biyografisini yazmak, *"Ölüler Hakkında Dedikodu"*dan başka bir şey değil. Verileri kendi zihnimize göre bütünleyip kendi değerlerimize göre yargılayıp bir araya getiriyoruz o kadar. Ölüler hakkında dedikodu dememin bir nedeni de tarihçiliğimle yüzleşmemin muhasebesi saydığım son kitabıma gönderme yapmaktı. Tarihçiliğimin toplamının ne olduğunu

anlamaya çalıştığım bu deneme, aynı zamanda tarihsel özne üzerine de bugün bende daha yetkin bir görü oluşturdu.

Yahya Kaptan'ın kendisi hakkında böyle bir yüzleşme yaptığını hayal ediyorum. Acaba bu kitapta size anlatılanların dışında neler söylerdi? Benim de merak ettiğim bazı konular var tabi? Özellikle yanıtını merak ettiğim konular… Örneğin Kuva-ı Milliye tarafını seçmesinde siyasi bir bakışın etkisinin olup olmadığı… Yani Yahya Kaptan, nasıl bir toplum tasarısına sahipti, bunu hiçbir zaman bilemeyeceğiz… Düşüncelerini okuma olanağı olsaydı keşke…

Yahya Kaptan hakkındaki veriler göz önüne alındığında birçok Yahya Kaptan'ın olduğunu söyleyebilirim. Filmlerde, çizgi dizelerde, çocuk hikayelerinde o kadar farklı Yahya Kaptan anlatısı var ki? Bunlar doğal çünkü Yahya Kaptan'ı tanıtma, övme yahut bir fikri bilinen bir karakter üzerinden insanlara aktarma arzusu anlaşılabilir bir şeydir… Ancak tarihçilerin Yahya Kaptan hakkındaki anlatıları ele alındığında bu denli farklı olması nasıl açıklanabilir?

Şüphesiz ki bu bize, tarihsel olanla tarihsel olanın bilgisi arasındaki yabancılaşmayı gösteriyor. Her tarih anlatısı aslında anlatanın zihninin bağımsız olamıyor. Dolayasıyla her anlatı anlatanın dünyasına göre biçimleniyor. Kitabın önemli bir kısmının "*Bireyin tarihteki rolü*"ne ayrılmasının gerekçesi budur. Böyle bir tartışma yapmadan, bir insanın tarihteki rolünü açıklamaya girişmek eksikli olurdu.

Öte yandan, daha önceki Yahya Kaptan anlatılarının da tartışmaya açılması gerekirdi. Herkesin Yahya Kaptan'ı farklı fakat anlatılan kişi aynı… Bu farklılıkların gerekçeleri ancak

bu anlatıların karşılaştırılmasıyla ortaya çıkarılabilir. Ayrıca bu karşılaştırma, Yahya Kaptan betimlemelerin gerçek Yahya Kaptan'a ne kadar uygun olduğu hakkında da bir fikir verebilir. Benim görüşüme göre her tarihsel anlatı bir olası anlatıdır. Mutlaka tarihsel olanla ilgili içinde bir miktar sahicilik vardır. Bunların içinde koşullara en uyarlı olan diğerlerinden ayrılacaktır. Buna ben olanaklı anlatı diyorum. Tarihte olan hakkında bilebileceğimizin sınırı işte bu olanaklı bilginin sınırıdır. Daha fazlası, teknik araçlar gerektirir. Sözgelimi zaman makinası yahut geçmiş seslerin çözümlenmesini sağlayan teknolojiler gibi… Anlayacağız, tarihi öğrenmek isteyen her şeyi apaçık öğrenemeyeceğini bilmelidir önce…

Ben yetinmeyi bilenlerdenim. Yani bilmenin bir sınırı olduğunun farkındayım. Dolayasıyla Yahya Kaptan'ı salt haliyle size anlatamayacağım. Peki en yakınları anlatabilir mi? Sözgelimi eşi Şevket Hanım? Sanmıyorum… Yahya Kaptan'ı apaçık, eksiksiz anlatmamı beklerseniz bu bir insan olarak beni aşar ama; Yahya Kaptan'ın olanaklı bilgisini size ulaştırmaya çalıştığımı bilmenizi isterim.

Alışıldığı üzere gerçeğin elimizdeki ipuçlarıyla yetinmek yerine, bu ipuçlarını birbirine bağlayarak bir hikâye yahut roman gibi anlatmak da mümkün tabi… Ben zaten roman yazarıyım, dolayasıyla bunu kolaylıkla yapabilirim ama yapmayacağım. Yapmadım, yapmayacağım çünkü hem Yahya Kaptan'a hem size haksızlık olur.

şener aksu

GİRİŞ

"***Biyografi Yazmanın Bin bir Yüzü***"

Leon-E. Halkın: "*Tarihçinin öznelliğini biyografi kadar iyi gösteren hiçbir şey yoktur*."[1] der. Gerekçe listesi hayli kabarıktır ve tartışmanın boyutunu, *Engels*'ten, *Carlyle*'ye kadar geniş bir yelpazede, "*Tarihte bireyin rolü üzerine*" açılımlarla genişletir. *Halkın*'i bu denli rahatsız eden biyografinin diğer tarihsel metinlere göre gerçeklikle yüzleşme olanağı olması ve genellemelere pek az olanak tanımasıdır. Tarihsel söylemin açmazı, devlet veya toplum gibi genel ve soyutlamaya yakın alanlarda kullanışlı olduğu halde sadece bir bireyin eylem ve etkinliklerini anlama, kavrama ve sistemleştirmede açıklarının ortaya çıkmasıdır.

Gerçekliğin dile getirilmesi veya anlaşılması kavramlar üzerinden olur. Bu zihnin doğasının koşullarıyla bağlantılı bir zorunluluktur. Kavramlaştırma, gerçekliğin algısından başlayıp zihinde yeniden tasarlanmasıdır. Bu süreçte her kavram, diğer kavram ve fikirlerle bağlantı içinde anlamlaştırılır. Bu nedenle genel olarak insan zihnin koşulları, özel olarak bir

[1] Leon-E. Halkın, (*Çev. Bahaeddin Yediyıldız*) Tarih Tenkidinin Unsurları, Ankara, TTK Yayınları, 1989, s. 58

insanın zihninin koşullarına bağlı olarak gerçeklik çarpıtılmaya açıktır. Yine de gerçekliği bilmenin tek yolu budur, elbette bilebildiğimiz kadar… Bu açıdan bakıldığında salt gerçekliğin bilinmesi olanaksız gibidir…

Kavramlar ve kavramlardan oluşturulmuş fikirler ve nihayetinde herhangi bir şeyin bilgisi, gerçekliğin soyutlanıp sınıflandırılmış halidir. Konumuz açısından bakarsak örneğin herhangi bir insanla ilgili bilgi, o insanın zihnimizdeki sınıflandırma ve soyutlamalar halidir. Öyle ki bir insanı bilmek önce insan kavramını bilmeyi gerektirir. İnsan kavramı hem soyut hem bir sınıflandırma halidir. Varoluşlar içinde yerinin belirlenmesi için böyle bir genelleme kaçınılmaz gibidir. Ama varoluşun doğasında böyle bir sınıflama olup olmadığı, böyle bir sınırlamanın varoluşun salt halinde bulunup bulunmadığı bilinemez…

Gerçeklikte her şey, yalnızca kendisi olma halindedir, yani biriciktir. Oysa söz evreninde, aynılık ve benzerlikler üzerine kurulu bir sıradüzen vardır ve her şey bu bütünün bir parçası haline dönüşmüştür. Söze çevrilmiş dünya, gerçek dünyadan sürekli beslenmekte, gerçekliğin söze çevirisi için yeni yöntem ve olanaklar üretilmektedir. Her yeni söz ya da kavram, gerçekliğin yeniden tanımlanmasıdır. Bir çeşit gerçekliğin yeniden kurulmasıdır. Aynı zamanda gerçekliğe etki etmenin de bir olanağıdır. Denebilir ki söz, gerçekliği dönüştürebilir, örneğin kimya, nesnel gerçekliğin algısıdır ve varlığı ona bağlıdır, fakat aynı zamanda nesnel gerçekliği dönüştürmenin yollarından biridir.

Zihinde oluşan bütün fikirler ve tasarımlar; bağımlı içerik ve varoluşun olası bilgisidir. Hem varoluşa bağımlıdır hem zihnin

doğasına… Tarih bilgisi de şüphesiz bir zihinsel tasarıdır. Dolayısıyla bir yandan tarihsel olanla bağlıdır bir yandan zihnin doğasına… Tarihçi işte bu iki bağımlılık arasında yol alır. Üstelik tarihsel olan insanla ilişkilidir, çünkü tarihsel olan insanın eylem ve etkinlikleriyle oluşur. Öte yandan tarihçi de insandır. Anlamaya ve açımlamaya çalıştığı gerçeklik insan eylem ve etkinlikleridir. Bu nedenle tarihçi, fizikçinin nesneler karşısındaki konforuna sahip değildir. Öznellik ve empati yakasını bırakmaz.

Öte yandan varoluşun nesnel yanına yönelen bir zihin daha güvenilir bilgi üretebilir. Yöntemlere daha kolay sadık kalabilir ve kendini yöneldiği alandan ayrı tutabilir, çünkü nesnel gerçeklikler (*dağ, tepe, atom, hücre vs.*) değişkenliği ve farklılığı denetlenebilir, ölçülebilir, tekrarlanabilir gerçekliklerdir. Oysa insanın eylemleri, öznesi insan olması nedeniyle her zaman karmaşık, değişken ve biriciktir. Ölçümlere yahut tekrarlara açık değildir. Her insan biriciktir, her olay biriciktir.

Zihnimiz, her şeyi zaman/mekan ilişkisi içinde kavrar. Bir başka söylemle yan yana gelen şeyler dizisi içinde yahut art arda gelen şeyler dizisi içinde kavrar. Ama herkes için ve her zihin için geçerli bir yan yana gelme hali veya art arda gelme yoktur. Dolayasıyla zaman/mekan zemini de göreceliğe açıktır. Özellikle insan eylem ve etkinliklerinin birikimiyle ilgili olarak… Ayrıca tarihsel olanın bilgisinin izleri apaçık değildir. Bütün bu tartışma düşünüldüğünde, tarihbilimin evrensel yasalara ulaşması ve gerçekliği apaçık ortaya sermesi olanaksız gibidir.

Tarih söyleminin kendi içinde bir bütünselliği sağlamadığını söylemiyorum. Tarihte olup bitenlere yönelik oluşturulmuş

tarihsel birçok tarih tasarısı tutarlılık gösterebilir. Hatta bu tutarlılığı yüzünden zihnimizin doğasına da uygundur ve dolayasıyla birçok zihin için sahici de gelebilir. Ama bir insanı anlamak ve anlatmak söz konusu olduğunda, yani biyografi yazma söz konusu olduğunda, herhangi bir tarih tasarısının bütünlüğü veya tutarlılığı bozulabilir. Birinden söz ederken tarih tasarısının genellemeleri veya soyutlamaları işe yaramayabilir. Söz konusu kişiliğin biricikliği ve öznelliği kaçınılmaz olarak genel kabulleri parçalamaya başlar.

Ne de olsa biyografi biricik bir şeyin anlatısıdır. Her insan biriciktir. Genetik veya kolektif bilinçaltı benzese de genetik birikim ve doğduğu tarihsel koşullar farklıdır. Öyle ki aynı ailede doğan ilk çocuğun koşullarıyla ikinci çocuğun koşulları, hatta ikizlerin koşulları birbirinden farklıdır. Dolayasıyla deneyimleri ve zihin koşulları farklıdır. Bu da bize farklı eylem ve etkinlikte bulunma olasılıklarına işaret eder.

Bir insanı anlamak için eylem ve etkinliklerini ortaya çıkarmak yetmez, aynı zamanda eylem ve etkinliklerini nedeniyle kavramak gerekir. Bir şey ancak nedenleriyle anlaşılabilir bu yüzden o insanı eyleme sürükleyen gerekçelerin ortaya çıkarılması gerekir ki bu tarih bilgisini aşan bir çokluktur. Üstelik tarihçi ölen insanları anlamaya girişmektedir ve bu büyük bir zorluktur ; çünkü *"Bir ölünün karakterinin tahlili, araştırmaya olanak vermemektedir."*[2]

"Eylemlerimizi güden şey sadece kişisel çıkarlarımız değil, aynı zamanda başkalarının bu eylemlerimiz hakkındaki yargısıdır. Çünkü karşımızdakilere duyduğumuz ilgi, bizi onların yargısını

[2] *aynı eser*, s.58

kabul etmeye sürükler."[3] Tarihçinin işi bu nedenle de zordur. Yöneldiği tarihsel kişiliğe karşı nesnel bir duruşa sahip olmakta zorlanacaktır. Çünkü tarihçi de toplumsal bir bireydir ve bir toplumsal bilince sahiptir. Hatta bilinci o toplumsal değerlerle biçimlenmiş, zemin kazanmıştır. Dolayısıyla yöneldiği bireyin eylemlerini kendi zihin koşullarına göre algılayacak, kavrayacak ve kavramlaştıracaktır. Bireyin eylemlerinin hangi gereksinimlerle koşullandığı, hangi isteklerin, hangi bilgilerin, hangi toplumsal gerçekliğin, hangi beklentilerin etkisi altında olduğunu açıklayamayan bir metin olarak biyografi, bu nedenle denebilir ki tarihten çok edebiyatın alanıdır. Aynı kişilik için çok farklı biyografilerin yazılmasının altında yatan da bu zorluktur.

Bireyin hayatının gerçekliğini söze çevirip tarihsel doku içinde anlamlaştırmak için gerekli veri bulmak hemen hemen olanaksızdır.[4] Öncelikle, yönelinen bireyin davranışlarının izleri, sadece, söz konusu kişinin gerçek mekana/zamana etkisine yönelik tepkilerin görüntüleridir ve ehli olmayanlarca söze çevrilmiştir. Bu izlerden, biyografisi oluşturulmak istenen kişinin iradesi hakkında nasıl bir çıkarım yapılabilir? (*Söz konusu izleri söze çevirenlerin öznelliğini saymasak bile*) Dışlaştırmadığı niyetlerini, uzak amaçlarını, toplumsal sıradüzen sorunlarını, dilsel kültürel veya yetisel eksikliklerini, tinsel dünyasının veya genetik yapısının ve bu yapıyla koşullanmış yetilerinin, eylemleri üzerindeki baskısı kavranabilir mi? Daha somut söylersek: *"Neden şöyle değil de*

[3] Adam Smith, (Çev. Ayşe Yunus-Mehmet Bakırcı), Ulusların Zenginliği, İstanbul, Alan Yayıncılık, 2001. 3.Baskı, s.27

[4] Seka'nın Kurucusu ve Cumhuriyetimizin önemli aydınlarından biri olan Mehmet Ali Kağıtçı'yı konu edinen bir tiyatro eseri yazmaya başladığımda, biyografinin, edebiyat metinleri için bile ne denli zor olduğunu öğrendim.

böyle davrandı?" sorusu yanıtlanabilir mi? Bu soruya "*hayır*" demek için birçok gerekçe gösterilebilir ve "*hayır*" demek daha kolaydır. Eğer bu soruya "*hayır*" dersek, biyografinin, gerçekliği söze çevirenin bir kurgusu, bir öyküsü olarak kabul etmemiz için yeterli nedenimiz olacaktır. O halde biyografi, tarihe değil, elbette edebiyata daha yakındır.[5]

Buna karşın tarihçi, biyografi yazımından geri durmamakta, biyografinin albenisi karşısında dayanamamakta ve kendini bu alandan koparamamaktadır. Bunun gerekçesini Goethe açıklamıştır. Goethe, biyografinin başlıca görevi için: "*Dünyanın insana hangi noktaya kadar direndiğini, hangi noktaya kadar onun işini kolaylaştırdığını göstermekten ibarettir.*"[6] der. Dünyanın insana hangi noktaya kadar direndiği, koşulların insan eylemleri üzerindeki etkisinin sınırları ve bu sınırların anlaşılmasıyla (*Gerçekliğin zihinsel evrene dönüştürülmesi.*) elde edilecek veriler, bireyin tarihteki rolü sorgusunun vazgeçemediği temel gereksinimlerden biridir. Elbette tarihçi, bir o kadar da bireyin etkisinin gücünü merak etmektedir.

Bireyin tarihsel süreç içindeki etkisine yönelik doyurulmaz merak, tarihçileri biyografi yazmaya yöneltecektir. Üstelik toplumsal beklentiler de bu eylemleri kışkırtmaktadır. Toplumun merak duygusu, bir çeşit magazin arzusu gibi, adını sıkça duyduğu isimlerin hayatına yönelik ilgi, bilginin metalaştığı yayın dünyasını harekete geçirmektedir. Yayıncılar,

[5] Türkçemizde *"biyografi"* yaygın bir üretim alanıdır. Şevket Süreyya Aydemir, biyografi alanının başat üreticilerinden biridir. 20.yüzyılda ulusumuzun tarihsel kişiliklerine yönelik biyografileri oldukça sevilmiştir. Enver Paşa, Birinci Adam, İkinci Adam gibi biyografileri inceleyenlerin, söz konusu metinlerin edebiyatçıların kullandığı dil ve kurgu ile yazıldığı duygusuna kapılmamaları içten bile değildir.

[6] *ktaran,* Leon – E. Halkın; *aynı eser*, s. 62

tarihçileri biyografi yazmaya yöneltmektedirler. Teklifler, eylemleri şekillendirmektedir.

Seçilen kişilik, genellikle toplumsal bilinçaltında iz bırakmıştır. Fakat bu izler ne kadar çoksa biyografi yazarının özgürlük alanı da o denli daralmakta; toplumun bilinçaltında oluşmuş düşlemler karşısında tarihçi koşullanmaktadır. Oluşmuş önyargıların karşısına çıkma konusundaki cesareti, kendisini kuşatan toplumsallık ve otoritenin karşısında, her zaman diri kalamamaktadır. Bu nedenle belki, Leon-E.Halkın: "*Biyografinin konusu ne kadar az meşhursa, tarihte yaptığı çarpıtma da o nispette daha küçük olacaktır.*"[7] der.

Biyografi de dahil "*Her araştırmacının neyi öğrenmek istediği kadar, ne derinlikte ve ayrıntıda bilgi gerektiğine ve ne kadar çaba harcamanın buna değeceğine karar vermesi de önemlidir.*"[8] Çünkü böylece anlatının sınırları belirlenmiş olacaktır. Her şeyi bilmek olanaksız olduğuna göre neyi bilmek istediğimiz, eylemlerimizi yönlendirecek ve bizi koşullandıracaktır. Şüphesiz bulduklarımız, bulmak isteklerimizle ilişkili olacaktır.

"*Geçmiş, geçmiş olarak asla bilinemezdir; sadece bugüne kaldığı kadarıyla korunan geçmiş bilinebilir*."[9] denebilir. Ne var ki bu gerçeğin ayrımında olmuş olmamız, geçmişe yönelik merak duygumuzu dizginleyemez. Belki de geçmişe yönelik bu olanaksızlığın bilgisi bize, tasarlanan herhangi

[7] *aynı eser*, s.55

[8] Davıd E-Kyvig-Myron A.Marty, Yanıbaşımızdaki Tarih, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2000, s. 12

[9] R.G. Colinwood, Tarih Felsefesi Üzerine Denemeler, Ayışığı Kitapları, İstanbul, 2000, s.124

bir tarih etkinliğinde, olabildiğince donanımlı olmak gerektiği konusunda yaşamsal bir uyarı olabilir. Böylece, ele geçirilemeyen geçmişe yönelik merakın hiç olmazsa bir yönteme bağlı karşılanmasının koşulları hazırlanmış olur. Bu nedenle: "*Geçmişin hem açık hem de gizli gelişmelerle dolu olduğunu*"[10] unutulmamalıdır. Marc Bloch'un: "*Polislerin en safı bile tanıkların sözlerine mutlaka inanmamak gerektiğini bilir*"[11] uyarısını dikkate alınmalıdır; "*… tanıklıklarda meydana gelen bozulma neden… özellikle kamuoyunun tuttuğu tarafla uyum sağlaması halinde yaşam kazanmakta ve yayılma*"[12] olduğunun ve bu izlerin "*… kamu bilincinin kendi çizgilerini seyrettiği bir ayna haline gelebileceğinin*"[13] bilincinde olunmalıdır. Hatta "*insan bilincinin rahatsızlıklarını*"[14] ve bu konudaki sorunların da dikkate alınması gerektiği bilinmelidir.

Peki, bunca sakıncaya karşı insan, nasıl olur da biyografi yazma cesaretini kendinde bulur?

Tarih bilgisi, iki değişkenli bir denklimdir. Geçmiş gerçeklikle yüzleşen, geçmişi söze çevirirken onu yeniden kurar ve dönüştürür. Aynı zamanda bu yüzleşmenin bilinci ve bilinçaltındaki etkileriyle kendisi de dönüştürmüş olur. Eğer, söz konusu olan bir biyografiyse bu durumda tarihçi, bir insan olarak kendini anlama olanağına kavuşmuş olur. Hem yöneldiği tarihsel kişilik üzerinden hem yönelen özne olarak

[10] Kyvig -A.Amrty, *aynı eser,* s.13
[11] Marc Bloch, Tarihin Savunusu ya da Tarihçilik Mesleği, Gece Yayınları, İstanbul, 1985, s.61
[12] *aynı eser*, s.82
[13] *aynı eser*, s.82
[14] Bu konuda geniş bilgi için bakınız; Sinan Özbek, İdeoloji Kuramları, Bulut Yayınları, İstanbul, 2000

kendi kişiliği üzerinden, insanı anlama şansına sahip olur. Bu olanağı iyi kullanırsa sadece kendisi için değil, insanlık için de bilgiler üretebilir. Elbette bilmek sorumluluktur ve her sorumluluk ağırdır. Taşımak için yol yordam, yani yöntem ister. Bu nedenle biyografi yazmaya yüzleşen, kendisiyle yüzleşmeye de hazırlanmalıdır.

I.BÖLÜM

BİREYİN TARİHTEKİ ROLÜ ÜZERİNE "*ÇEKİNGEN*" BİR DENEME

"Dereler akar gider
Taşları Yalar gider
Bu dünya bir pencere
Her gelen bakar gider."
Anonim Türkü

Tarihte bireyin rolünü anlamak, dumanlı havada yön bulmak gibidir. Algıların bozulduğu bu iklimde, tarihte bireyin izini bulduğunu düşündüğün an, kendi ayak izlerinle karşılaşman pek olasıdır. Dağlı ve dağcıların bildiği bu zorluk, tarihin ne denli güvensiz bir ortam olduğuna işaret etmektedir. Tarihçi, bu iklimin zorluklarını tanıyor olmalıdır. Zorluklarla baş edecek donanıma ve zihinsel görüye sahip olmalıdır.

İlk bakışta her şey bireyseldir; çünkü eylemi sürükleyen irade bireyde somutlaşır; ürer, depolanır ve dirim bulur. Fakat bu iradi tutum, sonsuz boşlukta, mekansızlıkta meydana gelmemektedir. Birey ve bireyde olan her şey, dışsal olanla etkileşim içindedir ve içsel güçler dışsal güçlerle dengelenir,

katılaşır ve şekillenir. Birey bu olup bitenlerde şöyle diyebilir: "*Dünya bende içselleşir, ben de dünyada anlam bulurum*".[15] Ben ve benden başkası arasındaki ilişki böyle kurulur. Yazgıyı anlamanın da yolu belki budur: "*Yazgı, öyleyse dış dünyayla buluştuğumuz, dış dünya ile dokunuştuğumuz, dış dünyaya kavuştuğumuz hem onunla ve kendimizle bütünleştiğimiz hem de onunla ve kendimizle çatıştığımız noktada kendini gösterir.*"[16]

Somut olan birey, toplumun canlı öğesi olan birey, "*Bir edimde bulunan birey, davranışına özel bir anlam iliştirdiği sürece eylemden söz edilebilir…*"[17] Davranışına bir anlam iliştirmek her zaman tarihsel bir eylem üretmeyebilir, çünkü, Oberman'ın dediği gibi: "*Evren için hiçbir şey, benim için her şey*"[18] olabilir ve bu özel tutum, eylemlerimin kamusal ve toplumsal olmasını gölgeleyebilir. Peki bu durumda bireyin tarih içinde anlamı nasıl kurgulanabilir? Althusser, tarih için *Öznesi ya da erekleri olmayan bir süreçtir.*" der. "*Değişim yapısal çelişkilerin birikimi sonucunda oluşur. İnsanların bu süreç içindeki rolü yalnızca çelişki içindeki yapıların 'taşıyıcısı' olarak davranmalarıdır.*"[19] Öyleyse özneyle nesnesi veya eylemi arasındaki ilişkiyi anlamak, bireyin eyleminin tarih içindeki işlevini kavramak açısından elzemdir.

İnsan, davranışlarını gelişigüzel bir şekilde yapmamaktadır. Her

[15] Afşar Timuçin, Özgür Prometheus, Bulut Yayınları, İstanbul, 2002, s.28
[16] *Aynı eser*, s, 29
[17] Weber'den Colinicos'un yaptığı alıntı. Bakınız; Alex Collinicos, Tarih Yapmak, Özne Yayınları, 1998, s 29
[18] *Aktaran,* Miguel de Unamuno, Yaşamın Trajik Duygusu, İnkılap Yayınları, İstanbul, 1986, s. 22
[19] Colinicos, *aynı eser*, s.20

davranışın altında bir gereksinim vardır. Fakat bu gereksinim salt, yalın bir şekilde kendini ele vermez, çünkü insan bilinci karmaşıktır. Gereksinimlerini yansıtma, yöneltme gibi birçok mekanizma ile tatmin edebilir ve biz, bireyin davranışının altında yatan gerçek gereksinimi bulma konusunda yetersiz kalabiliriz. Ruhbilimin verilerine dayanarak insanın gereksinimlerini yaşamsal olandan başlamak üzere sıralasak bile (*Örneğin fiziksel, toplumsal, kültürel…*) davranışlarının bu gereksinimleriyle doğrudan bağını kurmak her zaman olası değildir. Gereksinimlerle davranışlar arasındaki alan, bir çarpıtmalar alanıdır.

Tarihsel bilgi, bireylerin eylemlerinin sonuçlarıyla şekillenmesi açısından belki de bu nedenle girift, karışık ve zaman zamanda çarpıktır. Bunun ayrımına varan Plehanov şöyle der: "*İnsan doğası eğer sabitse tarihin bu denli değişken olan akışını açıklayamaz.*"[20]

Birey, öncelikle tarihin içine doğar. Hiç kimse tarihin dışında değildir. Doğumlarıyla birlikte tarih/kültür çevresi kişiliklerin biçimlenmesi için bir kalıp olur. Bu tıpkı kurşun dökmek gibidir. Suyun içinde kurşun molekülleri, su ile etkileşim içinde kendi şeklini bulur. Bu şekil asla bir başka kurşun dökümüyle oluşan şekille aynı olmayacaktır. O halde denebilir ki her birey biriciktir. Ama öte yandan, her insan belli bir tarih kültür çevresine dökülmektedir ve bu nedenle, benzer tarih kültür çevresinde doğanlar, benzer kişilikler oluşturacaktır. Hemşeriliğin bir kaynadığı da budur. Hemşerilerimiz, bizim mekandaşlarımızdır.
Bireyin sadece var oluşu bile tarihsel etkileşimin bir parçası

[20] G.V.Plehanov, Bireyin Tarihteki Rolü, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1982, s. 49

ve devindiricisidir. [21]Var olmakla genel sürecin bir parçası olmakla önemli bir işlev üstlenir. Ancak bu işlev bilinçsiz ve istenç dışıdır. Çünkü birey, sadece var olmak için gerekli eylemlerini, kendi varoluşunun dışındaki mekan ile ilişki içinde gerçekleştirebilir. Birey mekan ilişkisinin her anı bir durumdur ve durumlar birbiri peşine akar, zaman olur. Birey mekan ve zaman içinde var olabilir. Mekan ve zaman içinde eylem gösterir, eylem gösterdikçe de mekan ve zaman şekillenir. Yani birey, mekan ve zamanın canlı bir hücresi gibidir.

Tolstoy, Savaş ve Barışta şöyle der: "*İnsanlar bilinçli olarak kendisi için yaşar; fakat insanlığın tarihi ve evrensel amaçlarına erişilmesinde bilinçdışı bir araçtır.*"[22] Benzer bir söyleminde Donne:"*Hiç kimse kendi içinde bütün bir ada değildir; herkes kıtanın bir parçası, karanın bir kısmıdır*".[23] der. Demek ki birey, mekan ve zamanın bir parçası ve fakat canlı bir parçasıdır. Bilinçli eylemlerinin ufku, tarihsel bir ereği veya bütünlüğü fark edemeyebilir. Ancak bu bütünlüğün oluşmasının zorunlu gereğidir. İnsan bedeni gibi farklı farklı hücre türleri, sadece kendi gereksinimlerini karşılamak üzere hareket ederler ve bu kocaman bedenin canlılığını oluştururlar. Bunun bilincinde olmaları gerekmez. İnsan bedeninin yaşaması, farklı türlerdeki hücrelerin sadece kendi gereksinimlerini karşılamak kendi gereksinimlerini bulunmalarına bağlıdır. Bu nedenle insan bedenini topluma benzetenler de insanlığa benzetenler de çıkmıştır.

Bu tartışmadan kullanışlı bir sonuç çıkarılabilir: Birey,

[21] Tarihte öznenin belirlenimine yönelik ayrıntılı bir tartışma için bkz. Şener Aksu, Ölüler Hakkında Dedikodu,Aydilisanat Yayınları, 2024 s, 179-210
[22] *Aktaran*, E.H.Carr, Tarih Nedir, Birikim Yayınları, 1980, İstanbul, s.69
[23] *Aktaran,* E.H.Carr, *aynı eser*, s.43

varoluşu ve sadece kendi gereksinimlerini karşılama istenci gösteriyor olsa bile, tarihin yapıcısıdır. Fakat edilgen ve bilinçsiz bir yapıcı… Koşulların doğrudan baskısı altında ve koşullara doğrudan bağlı bir yapıcı… Ancak bu bağı teslimiyet bağı gibi görmemeliyiz, daha çok edilgen bir bağlılık olarak yorumlamalıyız.

Tartışmamızın bu aşamasında, tarihsel koşulları da tartışmak gerekir. Braudel, "Tarih ve Toplumsal Bilimler" başlıklı makalesinde önemli bir tespitte bulunur: "*Bize göre toplumsal gerçekliğin en temel unsuru 'an' ile 'uzun dönem' arasındaki bu canlı, derin ve sürekli karşıtlıktır.*"[24] der. Koşullardan söz edince bireyin yaşadığı zaman ve mekanın "an"lık dengelerinden ve olasılıklarından değil, aynı zamanda bu olasılık ve dengelerle çelişen, onları çekiştiren bir süreci de anlamlaştırmalıyız. Çünkü tarihsel akış içinde belli birikimlerle ortaya çıkan süreçler, dalgalar gibi genel akışı kabartan ya da alçaltan, en azından derin bir şekilde durumu veya "an"ı zorlayan güçlerdir. Genel koşulların somutlaşmasında fark edilemezler. Fakat bu somut yapıyı zorlarlar, çekiştirirler… Örneğin "ulusçuluk" süreci, geçen yüzyılımızın başında Ortadoğu'da, "an"ın ya da "durum"un dışında, tarihsel akışı, süreci, bireyi, bireyin davranışını manyetik bir güç gibi derinden etkilemişti. Günümüzde de küreselleşme benzer bir etki gücüne ulaşmıştır.

Tarihçi açısından koşullar, toplumun bütün yapı taşlarından oluşur. Ancak yapı taşları yani parçalar bir araya geldiğinde oluşan bütün, bu toplamdan fazladır. Dolayasıyla koşulların ortaya konması hiç kolay değildir. Koşulların ilk kategorisi

[24] Ali Barotav (Derleyen) Tarih ve Tarihçi, Alan Yayınları, İstanbul, 1985, s.70

mekandır. Mekan, bir yanıyla fiziksel dünyadır; dağdır, iklimdir, bitki örtüsüdür, topraktır. Fakat tarihçi için mekan; daha çok toplumun bu fiziksel dünya ile etkileşimidir; üretim araçlarıdır, üretim ilişkileridir, toplumsal yapıdır, kültürdür. İnsanın eylemleriyle baskı altına alabildiği, fakat tümden denetleyemediği, özneye göre duruşu belirlenmeyen, tersine öznenin konumunu belirlediği nesnel gerçekliktir. İnsanın eylemlerini katı bir şekilde koşullandıran nesnel gerçeklikle kurulan ilişkiler, bir yanıyla mekanı değiştirir, bir yanıyla insanı değiştirir. Bu nedenle tarihçi için mekan durağan bir yapı değildir, değişken ve devingendir. İnsanlardan oluşan toplumların ruhsallığı, bu değişkenliğin en anlaşılmaz olanıdır. Oysa insanın öteki insanlarla etkileşimi ve bu etkileşimden türeyen egemenlik ilişkileri veya toplumsal sınıflar, genellemelere uyarlı ve daha kavranabilir alanlardır.

Özbilinç sahibi bir varlık olarak insanın eylemleri, sadece fiziksel mekana yönelik değildir, aynı zamanda öteki insanlara da yöneliktir. Kendinin farkında olan, kendinin bilincinde olan özne evreni kendine göre düzenlemeyi arzular. Dolayasıyla insanın olduğu yerde egemenlik ilişkileri de vardır. Demek ki insan sadece nesnelere yönelik bir egemenlik arzusu içinde değildir aynı zamanda diğer insanlara yönelik de egemenliği arzular. Bu arzular karmaşık bir toplumsal doku oluşmasına neden olur. Bu ilişkiler, değerler, alışkanlıklar ve ön yargılar üretir. Bu birikim söz aracılığıyla geleceğe taşınır. Topluma her yeni katılan, bu birikmiş değerler, yargılar ve alışkanlıklarla şekillenir. Dolayısıyla insanın bilinci, geçmişin bu birikimiyle biçimlenirken denebilir ki kirlenir. Böylelikle geçmişin birikimi yeni bir gerçeklik oluşturur ve bugünün mekanının bir parçası oluverir. Nietzsche, tarihsel gerçekliğin olumsuz koşullarını dile getirir: "*Biz, ancak bizden önceki koşulların*

tortusu, kalıntısı olduğumuzdan, aynı zamanda bu koşulların yalnız davranışlarının, tutkularının, yolsuzluklarının, hatta cinayetlerinin de tortularıyız, kalıntılarıyız, kendimizi bu bağlardan koparmamız olanaksızdır."[25]

Nesnel ve tarihsel gerçeklik içine doğan insan, sadece kendi gereksinimlerini bu ilişkiler içinde sürdürerek tarihin oluşumuna katkı sağlar, fakat devindiricisi, geliştiricisi, yönlendiricisi olamaz. Bu belirleme, iradeyi küçük ve güçsüz görmeye yönelik bir eğilim olarak algılanabilir. Lanson'un işaret ettiği gibi, "*İnsan iradesi üzerinde en geniş biçimde durulmasını isteyen doktrinlerin tümü ilke olarak iradenin güçsüzlüğünü kabul etmişlerdir.*"[26] Fakat yine de bireylerin tarihteki rolü konusunda bir sınıflama yapmak gereklidir, başka türlü bireyin tarihteki rolü anlaşılmaz olacaktır.

"*Tarihi insanlar yapar ama öyle kendi keyiflerine göre yapamazlar. Bunu kendileri tarafından seçilmiş koşullar içinde değil, doğrudan içinde bulundukları verili ve geçmişten aktarılmış koşullar içinde yaparlar.*"[27] diyen Collinicos, görüşünü desteklemek için Marks'tan alıntılar yapar. Koşulları önemser ve "*Koşulların öncelikle bireysel veya kolektif eyleme sınırlar koyarak faillere açık olan seçenek sayısını sınırlayarak işlev gördüğünü*" dile getirir. Marks'a bu alıntılardan sonra bir eleştiri yöneltir: "*Temelde olumsuzluklar var, yani yapının rolünü aslen olumsuz olarak yalnızca eylemler üzerine bir sınırlama biçiminde tasarlamış*"[28] olmakla eksik bulur; çünkü yapı sadece sınırlayıcı değil, eylemlere olanak veren bir

[25] Freidrich Nietzsche, Tarih Üzerine, Say Yayınları, İstanbul, 1996, s.92
[26] *Aktaran*, G.V. Plehanov, aynı eser, s.9
[27] Collinicos, *aynı eser*, s 19
[28] *aynı eser*, s 19

kurgudur da. Koşullar, bireyin eylemlerini güçlendirecek üsler üretebilir.

Özne ile nesne arasındaki ilişkide rastlantıya[29] da yer vermek gerekir. Engels bunun ayrımındadır: "*Dikkat çekici bir şahsiyetin belli bir dönemde bir ülkede sahneye çıkması olgusu, şüphesiz rastlantının bir sonucudur.*" der ama ekleme gereksinimi duyar: "*Fakat örneğin bu rastlantı olmasaydı orada başka bir kişilik bulunur ve yerini alırdı*".[30] Oysa rastlantının hem koşulları hem de bireyin eylemini olumlu ya da olumsuz kışkırtan, başkalaştıran bir yanından söz edilebilir. Plehanov, *Toplumsal etkinlikle uğraşan insanların kişisel özellikleri ve öteki 'rastlantılar' sayesinde olaylar sonuçta tikel özelliklerini kazanırlar.*" Derken rastlantıyı hesaba katmak zorunluluğunu görür. Fakat rastlantı denetlenebilir ve anlaşılabilir bir dinamik değildir. Bu nedenle bireyin tarihteki rolü için yapı ve özne ilişkisine geri dönmek gerekir.

Peki, birey tarihi devindirebilir mi?

Herhangi bir insan kişiliği[31] ile tarihsel sürece etki edebilir, nesnel gerçeklikle kurulan ilişkileri dönüştürebilir. Thomas Carlyle, çok bilinen ve tartışılan *Kahramanlar* adlı eserinde bireyin etkisini merkez alır; "*… bence dünya tarihi, insanlığın bu dünyada başardığı işlerin tarihi, esasında burada, yeryüzünde çalışıp çabalamış olan büyük adamların*

[29] Bu konuda ilginç bir tartışma için bakınız; Jaques Monod, Rastlantı ve Zorunluluk, Dost Yayınları, Ankara, 1983
[30] Aktaran, Leon-E.Halkın, *aynı eser*, s.59
[31] Hüseyin Zamantılı'nın Arıel ve Wıll Durant'ın metinlerinden oluşturduğu Tarih Üzerine, kitabının [35] sayfasından sonra Karakter ve Tarih üzerine bir soruşturma bulunmaktadır. İlginç bulunabilir.

tarihidir."[32] Bu genelleştirici bir tutumdur ve bu nedenle de tarihsel olanın bilgisini, kahramanların biyografisine indirger. Kahramanların yahut büyük insanların tarihsel dokuyu ürettiği yahut dönüştürdü fikri, tarihsel biyografilere zemin kazandırsa bile tarihsel olanın bilgisinin kaba bir yorumu olarak nitelendirilebilir. Bir insanın koşulları tümden değiştiremeyeceği açıktır, elbette özel koşullar olmazsa… Fakat bir özne olarak koşulları değiştirme arzusu ve yetisine sahip olduğu göz ardı edilmemelidir. Koşulları değiştirme arzusu ve yetisi her insanda içkindir. Bunu gerçekleştirmesi koşulların uygunluğuyla ilintilidir ve çok ender bir durumdur.

Kişisel tercihlerin, tarihin dokunun örülmesine etkisi iki şekilde olabilir. Birincisi, toplumsal ve siyasi örgütlenmede, tarihsel sürecin akışına etki edecek bir konumda bulunuyor olmakla; ikincisi, dönemlerin çökmesi ve geleceğin arzularının bir bireyin kişiliğinde dile gelmesi, somutlaşmasıyla… Birincisinde kişiliğin etkisinden söz edilebilir. Koşulların dönüşüm olasılıkları içinde şu ya da bu şekilde oluşmasına yönelik bir etkidir. Tarihsel koşulların birkaç olasılığı içinde hangisinden devam edeceğine yönelik karar bir yönetici tarafından belirlenebilir. Ancak bu koşulların elverdiği olasılıklar içinde bir tercih olur. Koşulların kökten değişimiyle ilgili değildir.

İkincisindeyse tarihsel koşulların tümden dönüştürülmesi gibi kökten bir etkiden söz edilebilir. Böyle bir şeyin olabilmesi için koşulların çözülmesi, bir başka deyişle dönemlerin çökmesi gerekir. Bu durumda insan eylem ve etkinliklerini yönlendirecek koşullar olmadığından insanları etrafında

[32] Thomas Carlyle, Kahramanlar, Beyaz Balina Yayınları, İstanbul, 2000, s.13

toplayacak lider karakterli biri geleceğin koşullarını kendi arzularıyla belirleyebilir. Tarihte pek ender olan bu durumun oluşması için koşulların çözüldüğü zamanda lider karakterli birinin bulunması gerekir. Geleceğin tarihsel koşullarına kişiliğiyle yön verenlere öncü denir.

Öncünün ortaya çıkması için koşulların olgunlaşması pek kolay değildir, çünkü öncülere gereksinim duyulması için dönemlerin, devletlerin ya da uygarlıkların çöküyor olması gerekir, çünkü "*Dönemler, çökerken bütün eğilimler özneldir*".[33] Dönemlerin veya devletlerin çökmesi çok sık rastlanan bir durum değildir. Fakat tarihsel süreç birçok çöküşe tanıklık etmiştir. İbn-ı Haldun'un betimlediği gibi: "*Devletler de insanlar gibi doğarlar, büyürler ve ölürler.*"[34]

Dönemlerin çökmesi, yeni bir dönemin de başlangıcıyla örtüşür... Bu yeni dönemin koşulları bir birey tarafından dile getirilebilir. Carlyle bunun ayrımına varmıştır: "*Bir büyük adam bir öncüdür. Çünkü herkesten daha çok ilerisini görür ve istediklerini herkesten daha güçlü ister. O toplumun düşünsel gelişiminin önceki evresinin getirdiği bilimsel sorunları çözer; toplumsal ilişkilerin önceki gelişiminin yarattığı yeni toplumsal gereksinimleri gösterir; bu gereksinimleri karşılamak üzere inisiyatifi ele alır. Bir kahramandır o. Ama eşyanın doğal akışını durdurabileceği anlamında değil, eylemlerinin bu kaçınılmaz ve irade dışı akışın bilinçli ve özgür ifadeleri olması anlamında bir kahramandır. Onun tüm önemi burada yatar; tüm gücü burada yatar. Ama bu önem, dev bir önemdir ve gücü korkunçtur.*"[35]

---

[33] Carr, *aynı eser*, s.166
[34] *Aktaran*, Şener Aksu, Tarih ve Devrim, KOÜ Yayınları, İzmit, 2002, s.11
[35] Plehenov, *aynı eser*, s. 50

Koşullar yerine gelse bile bir öncünün çıkmaması olasıdır. Çünkü toplum, merkezileşip geleceğe akarken bu diriliği dile getireceği bireyi 'seçme' konusunda titizdir. Aradığı özelliklerse öğrenilebilir, edinilebilir değildir. Öncülüğün zeminini lider kişilikler oluşturur. Sorumluluk alabilme gücü, karar verme yetisi, geniş bir ufuk, gerektiğinde hayatını ortaya koyma cesareti, otoriter söz söyleme becerisi bu türden kişiliğin özelliklerindendir. Bu tür özneler, sürekli tarihsel dokuyu dönüştürmeyi arzular. Bu nedenle doğdukları tarihsel doku katı ve eylemlerine olanak vermezse kendi varoluşlarının sonucu olarak çatışmalı bir hayat sürerler. Bu tür özneler için en uygun koşullar, çöküş dönemleridir. Devletler, uygarlıklar, toplumsal dinamikler çökerken sistemler çözülür ve özneyi kuşatan yapı gevşer, öznenin eylemleri üzerindeki baskı esner, özne daha etkin hale gelir. Bu koşullar, öncüler yetiştirdiği gibi öncü olmak için yeterli donanımı olmasa bile bazı bireylerin de kişilikleriyle tarihi etkilemelerine olanak sağlar. Bu ikincil ya da üçüncül derecedeki bireyler de kahramandır. Fakat geleceğin ifade bulduğu kahramanın çevresindeki kadrolar olarak kahramandır. Öncünün eylemleri içinde anlam bulan eylemleriyle kahramandır.

Tartışmamızdan kullanışlı bir veri çıkarmak istersek diyebiliriz ki bireyin tarihteki rolü temelde dört şekilde ifade edilebilir:[36] Birincisi; her birey varoluşu ile tarihsel dokunun, mekanın canlı bir parçası ve devindiricisidir. Ancak bu devinmede kişilikleriyle değil, varoluşlarıyla katkı sağlarlar.

İkincisi, bazı bireyler, verili koşulların dışında birikimler oluşturabilirler, değerler üretebilirler ve toplumun geleceğe

---

[36] Anderson' bireyin etkilemesi ile ilgili üç katmandan söz eder. Bunun için Bakınız; Alex Collinicos, aynı eser, s.19

yönelik eylemlerini etkileyebilirler. Daha çok düşünürleri örnek vereceğimiz bu türden bireylere belki de Hegel'in sınıflamasıyla "kişi" demek uygun olacaktır. Hegel "kişi" için Sokrates'i örnek verir.[37]

Üçüncü kategoride, toplumsal konumları gereği bazı bireylerin, konumları gereği tarihe etki etme olanakları belirlenebilir. Başbakanlık, başkomutanlık bu türden konumlardır. Ancak bu konumdaki bireyler, tümden geleceği belirleyemezler, verili olanın olasılıklarından birini yeğlemekle tarihin akışına etki edeceklerdir. Dördüncü etki en üst düzeydeki etkidir ve bunlara öncü denebilir. Öncüler, Hegel'in dediği gibi: "*Çağın istemini dile getirebilen, çağına isteminin ne olduğunu söyleyebilen ve bu istemi gerçekleştirebilen kişidir. Onun yaptığı çağın yüreği ve özüdür. O çağını gerçek kılar.*"[38] Fakat elbette öncülerin gücü sınırsız değildir; çünkü "*Hiçbir büyük adam, üretim güçlerinin durumuna artık ya da henüz uygun düşmeyen ilişkileri topluma kabul ettiremez.*"[39] Öncülerin liderlerden en temel farkları, çağının bilgi birikimine sahip olmalarıdır. Böylece geleceğin ne istediğinin ayrımına kolaylıkla varacaklardır; çünkü İbni Haldun'un da dediği gibi, "*Gelecek geçmişe benzer, hem de suyun suya benzemesinden daha çok.*"[40]

Bunların dışında birçok ayrıntı etkiden de söz edilebilir. Ancak en dikkati çeken, dönemlerin çöküşü sırasında gevşeyen koşulların bazı bireylerin öncünün çevresinde ya da dışında

[37] *Geniş bir tartışma için bkz*. Şener Aksu, Hegel ve Tarih Felsefesi, Anı yayıncılık, 2006, s.85
[38] *Aktaran,* Carr, *aynı eser*, s.73
[39] Plehanov, *aynı eser*, s.51
[40] İbni Haldun (çev.Turan Dursun), Mukaddime, Onur Yayınları, 1977, C.1, s.176

tarihsel örüntüyü devindirmeleridir. Dönemlerin çöküşü, bireyin iç dinamiklerinin tarihsel koşullarca dengelenememesi durumunda, birçok bireyin kişilikleriyle akışa etki etmesine olanak verecektir. Bu nedenle kahramanları dönemlerin çöküşünde aramak gerekir.

Denebilir ki birey, doğduğu tarihsel doku içinde hem kendi değişir hem tarihsel dokuyu değiştirir. Tarihsel dokunun gerçekleşmesi ancak bireylerin eylemleriyle olanaklıdır. Ne var ki bireylerin eylemleri de tarihsel dokuyla koşullanmıştır.

II.BÖLÜM

YAHYA KAPTAN HAKKINDA YAPILAN ARAŞTIRMALAR ÜZERİNE BİR DENEME

"Şaşmadık akıl, yanılmadık bilgin olmaz."
Divan-ı Lügati't-Türk

Yahya Kaptan hakkında yaşadığı dönemdeki benzeri kişiliklerden daha fazla araştırma yapılmıştır. Yahya Kaptan gibi Teşkilat-ı Mahsusa'da [41]görev yapmış birçok "Makedonyalı kaptan" bulunmaktadır ve bunların bir kısmı da ulusal mücadeleye, katkı sağlamıştır. Hatta Kara Kemal ve Yenibahçeli Şükrü örneğinde olduğu gibi aynı dönem içinde yaşamış daha güçlü kişiliklerin bir kısmı için bile bu kadar yayın yoktur.

[41] Teşkilat-I Mahsusa hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmet Tetik, Teşkilat-ı Mahsusa (Umûr-ı Şarkiyye Dairesi) 3 cilt. İşbankası yayınları, 1916

Yahya Kaptan'ın önemsenmesinin birçok nedeni vardır. Bunlardan ilki, Mustafa Kemal'in, büyük Nutuk'ta, Yahya Kaptan'a on beş yirmi sayfa yer ayırmasıdır. İkincisi, ulusal egemenlik Osmanlı monarşisinin çatışmasının simgesi haline gelmesi ve bu bağlamda "*Bir Millet Uyanıyor.*"[42] filminde konu edinilmiş olmasıdır. Üçüncüsü, Kocaeli Bölgesi'nde, Kuva-ı Milliye hareketinin büyük engellerle karşılaşması ve gelişememesidir. Kocaeli Kuva-ı Milliye hareketinin bu eksikliği, mücadelenin güçsüzlüğü, yeni kahramanların ortaya çıkmasına olanak sağlamadığı için Yahya Kaptan'ın önemi artmıştır. Belki buna eklenecek birkaç neden daha bulunabilir. Örneğin, İzmit'in en önemli semtinin Yahya Kaptan ismini alması yahut Mustafa Kemal'in Yahya Kaptan'ın heykelinin dikilmesini istemesi[43] gibi…

Bütün bu ilgi, Yahya Kaptan'a yönelik çalışmaların tarihsel arka plandan kopuk, destansı metinlere dönüşmesine neden olmuştur. Bu metinlerin güvenirliği şüpheli olmasına karşın, başka incelemelerle üretilmediği için yaşamaya devam etmektedir. Okuyucu, bu bilgilerin oluşturduğu önyargıyla Yahya Kaptan'ı ülküleştirebilir ; ama aynı zamanda

[42] Bu film 1932 yılında yapılmıştır. Bu tarih hakkında emin olmamakla birlikte birkaç kaynakta aynı tarihle karşılaşmış olduğum için güvenilir bulmaktayım. Bunların en sonuncusu, Atilla Oral'ın, yayımladığı makaledir. Bakınız. Atilla Oral, "*Kocaeli Yarımadası'nda, İlk Milli direnişi başlatan ve doğrudan Mustafa Kemal Paşa'dan aldığı emirlerle görev yapan, Kuva-yı Milliye kumandanı ve Milli Şehidimiz: Yahya Kaptan (şehit edilişinin 83'üncü yılında, ilk kez yayınlanan belgeler ışığında)*", Özgür Kocaeli, Özgür Pazar eki, sayfa 5, 12.01.2003

[43] Bu konuda "*Yahya Kaptan hakkında Atatürk'ün Vasiyeti*" adlı makalede, vasiyet, Mustafa Doğan'ın anısı olarak aktarılmaktadır. "*Yahya Kaptan hakkında Atatürk'ün Vasiyeti*", Tarih Coğrafya Dergisi, İstanbul, 1, (3), 10.06.1959, s 193-194. Ancak, bu makale, Milli Kütüphane Bibliyografyasına, "*Atatürk'ün Kalemiyle Yahya Kaptan*" olarak aktarılmış(!)

abartmaların olumsuz etkisiyle önemsemeyebilir de... Yahya Kaptan'ı anlamak için çıkılan yolda en dikkatli olunması gereken eylem, bu metinlerin değerlendirilmesidir. Söz konusu metinlerden güvenilir bilgi çıkarmak pek de kolay değildir. Metinler bazen birbirinin tekrarı, bazen birbirine eklemelidir. Hayal gücü işin içine öyle girmiştir ki insan belleği, manzaranın bu bütünlüğü karşısında şaşkınlık içinde, teslim olmayı yeğlemektedir. Eleştirisel bakış bir kenara kolaylıkla bırakabilmektedir.

Metinler, nesnel bir duruştan yoksundur; çünkü işin içine duygu girmiştir ve ayrılmaz bir şekilde Yahya Kaptan'ı ulusal egemenlikle Osmanlı egemenliğinin mücadele çizgisi olarak nişan almıştır. Bu çatışmanın ilk belirtileri, Yahya Kaptan'ın ölümü üzerine ortaya çıkmıştır. Yahya Kaptan'ın İstanbul'dan nasıl göründüğüyle ilgili olarak elimizde İkdam'daki[44] yazılar vardır. Ankara'dan görünüşü için Heyet-i Temsili'ye kararları ve elbette Nutuk sağlam bir dayanaktır. Mustafa Kemal, Yahya Kaptan'ın ölümünü oldukça önemsemiş ve Yahya Kaptanın ölümüyle sonuçlanan süreci, ulusal mücadeleye yönelik büyük bir tehdit olarak algılamıştır.

Yahya Kaptan'la ilgili en ciddi metin, Mustafa Kemal'in büyük Nutku'nda ayrılan bölümdür. Bir tarihçi duruşuyla kaleme alınan metin, Ulusal mücadelenin zorluğu ve Temsil Heyeti'nin Yahya Kaptan'a karşı bakışını dile getirir. Yahya Kaptan'ı inceleyen diğer eserlerde görülmeyecek şekilde nesnelliğe yaklaşılmıştır. Yahya Kaptan'a yönelik bilimsel tutum başka eserlerde görülmemektedir, belki Atilla Oral'ın

[44] *Örneğin,* İkdam'ın 12 Kanun-i sani 1336 (112 Ocak 1920) nüshası, sayfa 3'teki "Yahya Kaptan" haberi

makalesi istisna olabilir; makale, alıntılarla kendine referans bulmaya çalışmış ve birikmiş tarih kültürünün olanaklarını kullanmaya niyetlenmiştir. Diğer eserlerde, Yahya Kaptan'la ilgili bilgilerin kaynağı belirgin değildir yahut eksiktir.

Yahya Kaptan'ın eniştesi olan Şükrü Uras'ın kitabı,[45] temel kaynak kabul edilir. Bu kitap Yahya Kaptan'ın anılarına dayanır. İlter Özdemir'in eseri,[46] neredeyse Şükrü Uras'ın bir tekrarı niteliğindedir. Şu farkla ki, Tarih Coğrafya Dünyası Dergisinde konu ile ilişkili beş makale ve Nutuk'ta ilgili bölüm dile getirilmiş ve bölgedeki tanıklıklarla eser zenginleştirilmiştir. Hasan İzzettin Dinamo'nun eserinde[47] Yahya Kaptan'a önemli bir bölüm ayrılmıştır. Ancak Dinamo'nun eserinde Şükrü Uras ve Cevdet Yakup Baykal'ın izleri oldukça açık görülmektedir. Cevdet Yakup Baykal, makalesinde,[48] Şükrü Uras'tan bağımsız sayılabilecek bir açılımla fakat, yine aynı öznel tutumla konuyu ele almıştır.

1950 ve 1960'lardaki bu tutumu anlamak olasıdır. Bu dönem, Ulusal mücadele ve Türk Devrimiyle ilgili anıların yayımlandığı, düşüncelerin hesaplaştığı bir dönemdir. Bu dönemdeki duygusallık, düşüncelerin çatışmalarından doğan bir güçle, neredeyse devrimin ilk dönemlerindeki duygusallığına ulaşmıştır. Atilla Oral'ın makalesinde[49] de benzer bir duygusallık göze çarpar.

---

[45] Şükrü Uras, Yahya Kaptan, Akba Yayınevi, İstanbul, 1968

[46] İlter Özdemir, Yahya Kaptan, Uyanış Ajans, Gebze, 1999

[47] Hasan İzzettin Dinamo, Kutsal İsyan, Milli Kurtuluş Savaşı'nın Gerçek Hikayesi, İstanbul, May Yayınları 1965, C.5, ve C.6

[48] Cevdet Yakup Baykal, "*İstiklal Harbinin İlk Şehidi Yahya Kaptan*" Tarih Coğrafya Dünyası, İstanbul, 1 (1) 15.04.1959

[49] Atilla Oral, "*Kocaeli Yarımadası'nda, İlk Milli direnişi başlatan ve doğrudan Mustafa Kemal Paşa'dan aldığı emirlerle görev yapan, Kuva-yı Milliye kumandanı ve Milli Şehidimiz: Yahya Kaptan (şehit edilişinin 83'üncü yılında, ilk kez yayınlanan belgeler ışığında)*", Özgür Kocaeli, Özgür Pazar eki, s.5, 12.01.2003

Yahya Kaptan'la ilgili bilgiler, üç kaynaktan beslenmektedir. Birincisi, Mustafa Kemal'in Anadolu'daki mücadele açısından Yahya Kaptan hakkındaki anlatılarıdır. Bu anlatılar, daha sonraki yazıları koşullandırmış, büyük ölçüde etkilemiştir. İkincisi, İstanbul'daki gazetelerin bakış açısıdır. İkdam'da belirginleşen bu tutum, daha çok İstanbul'un duruşunu yansıtır. Üçüncüsü ise Şükrü Uras'ın eseridir. Yahya Kaptan'ın anılarına dayandırma iddiasıyla bir çeşit, içten Yahya Kaptan'a bakıştır.

Şükrü Uras'ın Yahya Kaptan'ı: Şükrü Uras, Makedonya'dan göç edenlerden biridir. Balkanların genel çelişkilerini ve acılarını yaşamıştır. Yahya Kaptan'ın eylemlerinin birine tanık olduğunu iddia eden Şükrü Uras; eserini duygusal bir iklimde ortaya koymuştur. Osmanlı ordusu yenilince, Bulgar çetecileri, Köprülü'de, Müslüman halkı göçe zorlamıştır. Yahya Kaptan, Köprülü'deki Müslümanları korumak için gelmiştir ve göç edenler içinde Şükrü Uras da vardır. Yahya Kaptan, Şükrü Uras'ın kayınbiraderi ve belki de kahramanıdır.

Eserin toplamı doksan bir sayfadır. (*Yahya Kaptan ile ilgili Tarih Coğrafya Dünyası Dergisinde yayımlanan iki makalesi daha vardır*) Bu eserin yazılması için teşvik ve ısrar edildiğini dile getirir. Eserine iddialı bir giriş yapar ve "Atatürk'ün vasiyetini" verir. Bu vasiyet, Tarih Coğrafya Dergisinden alıntıdır ve Mustafa Doğan'ın anısına dayanır. Ön sözünde, daha önce Yahya Kaptan için yapılan yayınları eleştirir: "*Bu neşriyatın birçoğu mesmuat ve rivayet kabilinden, pek azı görgüye müstenit olup bunlar da merhumun hayatının ancak mahdut bir kısmını aksettirmektedir. (Bazı gazetelerde çıkan tefrikalar ve Bir Millet Uyanıyor ve diğer filmlerde olduğu gibi)*"[50] Eleştirilerinin arkasından eseri üç bölüme ayırdığından söz eder. Birinci bölümde Balkan Savaşları sırasındaki Yahya Kaptan, ikinci bölümde, I. Dünya Savaşı yıllarında Teşkilat-ı Mahsusa çalışmaları, üçüncü bölümde de kendi deyişi ile "*Sürgünden avdeti ve Kuvayı Milliye Teşkilatını kurması…*"[51]

Eserinin kaynaklarını da şöyle dile getirir: "*Kendisine ilk inananlardan olup sahifeler dolusu takdirlerini esirgemediği*

[50] Şükrü Uras, *aynı eser*, s 7-8
[51] Uras, *aynı eser*, s 8

Büyük Halaskarımız Atatürk'ün nutuklarından mülhem olarak ve çeşitli kaynaklardan faydalanılarak bizzat merhumun kendisinden ve en yakınları olan babası Kerim, amcası Yakup Efendilerle refikası Bayan Şevket, hemşireleri Bayan Merzuka ve Nazife'den ve kendisi ile yakından devamlı temas halinde bulunan muhtelif zevattan dinlemiş ve bilgi edinilmiş olan bu maceraların hakikate en uygun olarak tarihe intikal etmesine çalışılmıştır."[52]

Uras, Yahya Kaptan'ın hayatının sanat eserleri için çekiciliğinin farkındadır. Bu nedenle eserinin girişinden önce bir uyarı metni yazar: "*Bu kitapta anlatılan vak'alardan (Büyük Nutuk) ta bahsedilenler hariç diğerleri Şükrü Uras'ın şahsi bilgilerine istinat eder. Müsaade alınmadıkça mehaz da gösterilse aynen veya kısmen iktibas edilemez, film, piyes, kitap mevzuu yapılamaz. Her hakkı mahfuz ve Yahya Kaptanın eniştesi olan yazara aittir*."[53]

Eserin duygusal kaynağı, sadece Uras'ın Yahya Kaptan'ın eniştesi olmasıyla ilgili değildir. Anlatılarında, Bulgar çetelerinin ailesine yönelik saldırılarını da dile getirir: "*Nitekim civar kazalarda bilhassa Tikveş'te Sırp ordusu kasabaya girmeden evvel yerli Bulgarlar kasabanın en genç ve cesurlarından seçtikleri seksen beş masum Müslüman Türkü, (Bunların aralarında bulunan akrabalarımdan beş kişiyi de) havsalaya sığmaz işkencelerle şehit etmişlerdir. Ama çok geçmeden sekiz ay sonra zuhur eden ikinci Balkan harbinde bu masumların intikamı alınmıştır*."[54]

[52] *aynı eser*, s 8
[53] *aynı eser*, s 10
[54] Uras, *aynı eser*, s 16

Şükrü Uras'ın kafasındaki Yahya Kaptan imajının izleri, anlatıların devamında gizlidir: "*Nitekim ben de Bulgarların rastladıkları her Türkü derhal öldürmelerinden korkarak Köprülüye hicret eden bu muazzam muhacir kafilesi içinde idim. Kendisini de ilk defa (Babuna) deresi civarında karşımıza çıktığı zaman görmüştüm.*

Genç adam, baştan ayağa kadar silahlı yüzlerce çetecinin önünde beyaz bir at üzerinde idi.[55]

At üstünde bir heykel gibi dimdik duran bu çok yakışıklı adam:
- Korkmayın. Siz Bulgarlardan kaçıyorsunuz. Biz ise onlara doğru gidiyoruz. Onlarla dövüşüp sizleri kurtaracağız. Olduğunuz yerde kalın, beyhude telaş etmeyin. İki gün sonra yerlerinize döneceksiniz, dedi. "[56]

Uras, eserinde Yahya Kaptan hakkında en ince ayrıntılara inmiştir. Halil Paşa ve Enver Paşa ile görüşmeleri de dahil, detaylı betimlenmiştir. Ancak bu tanıklığının kaynaklarını bizden esirgemiştir. Halil Paşa'nın anılarında bu görüşmelerle ilgili bilgi yoktur.[57]

Yahya Kaptan'ın yakın dostları hakkında da önemli bilgiler sunar. Özellikle Murat, çok ilgi çekicidir. Ölümü, Murat için hayatını tehlikeye atmış olan Yahya Kaptan'ı derinden etkiler. Murat'ın en belirgin özelliği, okumuş olmasıdır. Uras, Murat'a önemli yer ayırır. İyilikseverliğini önemser ve arkadaşlarının ona "*Melek Murat*"[58] dediklerinden söz eder.

[55] "Beyaz at" imgesi, kahramanlık imajının vazgeçilmezlerindendir.
[56] Uras,*aynı eser*, s 17
[57] Lütfen bakınız; Halil Paşa, Bitmeyen Savaş, Yaylacık Matbaası, İstanbul 1972. Taylan Sargun'un hazırladığı bu eserde, Yahya Kaptan ile ilgili olarak, 279-289'a on sayfa bulunmaktadır. Ancak bu 10 sayfa, Bekirağa Bölüğü'nden kaçırılışı ile ilgilidir.
[58] Uras, *aynı eser*, s 34

Uras, anlatılarında zaman zaman Yahya Kaptan'ın ağzından yazar. En çok bu bölümlerde destansı bir hava ile karşılaşırız. Metin şiirselleşir. Örneğin: "*Berrak bir ilkbahar günü idi. Müfrezenin bulunduğu hakim tepeden çok uzakları görmek kabildi. En uzaklarda Makedonya'nın en yüksek yeri olan (Kaymakçalan) dağının karlı tepeleri bütün haşmetiyle mavi ufuklarla birleşmiş, biraz beride etekleri mor ve mavi renklerle bezenmiş koyu ve kesif gölgeler halinde ormanlar görünüyor, altımızda zümrüt gibi yemyeşil Gegili Ovası bulunuyor ve içinden Vardar Nehri kıyıları kıvrıla kıvrıla akıyordu. Bulunduğumuz tepenin etekleri koyu ve kesif meşe ve gürgen ormanı halinde dikçe bir meyille ovaya doğru inmekteydi.* "[59]

Betimlemenin coşkusal yönü, Uras'ın ayrıldığı topraklarına yönelik özlemlerini göstermiyorsa o halde, Yahya Kaptan, aynı zamanda, güçlü bir söz ustası olmalıdır. Fakat, Kaptan'ın eğitimi hakkında veya böylesi bir birikimin Yahya Kaptan'ın kişiliği üzerindeki etkileri hakkında bir bulgu bu eserde yoktur. Bu durumda, metindeki şiirselliğin Uras'ın özlemleri olarak anlaşılması daha uygun gibidir.

Bazen metinde masal iklimi ile karşılaşırız. Irak'ta Arap aşiretleriyle ilgili Teşkilat-ı Mahsusa'nın kendine verdiği görevi sürdüren Yahya Kaptan'ın, bir aşiret kızı ile ilişkisini konu alan 44 ve 45. sayfalar, Bin bir Gece Masallarını anımsatmaktadır. Metni karşılaştırabileceğimiz başka bir kaynak yoktur. Fakat bu bölümün metnin diğer bölümlerinden belirgin bir şekilde ayrı olduğu da dikkatten kaçmamaktadır. Gerçi, 18. sayfada, Bir Bulgar kızının babasını bağışlaması için Yahya Kaptan'a yalvarışı ve ilişkilerinin bir türkü olarak söylendiğinden söz

[59] *aynı eser*, s 37

eden bir anlatı da vardır. Ancak bu anlatı, bir aşk öyküsü derinliğinden çok, tarihsel süreç içindeki bir durumu betimlemeye yönelik gibidir.

Uras'ın bizim merak duygumuzu zaman zaman karşılamaktan kaçındığından da söz edebiliriz. Yukarıda sözü edilen aşk öyküsünün bir türküye dönüştüğü ve söylendiğini belirtir; fakat bu türkü ile ilgili en küçük bir bilgi vermez. Benzer şekilde, Yahya Kaptan'ın Yakup Cemil'le eskiden tanıştığından söz eder.[60] Fakat, nerede ve ne gerekçe ile böyle bir tanışma olduğu eserde yer almamıştır. Bir başka önemli örnek de Mustafa Kemal'le Yahya Kaptan'ın tanışmaları ile ilgilidir. Uras, Yahya Kaptan'ın ağzından şöyle der: "*Teşkilatı Mahsusa'da iken iki defa Mustafa Kemal Paşa ile görüşmüştüm. Bir şeyler yapabilecek tek insan odur!*"[61] Fakat bu görüşmeyi ve tanışıklığı destekleyecek başka bir bilgi yoktur. Mustafa Kemal, "*Merhum Yahya ile ilk ilişkimiz şöyle oldu.*"[62] der ve ilk telgraflaşmayı anlatır. 4 Ekim 1919'dur ve telgraf İstanbul hükümeti tarafından durdurulmuştur. Telgraf metni şöyle başlar: "*Dün İzmit'ten tavsiye edilen Yahya benim*." Eğer daha önce tanışmış olsalardı, telgraf metni böyle mi başlardı? Yahut Mustafa Kemal bu görüşmeyi *"ilk görüşme"* olarak mı ifade ederdi?

Şükrü Uras, bizim için önemli bilgiler vermesine karşın bu bilgilerin tarihsel süreç içinde anlamlaştırılmasında sıkıntılar yaşamaktayız. Birçok isim verir ;ama bu isimlerin Yahya Kaptan'la ilişkileri, bir belgeye dayandırılmaz. Diyelim

[60] *aynı eser*, s 50
[61] *aynı eser*, s 102
[62] (Hazırlayan, Zeynep Aslan) Kemal Atatürk, Nutuk 1919 – 1927 Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2000, s 213

ki Selanik'te *"Haşim"*den söz eder. Veyahut Ali Haydar Bey'den[63]. Bu kişilik konuya birden girer ve çıkarlar, Yahya Kaptan açısından önemlerini anlamakta zorlanırız.

Anlatılarında bazen de önemli ayrıntılara girer. Örneğin "Meserret Oteli" ve Yakup Cemil olayı… Bu olay hakkında birçok kaynaktan kontrol edebileceğimiz bilgiler, özellikle de İttihatçılar arasındaki çatışmaların izleri, Uras'ın kullanışlı bilgilerine örnektir. Fakat zaman dizininin kaçırıldığına yönelik örnekler de vardır. Örneğin, M.M. Teşkilatından[64] Zihni Beyden söz eder. Oysa M.M Teşkilatı'nın kuruluşu, Yahya Kaptan'ın ölümünden sonraya denk düşmektedir.

Şükrü Uras'ın eseri, Karakol Cemiyeti'yle Yahya Kaptan arasındaki ilişkiyi önemsememiştir ya da görmezlikten gelmiştir. Oysa bu ilişki, Yahya Kaptan'ın ölmesine neden olacak olaylar başta olmak üzere Kocaeli Yarımadası'ndaki ulusal mücadelenin en temel sorunudur. Bu tutumun gerekçesi, belki de Mustafa Kemal'e yapılmak istenen suikastın eski İttihatçılarla ilişkilendirilmesidir. Uzun süre ittihatçılık hoş karşılanmayan bir eğilim olarak görülmüştür ve Şükrü Uras, Yahya Kaptan'ı bu sıfatla ilişkilendirmekten kaçınmış olabilir.

Bütün bu sorunlara karşın Şükrü Uras'ın eseri, bu konudaki temel eserdir. Eserin Milli Mücadele'ye kadar olan bölümü, neredeyse tek kaynaktır. Bu konuda çalışma yapan herkes bu bölümü merkez almak zorunda kalmıştır. Uras'ın önemli bir

[63] Uras, *aynı eser*, s 62
[64] *aynı eser*, s.106; Bu örgütün Kaptan'ın ölümünden sonra kurulduğu varsayılmaktadır.

katkısından daha söz etmeliyiz. Uras, Mustafa Kemal'in Yahya Kaptan'a neden bu denli değer verdiğini de irdelemiştir. Bu konuda üç aşamalı bir çözüme ulaşmıştır. İlki, Yahya Kaptan'ın Balkanlardaki başarılarını bildiği [65] için sempati duymuştur. İkincisi, Yakup Cemil'le başlattığı mücadelede, sadrazamlığa Mustafa Kemal'i geçirmek istedikleri için[66] Yahya Kaptan'ı takdir etmektedir. Üçüncüsü de İşgalcilere karşı kendiliğinden karşı koyması ve Ulusal Mücadeleye inanması olarak göstermektedir.[67]

[65] Bu çözümlemeyi destekleyecek bir bilgiye ulaşamadım.
[66] Mustafa Kemal Paşa'nın bu olanları takip etmiş olması mümkündür. Fakat diğer yandan, bu olay 1916 yazındadır ve Mustafa Kemal Paşa mart ayından sonra komutanı olduğu 16. Kolordu'nun Edirne'den Diyarbakır'a kaydırılmasıyla İstanbul'dan uzakta kalmıştır. Bakınız: Utkan Kocatürk, Kaynakçalı Atatürk Günlüğü, İş Bankası Yayınları, Ankara, 1988, s. 48-53
[67] Uras, *aynı eser*, s.188-189

İlter Özdemir'in Yahya Kaptan'ı: Tavşancıl Belediyesinin katkılarıyla çıkarılan 2. baskısını inceleme olanağı bulduğum eserin kapağında Yahya Kaptan'ın bir fotoğrafı yer almaktadır. 127 sayfadan oluşan eserin girişinde fotoğraflara yer verilmiştir. Yahya Kaptan'ın vurulduğu söylenen çeşmenin fotoğrafı gibi konuyla doğrudan bağı bulunan fotoğrafların yanı sıra pek de konuyla ilgili olmayan (*Çavuş üzümleriyle meşhur Tavşancıl'ın burma üzüm küfeleri gibi…)* fotoğraflar da yer alır. Eserin ön sözünde, "Bir Millet Uyanıyor" adlı filimden etkilendiğini ve böylece çalışmalara başladığından söz eder. Araştırmalar yaptığını ve "*Uzun yıllar karşılaştığım her yaşlı şahsa bölgemizde cereyan eden olayları ve Yahya Kaptan'ı sorduğunu*"[68] ifade eder. Sözünü; "*YAHYA KAPTAN hakkında bölük pörçük bilgi ve anıları bir araya getirebildiysem kendimi mutlu hissedeceğim.*" diye bitirir. Bu son cümle, galiba Şükrü Uras'a haksızlıktır. Çünkü bu konuda en derli toplu ve güçlü metin bütün sorunlarına karşın Şükrü Uras'ın eseridir ve 1977'de ilk baskısı çıktığından neredeyse on yıl önce basılmıştır.

Özdemir eserine, Yahya Kaptan'ın ölüm sahnesini anlatarak girer. Anlatı, bir tiyatro eserinin girişini andırır. Sonra, 1'inci Fırka Kumandan Vekili Fevzi'nin Mustafa Kemal'e gönderdiği Yahya Kaptan'ın ölümünü bildiren telgrafını verir.

Özdemir, Şükrü Uras'tan farklı ve fakat Uras'ın verdiği bilgilere dayanarak Yahya Kaptan'ın Yakup Cemil'le yargılanmasına kadar kısa anlatılarda bulunur. Tarih Coğrafya Dergisindeki bilgileri de kullanarak yapıtını oluşturan Özdemir, bir tarihsel arka plan oluşturmaya özen gösterir. Avukat olmasına karşın

[68] İlter Özdemir, Yahya Kaptan, Uyanış Ajans. 2. Baskı. 1999, s.23

bu kaygıyla Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı hakkında da bilgi verir. Hatta Yakup Cemil olayının anlamlaşabilmesi için Birinci Bab-ı Ali Baskını'na da önemli bir yer ayırır.[69] Mondros Mütarekesi'nin maddelerini sıralar.[70] Böylece Milli Mücadele koşullarını oluşturmaya çalışır.

Özdemir de Nutuk'tan ilgili bölümü eserine almıştır. Uras'tan farklı olarak da: "*Yahya Kaptan'ı şehit eden Mülazim-i evvel Abdurrahman Efendi'nin Sonu*" diye yarım sayfalık bir bölüme[71] ve *"Yahya Kaptan İle İlgili Hatıralar"*a[72] yer verir. Fakat hatıralar demesine karşın, sadece bir anıyı *"Yahya Kaptan Çerkez Mehmet Efendi'yi Niçin Öldürdü?"* başlığıyla anlatır.

Özdemir eserinde bir tarihsel arka plan arayışı içindedir ; fakat elde ettiği bilgilerin kaynağını bize sunmamıştır. Bir tek, *"Mustafa Kemal'in Vasiyeti"* bölümünü Tarih Coğrafya Dergisi Cilt 2, Sayı 7'den aldığını yazmıştır.[73]

Eser, Kocaeli Bölgesi'nde en çok okunan eser olması nedeniyle Yahya Kaptan hakkında önemli bir imaj ve ön yargı oluşturmuştur. Yahya Kaptan hakkında yazılan metinler arasında en çok tanınan yapıttır.

[69] Özdemir, *aynı eser*, s.36
[70] *aynı eser*, s.53
[71] *aynı eser*, s. 91
[72] *aynı eser*, s.121
[73] *aynı eser*, s.120

Hasan İzzettin Dinamo'nun Yahya Kaptan'ı: Hasan İzzettin Dinamo, *"Kutsal İsyan"*[74] adlı eserinin 5. cildinin son bölümü *"Tavşancıl Şehidi"* (396-422. sayfalar) ve 6. cildin ilk bölümü *"Tavşancıl Hikayesinin Sonu"*nu (7-33) Yahya Kaptan'a ayırmıştır. Hasan İzzettin Dinamo da Uras gibi destansı bir dil kullanmış ve hem Uras hem de Özdemir'de görülen, kaynakların bildirilmemesi geleneğine uymuştur.

Eserinin birinci bölümünde, özellikle Uras'ın etkisi çok açıktır. İkinci bölümündeyse Cevdet Yakup Baykal'ın makalesinden esintiler vardır ; ancak dil biraz farklıdır. Örneğin Dinamo, çete yerine zaman zaman *"gerilla"*yı kullanmaktadır. Bazen de ilginç ayrıntılara girer. Örneğin, Yahya Kaptan'ın Bulgar gizli örgütü ile ilişkisini detaylı anlatır: "*Burada Yahya Kaptan'ı Bulgar gizli örgütünden Milan karşılayarak köyün dolaylarında bir yerde dinlenmeye götürdü*."[75] gibi…

Dinamo, bir romancı tutumuyla zaman zaman önemli betimlemeler de yapar. Örneğin:"*Biraz sonra da beklenen yağmur, zararsız bir çisenti olarak başladı. Artık tam geçit yerindeydiler. Onların varlığını sezen yaban domuzları homurdanarak çatakların kuytularına doğru uzaklaşıyorlardı*."[76]

Anlatımı güçlendiren bu duyarlılık belki okuma zevkini geliştirdiği için yararlı bile kabul edilebilir. Ancak, bazı abartmalar sıkıntı yaratacak düzeydedir. Örneğin Yahya

[74] Hasan İzzettin Dinamo, **Kutsal İsyan, Milli Kurtuluş Savaşı'nın Gerçek Hikayesi**, May Yayınları, İstanbul, 1972, C.5 ve C.6
[75] Dinamo, *aynı eser*, C.5, s.407
[76] *aynı eser*, C.5, s.408

Kaptan'ın iki bin kişilik bir çetesi olduğundan söz eder.[77] Bu bilgiyi nereden aldığını bildirmediği gibi iki bin kişilik bir kuvvetin, o günkü koşullarda, Kocaeli Yarımadası'nda nasıl barındığını da açıklamamaktadır.

Bilimselliği tartışılmasına karşın eserde, Yahya Kaptan'a ayrılan bölüm, Yahya Kaptan'ın Kurtuluş Savaşı açısından önemini işaret etmektedir. Diğer yandan ilk kez "*Aydın'daki efeler neyse Rumeli dağlarındaki kaptanlar da oydu*".[78] belirlemesi dikkat çekicidir. Yahya Kaptan'ı incelemek isteyenlerin yok sayamayacakları bir metin olduğu söylenebilir.

Metnin en önemli açılımıysa, Yahya Kaptan'ın, Kocaeli Yarımadası'nda oluşturduğu milis güçlerinin gereksindiği para ve araçları elde etmesine yönelik ortaya koyduğu savdır. Dinamo'ya göre köylüler, bölgedeki Müslüman çetelere, kendilerini Rum çetelerine ve başka eşkıyalara karşı korumaları karşısında para ödemektedir. Bu sav, önemli ölçüde araştırmaya ihtiyaç duymasına karşın Kocaeli Bölgesi halkıyla örgütlü yapılar arasındaki ilişkiye yönelik bir deneme olması açısından değerli ipuçları barındırır.

[77] *aynı eser,* C.6 s.19
[78] *aynı eser*, C.5 s.399

Cevdet Yakup Baykal'ın Yahya Kaptan'ı: Tarih Coğrafya Dergisinde, "*İstiklal Harbinin İlk Şehidi Yahya Kaptan*"[79] makalesi, özellikle Millî Mücadele Dönemi'ni kapsar. Makalenin başlığının hemen yanında ve onunla bütünleşmiş olan çizgi resim, metnin bir destan olduğunun görsel ifadesi gibidir.

Baykal'ın metni, diğerlerinden çok da farklı değildir. Ancak, daha sonra Dinamo'nun kullanacağı bir betimlemesinden söz edilebilir: "*Tavşancıllılara böyle yiğit, cesur bir adam lazımdır. Köy ihtiyar heyeti toplanıyor. Yahya Kaptan'ı "Korucubaşı" yapmaya karar veriyorlar*."[80] Bu bilgi güvenilir değildir. Fakat yaygın bir kabul ediliş içinde çeşitli metinlerde görülmektedir. Öte yandan, "*Köydeki Saraç Faik ustaya çarık diktiriyor, fişeklik yaptırıyor…*[81]" anlatısı dikkat çekicidir ; çünkü Yahya Kaptan'ın gereksinimlerini karşılamasıyla ilgili fazlaca bilgi yoktur. Fakat bu bilginin de kaynağı belli değildir. Baykal da diğerleri gibi kaynak göstermeye gereksinim duymamıştır. Üstelik şüpheyle karşılanacak bilgiler de vardır. Örneğin, Yahya Kaptan'ın saklandığı binanın 5 katlı olması gibi… Bu bilgi Dinamo tarafından da tekrar edilir.

Baykal'ın metninde bulunan, Yahya Kaptan türküsünün bir kıtası, bundan sonra sıkça kullanılan bilgi haline gelir. Ne var ki türkünün ezgisi ya da diğer kıtaları hakkında bilgi verilmemiş, kaynak da gösterilmemiştir. Verilen kıta şöyledir:

[79] Cevdet Yakup Baykal, "*İstiklal Harbinin İlk Şehidi Yahya Kaptan*" Tarih Coğrafya Dünyası, İstanbul, 1 (1) 15.04.1959 – s.49-54
[80] Baykal, *aynı makale*, s 49
[81] *aynı makale*, s.50

"*Tavşancıl'a geldim, yemedim güzüm*
Etrafımı düşman sarmış görmedi gözüm
Fikriyemin saçları ahu sarısı
Beni de vurdular gece yarısı." [82]

Bu kıtada verilen bilgiler, Yahya Kaptan'ın ölümünü çağrıştırmaktadır. Türküde kızı Fikriye'nin anılmış olması da duygusal anlatıyı tamamlar niteliktedir. Daha çok ağıtlara benzeyen türkü bugün biliniyor ya da söyleniyor olabilir. Araştırma yapmak gerekir.

[82] *aynı makale*, s.54

Atilla Oral'ın Yahya Kahtan'ı: Özgür Kocaeli Gazetesinin ekinde yayınlanmış olan: "*Kocaeli Yarımadası'nda, ilk milli direnişi başlatan ve doğrudan Mustafa Kemal Paşa'dan aldığı emirlerle görev yapan, Kuva-yı Milliye Kumandanı ve Milli Şehidimiz: Yahya Kaptan (şehit edilişinin 83'üncü yılında ilk kez yayınlanan belgeler ışığında)"* makalesinde Atilla Oral, Yahya Kaptan'ı konu edinen diğer metinlerden ayrılarak ortaya koyduğu bilgilerin kaynağını da vermiştir. Makalesinde otuz iki defa alıntı yapmıştır. Kaynakçasında Nutuk, İkdam Gazetesi, Enis Fahri Dosyası diye ifade ettiği yayımlanmamış bir araştırma, Harb Tarihi Vesikaları Dergisi, Bekir Sami ve Bekir Pakalın'ın Hatıraları, TBMM Zabıt Ceridesi, Atıf Kaptan'ın Kırk Sekiz Yıldan Çizgiler adlı eseri, Cemal Kutay'ın Enis Fahri Bey hakkında kendisiyle yaptığı söyleşiye yer vermiştir.

Makalesini önemli ölçüde fotoğraf ve metin fotokopileriyle zenginleştiren Oral, Yahya Kaptan hakkında fazla yayın olmamasından şikayetçidir. Üniversitelerin Yahya Kaptan'ı konu alan araştırma yapmadıkları konusunda, duygusal ve sert açıklamalar yapar: "*Toplumu aydınlatma görevi olan, bilim yuvaları, Üniversitelerimiz bugün sayıları 76'ya ulaşan Üniversitelerimiz, Atatürkçülüğü kimseye bırakmayan, YÖK saltanatının üst düzey yöneticilerine soruyorum:*

"Büyük Önderimiz Atatürk'ün bu kadar önem verdiği ve Millî Mücadelemizin en önemli olaylarından biri olan Yahya Kaptan konusunda yıllardan beri neden bir tek bilimsel araştırma yaptırmadınız?"[83]

[83] Atilla Oral, *Kocaeli Yarımadası'nda, ilk Milli direnişi başlatan ve doğrudan Mustafa Kemal Paşa'dan aldığı emirlerle görev yapan, Kuva-yı Milliye Kumandanı ve Milli Şehidimiz: Yahya Kaptan (şehit edilişinin 83'üncü yılında, ilk kez yayınlanan belgeler ışığında Milliye* yı Milliye, Özgür Kocaeli, Özgür Pazar Eki, s, 8

Oral, duygusal açıklamalarını oldukça uzun tutmuştur. Buna karşın makalesi, İstanbul Basını ve İstanbul Hükümeti'nin Yahya Kaptan'a yönelik bakışını dile getirmek dışında, bilindik kurgunun dışına çıkmaz. Belki bir ekten söz edilebilir: Özellikle Enis Fahri'nin etkinliklerine ayırdığı bölüm, daha önceki metinlerde bulunmamaktadır. Bu bölümün Yahya Kaptan'ı anlamakla da doğrudan ilgisi yoktur.[84] Oral, bu bölümde "*İlk Halâs Kurşunu*"nu attığını iddia ettiği Enis Fahri'yi konu edinmiştir. Makale genellikle suçlamalarla doludur ve son bölümünde, suçlamalar birçok kuruma yöneltilmiştir… Metin coşkusal bir dille yazılmıştır.

[84] Enis Fahri ile Yahya Kaptan arasında belki de en doğru ilişkiyi yine Oral kurar. Mustafa Kemal Paşa'nın Yahya Kaptan'ın öldürülüşü ile ilgili yazışmalarında, "*Enis Fahri Bey namındaki bir zatın bu civara memur edilip edilmediğ*ini sorduğunu anlatır ve bu konu ile ilgili gelişmelerin izini sürer. Oral, aynı makale, s ,6

Mustafa Kemal Paşa'nın Yahya Kaptan'ı: Mustafa Kemal Paşa, bilindik tutumuyla belgelere dayanan, kesin, net, tutarlı söylemini, Yahya Kaptan ile ilgili olarak da göstermiştir. Savlarını belgelendirmek ve ilişkilendirmeye özen göstermiştir. Verdiği bilgiler ve oluşturduğu perspektif, doğrudan Ulusal Mücadele'nin bakış açısıdır.

Nutuk'taki bu metni, kolay anlaşılır olması açısından, Atatürk Araştırma Merkezi'nce 2000 yılında yayımlanan ve Prof. Dr. Zeynep Korkmaz'ın bugünkü dille yayına hazırladığı sadeleştirmeden aldım. Zeynep Korkmaz'ın yayına hazırladığı Nutuk'ta Yahya Kaptan, 212.sayfadan 226. sayfaya kadar konu edinilmekte, yazışmalar verilmekte, çözümlemeler yapılmaktadır. Mustafa Kemal, Yahya Kaptan'a yönelik ilgisini daha baştan açıklamaktadır: "*Efendiler, bu Yahya Kaptan konusu, İnkılap tarihimizin önemli safhalarından birinde yer aldığı ve pek anlamlı olduğu için biraz genişçe bilgi vermeyi uygun görüyorum*."[85]

Metnin girişinde Kara Vasıf ve Şevket Bey imzalı Yahya Kaptan'ı suçlayan telgraf verilir. Sonra da Kocaeli Bölgesi'ndeki kurguyu dile getirir. "*…anlaşmış bulunan iç ve dış düşmanların uygulamaya çalıştıkları planın önemli bir noktası da memleket içinde güvensizlik olduğunu ve Hristiyan azınlıklara saldırılarda bulunulduğunu, elle tutulur, gözle görülür delil ve olaylarla dünya kamuoyuna ispat etmek, bu olayların Kuva-ı Milliye tarafından yapıldığına inandırmaktı. Bu gizli ve iğrenç maksadın gerçekleşmesi için de bildiğiniz gibi birtakım çeteler kurarak, bunları özellikle Hıristiyan halk üzerine saldırtmak ve bu çetelerin işleyecekleri cinayetleri, milli teşkilata yüklemek*

[85] Zeynep Korkmaz, Nutuk, s 212

yolunu tutuyorlardı. Bu teşebbüsler az çok memleketin her tarafında filiz vermeye başlamakla birlikte en önemli gelişme ve faaliyet, İstanbul'a yakınlığı dolayısıyla Biga, Balıkesir ve özellikle İzmit, Adapazarı ve Bolu Bölgeleri'nde görülür ve dikkat çekici bir durum gösteriyordu."[86]

Metin bu açıklamalardan sonra, Yahya Kaptan'ın ölümüne kadar geçen zamanın belgeli yazışmaları üzerinden sürüp gider ve duygusal bir biçimde; Yahya Kaptan'ın eşi Şevket Hanım'ın Mustafa Kemal'e gönderdiği telgraf metniyle sona erer.

Metindeki çözümlemelerde dikkat çeken iki nokta vardır: Yahya Kaptan'la ilgili olarak Mustafa Kemal, Sait Molla'nın örgütü (*İngiliz Muhipler Cemiyeti*) ve İstanbul Teşkilatı'nın merkeze karşı mücadeleci tutumunu sorumlu tutmaktadır. İkincisi açıkça söylenmemiş olsa bile İttihatçı Ulusal Mücadeleci çatışmasının görüntüsü niteliğindedir. Birincisi için daha geniş bir araştırmaya ihtiyaç vardır.

Metinden anlaşılacağı üzere Mustafa Kemal için Yahya Kaptan bir sınırdır. Ulusal Mücadele'nin her yerde ve özellikle eski örgütsel kalıntılar üzerinde; hatta İstanbul üzerinde egemenlik sınırı. Mustafa Kemal için Yahya Kaptan'ı korumak, Ulusal Mücadele'yi korumakla bir dönem için eş anlamlı hale gelmiştir.

[86] *aynı eser*, s 212

Diğerlerinin Yahya Kaptan'ı: Doğrudan konu edinmemiş olmalarına karşın birçok metinde Yahya Kaptan yer eder. Eğer Kocaeli ve Milli Mücadele'den söz edilecekse mutlaka Yahya Kaptan'a yer verilir. Çoğunlukla daha önceki bilgilerin yinelenmesi düzeyinde. Fakat bazen özgün metinlerle de karşılaşmak olasıdır. Bunların içinde en önemlisi Sina Akşin'in eseridir.[87] Eserde, 198-203 sayfaları arasında Yahya Kaptan olayı ele alınmıştır. (*Ayrıca, 193, 208, 308, 327 ve 511. sayfalarda da çeşitli nedenlerle Yahya Kaptan'dan söz eder.*) Bu eserdeki çözümleme, Sina Akşin'in tarihçiliğine uygun bir tarihsel art yöre ve birikimi barındırır. Bu nedenle elinizdeki bu yapıtın başat kaynaklarından biri haline gelmiştir.

İkincisi ise F. Yavuz Ulugün'ün hazırladığı yapıttır.[88] Kitabın oylumu açısından bakılınca Yahya Kaptan'a gerektiği kadar önem verilmiştir. Kuva-ı Milliye Hareketi içinde ve Karakol Cemiyeti'yle ilişkilendirilerek yapılan anlatım, eserin oluşturduğu tarihsel manzaraya uygun bir kurgudur.
Bir diğeri Yusuf Çam'ın eseridir. Eserde, Yahya Kaptan'ın öldürülmesine özel bir yer ayırır… [89]

İkdam'da Yahya kaptan için yazılar yazılmıştır. İkdam, ulusal mücadele taraftarı olan bir gazete olarak bilinmesine karşın Yahya Kaptan'ı daha çok bir *"eşkıya"* olarak algılar. İstanbul'dan bakışı yansıtır: Yahya Kaptan çetesi Üsküdar cihetlerinde icray-ı şekavet edib asayişi memleketi ihlal eden

[87] Sina Akşin, İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele, Son Meşrutiyet, 1919-1920, Cem Yayınları, İstanbul 1992
[88] F .Yavuz Ulugün (hazırlayan), Kocaeli Tarihi – Osmanlı ve Ulusal Kurtuluş Döneminde Kocaeli, Kocaeli Yüksek Öğrenim Derneği Yayınları, Kocaeli, 2002
[89] Yusuf Çam, Milli Mücadelede İzmit Sancağı, İzmit Rotary Kulübü Yayınları, İzmit 1993

ve gördüğü tazyik üzerine İstanbul'dan firar eden "*Yahya Kaptan" nam-ı şaki-i meşhurun avanesiyle beraber İzmit civarında hal faaliyette olduğu ve birçok haneleri basarak emval ve eşyayı yağma ve sahiplerini katleylediği istihbar kılınması üzerine…*"[90] İkdam, 12 Ocak ve 22 Ocak tarihleri arasında Yahya Kaptan'a yer vermiştir. Söz konusu yazılar, Yahya Kaptan'ın ölümünün İstanbul'da önemli bir yankı bulduğunu göstermektedir.

[90] İkdam, 12 Kanun-i Sani 1336 (12 Ocak 1920) Pazartesi, s.3

III.BÖLÜM

GENEL YEREL GERGİNLİĞİNDE YAHYA KAPTAN

"*Düşmansız kimsenin adı yükselmez.*"
Kutadgu Bilig

A – Yahya Kaptan'ın Yetiştiği Koşullar (1900-1910)

Yahya Kaptan, Köprülü kasabasında doğmuştur. Köprülü, Enver Paşa'nın II. Meşrutiyet'in ilanını haber aldığı[91] ve meşrutiyet için mücadele ettiği iki merkezinden biridir.[92] Diğeri Köprülü'ye çok yakın olan Tikveşli'dir.

[91] Şevket Süreyya Aydemir, Makedonya'dan Orta Asya'ya Enver Paşa, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1981, C.I, s.554.

[92] Enver Paşa'nın Köprülü'deki günleri için, o dönemde Köprü Kaymakam'ı olan Ali Münif'in anılarına bakılabilir: Ali Münif Bey'in Hatıraları, Hayat Tarih Mecmuası. 1969 No: 8-9

Köprülü kasabası[93] Makedonya'nın önemli kasabalarından biridir. Bir istasyona sahiptir ve ortasından Vardar Irmağı akar. Selanik Üsküp demiryolu üzerinde bulunması, dışa açık bir siyasi ve ekonomik yapı oluşturmuştur. Genel olarak Makedonya'nın toplumsal, siyasi ve ekonomik görüntüsüyle örtüşen bu yapıyı anlamak için, en doğru yol, genelde Balkanların, özelde de Makedonya'nın tarihsel koşullarını kavramayı[94] gerektirir.

Balkanları etkileyen iki genel eğilim vardır: Sömürgecilik ve Milliyetçilik. Kökleri endüstri ilişkilerine dayanan bu iki küresel eğilim, varoluşları bakımından birbirlerine karşı konumdadırlar. Fakat özellikle yeryüzünün endüstrileşememiş bölgelerinde, doğal süreç içinde bu tür bir konuma ulaşmayınca iç içe sarmal ilişkiler geliştirmişlerdir. Sömürgecilik, milliyetçiliği kışkırtmış; milliyetçilik, zaman zaman sömürgeciliği 'tutunacak dal', zaman zaman da düşman olarak benimsemiştir!

Osmanlı ülkesi ve özellikle Balkanlar, iç içe girmiş bu ilişkinin bir laboratuvarı gibidir.[95] Sömürgecilik, bir uluslar yığını olan Osmanlı İmparatorluğu'nu çözmek için ulusçuluğu bir araç olarak görür. Osmanlı egemenliğindeki bütün alt kimlikler

[93] Köprülü kasabasının kilit noktada bulunması, birçok asayiş sorunu ve casusluk olayının yaşanmasına neden olur. Örneğin, Uzer, bir Arnavut casusunu yakalattığını yazar. Tahsin Uzar, Makedonya Eşkıyalık Tarihi ve Son Osmanlı Yönetimi, TTK Yayınları, Ankara, 1999 s.242

[94] Bu konuda birçok eser vardır: Örneğin: Yaşar Nabi Nayır, Balkanlar ve Türklük, Cumhuriyet Yayınları 1999; Tevfik Çavdar, Talat Paşa – Bir Örgüt Ustasının Yaşam öyküsü, Dost Yayınları, Ankara 1984; S.Könü Örtem, Osmanlı Devleti'nin Makedonya Meselesi, Temel Yayınları, 1999; Misha Glenny, Balkanlar 1804 – 1999 Milliyetçilik – Savaş ve Büyük Güçler, Sabah Kitapları 2001 vs.

[95] Bu tür bir deneme için bakınız: W. Milligan Sloane, Balkanlar: Bir Tarih Laboratuvarı 1850-1928 Süre Yayınları, 1987.

harekete geçirilir. Ne var ki ilişki bu kadar yalın değildir. Sömürgeciler, hangi alt kimliği nerede kışkırtacaklarına, öncelikle çıkarlarıyla karar vermektedirler. Fakat bazen beklenmedik bir şekilde, kendi kamuoylarını tatmin etmek veya eylemlerini kamuoylarında meşru kılmak için din gibi başka olanaklara da başvurmaktadırlar.
Osmanlı Devleti, teokratik bir Orta Çağ devleti olarak görülmektedir ve sömürgecilerin toplumsal bilinçaltında, Orta Çağ'dan kalma ön yargılar gizlidir. En belirgin ön yargı, Osmanlıların Hristiyanlığın temel düşmanı olduğu ön yargısıdır. Bu ön yargı: Osmanlı ülkesindeki eylemlerinin imgesel gerekçesidir. Osmanlının parçalanması veya güçsüz kalması, sadece sömürgeciliğin gerektirdiği bir ekonomik veya siyasi sorun değildir. Aynı zamanda, İslamiyet'in de Avrupa (*Hristiyan*) topraklarından atılmasıyla ilişkilendirilmektedir. Sömürgeciler öncelikle ve şaşmaz bir şekilde Müslüman olmayan kimliklere bağlanmış, onları kışkırtmışlardır. Böylece Osmanlı egemenliği altındaki H ristiyan topluluklarıyla sömürgecilik dışı bir bağ kurulabilmiştir.

Sömürgeciler, Osmanlılardaki azınlıkları kışkırtmayı iki ana nedenle gerekli görür: İlki, sömürge yolları üzerinde kocaman bir dev gibi duran Osmanlı Devleti, dünyayı kendi çıkarlarına göre yeniden yapılandırmalarının önünde bir engeldir. İkincisi, Osmanlı ülkesi iyi bir hammadde/pazar kaynağıdır. Fakat burada sömürgecilerin etkinliklerini engelleyecek bir Osmanlı otoritesi, bir de yerleşik ekonomik etkinlikler vardır. Geleneksel devletler karşısında sömürgeciler, sömürgeleştirdikleri bölgeler gibi güçlü değildirler. Otoritenin yerleşikliği ve gelenekselliği önemli bir engeldir. Aynı zamanda, yerleşik ekonomik yapıyı ele geçirmek de büyük sorundur.

Bu sorunu sömürgeciler, Osmanlı ülkesinde yerleşik ekonominin olanaklarını kullanarak aştılar; Osmanlıda genelde ticaretle uğraşanlar Hristiyanlar olduğu için Hristiyan tacirlerle bağ kurdular. Bu tacirler sömürgecilerin ilk iş birlikçileri oldular. Osmanlı ülkesinde Hristiyan toplulukların bir kısmıyla ekonomik ortaklık kuran sömürgeciler, siyasi iş birliği mekanizmalarını da geliştirdiler, Ne de olsa sömürgecilerin Osmanlı ülkesindeki çıkarına sahip azınlıkların geleceği, sömürgecilerin de geleceğini temsil etmekteydi. Bu nedenle bir yandan Osmanlı hükümdarlarına, azınlıkların haklarına yönelik reformlar için baskı yaptılar, bir yandan da azınlıkların ulusçuluk bilincini geliştirmeye başladılar. Böylece ulusçuluk doğası gereği sömürgeciliğe karşı bir öğreti olmasına rağmen, Osmanlı ülkesinde sömürgeciliğin bir aracı oluverdi.

Özellikle 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başında sömürgecilik ve milliyetçilik, iki koldan baskın bir güç olarak Balkanlarda var olan toplumsal ve siyasi yapıları zorlamaya başladı. Yerel olan siyasi yapı, yerel olan nüfus dengesi, yerel olan kültür, yerel olan ekonomi… Hepsi alt üst oldu, gerginlik tırmandı. Sömürgeciliğin ve milliyetçiliğin izdüşümü, Balkanlarda nüfus savaşları başlattı.

Osmanlı otoritesinin gücü Balkanlarda sömürgecilerin gücü karşısında geriledi. Sömürgecilerle bağ kuran Hristiyan toplulukların ulusçu örgütler, kurdukları çeteler aracılığıyla Osmanlı saltanatına başkaldırdı. Böylece Osmanlı otoritesinin geri çekildiği alanları bu çetelerin otoritesi doldurdu. Çeteler egemenliklerini genişletmek için Osmanlı egemenliğini geriletmeye yönelik bitmez tükenmez bir mücadele başlattılar.

Mücadele çok yönlüydü; Osmanlıyı sömürgecilerle karşı karşıya getirmek için Osmanlı siyasi yapısını eyleme sürükleyecek, kışkırtacak yöntemler seçiliyordu. Bir yandan da nüfus açısından baskın kimlik olmak için özellikle Müslüman toplulukları göç ettirmeye yönelik baskılar başlatılmıştı. Bu baskılar, diğer uluslar için de geçerliydi. Fakat özellikle Müslüman topluluklar üzerine yönelik şiddet şaşırtıcı boyuttaydı. Osmanlı Hükümdarlığı karşı harekete geçer geçmez uluslararası güçler devreye giriyordu.

Bu eylemler başarılı oldu ve sömürgeciler[96] bölgede Osmanlı egemenliğini çözen yapılar kurmaya başladılar.[97] Örneğin, Morsteg Projesi[98] ile bölgede uluslararası bir jandarma kuvveti oluşturdular. Buna göre; Makedonya vilayetini üç kişilik bir müfettişlik heyeti kontrol edecekti ve böylece jandarma hizmetleri uluslararası güçlerin denetimine girmiş oldu.

Bu üç kişilik heyetin başına bir Osmanlı paşası olan Hüseyin Hilmi Paşa atandı. Ancak, eylemleri kontrol eden iki müşavir, yabancılara bırakıldı.[99] Bu müşavirlerin biri Rus, diğeri Avusturyalı olacaktı. Bütün Makedonya beş bölgeye ayrıldı.

---

[96] Hüseyin Cahit Yalçın, durumu şöyle betimler: "*Avrupa konseyi adını taşıyan büyük devletler her gün Türkiye'nin İstiklalini çiğneyerek dahili işlerine karışıyorlardı. Osmanlı İmparatorluğu ancak lütfen bir istiklale malikti.*" Hüseyin Cahit Yalçın, Talat Paşa, Yedi gün Neşriyat, 1943, s.25

[97] Bu yapıların Türkler üzerindeki etkisini de takip etmişlerdir. İngiliz belgelerinde bu tür kayıtlara rastlamaktayız. Bir örneği için bakınız; Erol Ulubelen, İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye, Çağdaş Yayınları,1982. s.59 Sir. J.A.C. Tilley tarafından hazırlanan rapor…

[98] Ayrıntılar için bakınız; Ş.S.Aydemir, C, I, s.442-443

[99] H.C. Yalçın, uluslararası güçleri bir tehlike görür: "*Bu tehlike en çok Rumeli vilayetlerinde hissolunuyordu. Orada ecnebi kontrolü altında jandarma teşkilatı vardı.*" s.25

Bu beş bölgedeki jandarma etkinliklerini yürütmek için bölge komutanı olarak bir İtalyan general atandı. Yirmi beş yabancı subay bu genel komutanın yanında görev aldı. Artık bölgede, uluslararası güçler ve yerel güçler hem birlikte hem birbirine karşı şekillenmekteydi.

Osmanlı otoritesinin gerilemesi, uluslararası güçlerin bölgedeki güvenlikte etkili olması, Müslüman toplumları açmazda bıraktı: ya memleketlerinden göç edeceklerdi ya da mücadele edeceklerdi. Bir kısmı göç etti, bir kısmı direndi. Çeteler kurup dağlara çıkanlar oldu. Çetecilik neredeyse Makedonya'nın vazgeçilmez sosyal bir yanı oldu. Çeteler sadece korunma içgüdüsüyle şekillenmiyordu, aynı zamanda, meşru olarak yaşayamadıkları kent ve köylere yağma yapma eğilimi de çete oluşumlarını güçlendiriyordu. Makedonya'da şehir dışı hayat, çetelerin egemenliği altına girdi.[100]

Bölgedeki ekonomik etkinlik tarıma dayandığı için çetelerin varlığı, özellikle Müslümanların hayatını doğrudan etkilemekteydi. Hem ekonomik nedenler hem genel toplumsal ve siyasi gelişmeler, bölgedeki Müslüman nüfusun giderek erimesine neden oldu. Bu erimenin tarihsel kaynaklarının başında, Osmanlıların askere alım gelenekleri yatıyordu. Osmanlılarda memurlar ve askerler Müslüman olmak zorundaydı. Bu nedenle özellikle Türklerin önemli bir kısmı neredeyse bir çeşit *"kamu göçmeni"* hayatı yaşıyordu. Sınırları korumak için veya bürokratik işlemler için Osmanlı ülkesinin her coğrafyasına gidiyorlardı. Servet birikimi yapacak, köklü gelirler oluşturacak zaman ve olanak yoktu.

[100] *Bu konuda geniş bilgi için bakınız*: Tahsin Uzer, Makedonya Eşkıyalık Tarihi ve Son Osmanlı Yönetimi, Ankara, TTK, 1999

Bu nedenle Hristiyanlar hem ekonomik açıdan hem de nüfus açısından avantajlıydı.

Özellikle Bulgar çetelerinin eylemleri karşısında bazen Osmanlı hükümdarlığı da bölgedeki Müslüman halkı korumada isteksiz davranmaktaydı[101] Askeri güç, neredeyse Bulgar çetelerin eline geçmişti. Bütün köylere yayılan ve "Sokol" adını verilen Bulgar jimnastik derneği, aslında güçlü bir askeri örgütlenmeydi. Osmanlı Otoritesi zayıfladıkça 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başında siyasi olarak uluslararası güçlere, askeri olarak yerel güçlere yenik duruma düştü.

Bu çaresizlik, Osmanlı askeri yapısı içinde İttihat ve Terakki'nin gelişmesine önemli ölçüde katkıda bulundu. Osmanlı ülkesinin en iyi eğitim gören kesimi olan askerler, sömürgeciliğin ve milliyetçiliğin ucu açık isteklerinin hedefini kavramıştı ve Osmanlı otoritesinin en zayıf yerinde Makedonya'da aykırı biçimde Osmanlıyı korumak için Osmanlıya karşı örgütlenmeye başladılar. Özellikle Reval Görüşmeleri[102] (1908) ve bu görüşmelerin Osmanlı Devleti açısından anlamını kavrayan Osmanlı askerlerinin birçoğu, İttihat ve Terakki'nin başlattığı mücadelenin bir parçası oluverdiler. Meşrutiyet Makedonya'dan yeniden doğdu.

Makedonya, İkinci Meşrutiyet'ten sonra da durulmadı. Siyasi yapı parçalandı. Otorite boşluklarında, birbirinden farklı eşkıya kültürü gelişti. Merkezi otoritenin gücünün azalmasıyla ilerleyen eşkıyalığın gücü, korkuya dayanmaktaydı. Ancak

[101] Ş. S. Aydemir, II. Abdülhamit'i, uluslararası güçlere karşı Doğu Rumeli'ye asker sevk etme hakkını elde ettiği halde kullanmadığı için suçlar. *Bakınız; aynı eser*, C I, s.357
[102] Ş.S, Aydemir, *aynı eser*, C.I, s.507

sürekli korku altında yaşayan toplumlar, denetim dışı bu korkuya yönelik eylem ve etkinlikleri yüceltme eğilimindedir. Makedonya'da da böyle oldu ve eşkıyalık yüceltilmeye başlandı. Örneğin Bulgarlar, bir eşkıyayı *"Vardar Güneşi"*[103] olarak adlandırmışlardı. Benzer şekilde Sırp ve Müslüman eşkıyalar da yüceltilmiş ve *"kaptan"* ya da *"Kapitano"* diye anılmaya başlamışlardı.[104]

Eşkıyalık, doğası gereği merkezi otoritenin zayıfladığı koşullarda ortaya çıkar. Bölgede zaten Osmanlı otoritesi zayıflamıştı, yerine ikame edilen uluslararası otorite de yeterince güçlü değildi. Dolayasıyla eşkıyalık için koşullar uygundu. Kısa bir dönemde olsa bölgede eşkıyalık bir yaşam tarzına dönüşmüştü. Nüfus hareketleri toplumsal dengeleri bozduğu için eşkıyalığı destekliyordu.

Ş. S. Aydemir'in, Berlin Antlaşması'ndan sonrası için, Davis Tritz'in *"Almanya ve İslam Alemi"* isimli eserinden aldığı tabloya göre Osmanlı Avrupası'nda, 2.900.000 Türk, 1.000.000 Rum, 615.000 Arnavut, 700.000 Bulgar, 700.000 Sırp, 100.000 Ulah (Romen), 150.000 Ermeni, 190.000 Yahudi, 145.000 Kıpti ve diğerleri olmak üzere toplam 6 milyon 500 bin insan yaşamaktadır.[105]

Öte yandan Tahsin Uzer, 1877 yılında Rumeli'nin etnografik yapısını, kendi deyimi ile şöyle tahmin etmektedir: 4 milyon Türk, 1 milyon 250 bin Müslüman Arnavut, 1 milyon Hıristiyan

[103] Bunun için bakınız; Tahsin Uzer, *aynı eser*, s 118 ve Ş. S. Aydemir, *aynı eser*, C.I, s.487

[104] Dinamo, *aynı eser*, C 5, s 399'da Yahya Kaptan'a neden kaptan dendiğini şöyle açıklar: "*Ona herkes Yahya Kaptan diyordu. Aydın'daki efeler neyse, Rumeli dağlarındaki kaptanlar da oydu*".

[105] Aydemir, *aynı eser*, C.I, s.313

Arnavut, 1 milyon 150 bin Bulgar, 550 bin Rum, 400 bin Ulah, 350 bin Yahudi olmak üzere toplan 8 milyon 700 bin.[106]

Nüfus konusunda birçok değişik rakamın ortaya çıkması normaldir. Dönemin olanakları, doğru bir nüfus belirlemesine olanak vermediği gibi sürekli göçler de nüfusun dural değil hareketli olmasına neden olmuştur. Nüfus değişimleriyle ilgili olmak üzere Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisinde bir tablo[107] verilir: Bu tabloya göre, 1893 yılında 12.587.137 olan Müslüman nüfus, 1907'de 15.508.753'e yükselmiştir. Rum nüfusu, 2.332.191 iken 1907'de 2.852.812 kişiye ve 1914'te de 1.792.206'ya geriler… Bulgar nüfusunda da büyük bir gerileme görülür.

Bu hareketlerin üç nedeni vardır: Birincisi, Balkanlar'da yeni bağımsız olan devletler, nüfusun büyük oranda azalmasına neden olmuştu. İkincisi, büyük göçler, belli bölgelerdeki nüfusu azaltırken örneğin Güney ve Doğu Marmara'da nüfusu artırmıştı.[108] Üçüncüsü de özellikle Müslüman nüfusun beklenenden daha az artmasıydı. Müslüman nüfusundaki artışın azlığına nedeni olarak da Müslümanların askerlik sorumluluğuydu. Sürekli ülkeyi koruma görevini üstlenen Müslümanlar, savaşlarda erimekteydi.

Nüfusun bu hareketliliğin siyasi anlamı da vardır. Bu

[106] Uzer, *aynı eser*, s.116

[107] Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi, İletişim Yayınları, İstanbul, C.5, s.1242

[108] Özellikle Kafkasya ve Kırım ve Balkanlar'dan birçok göç dalgası gelmiştir. Bir örnek olması bakımından, K. Karpat, 1862-1870 yılları arasında Rusya'dan göç edenlerin sayısını iki milyon olarak verir… Bunlardan bir kısmı Güney ve Doğu Marmara'ya, geri kalanları Suriye ve Lübnan da dahil olmak üzere çeşitli bölgelere yerleştirilmişlerdir. Bakınız, Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi, C.5, s.1242

dönem ulusların kendi geleceğini belirleme hakkının yaygın kabul gördüğü bir dönemdir. Ancak, öncelikle bir yaşama alanında baskın nüfusa sahip olunması gerekir. Bu nedenle kendi siyasalarına uygun nüfus araştırma sonuçları yayımlamışlardır[109] veya özellikle Balkan uluslarında görüldüğü gibi kendilerine ülke olarak gördükleri sınırlar içinde diğer kimliklere yönelik baskı uygulamışlardır.

Bu baskılar, özellikle Müslümanların şiddet karşısında direnişinin kırıldığı yerlerde *"muhacir"* olmalarına neden olmuştur. Bu göçlerin doruğa ulaştığı 1912-1913 Balkan Savaşlarında, Müslüman halkın %70'i göç etmiştir. Göçler öyle büyük bir toplumsal sorun oldu ki sorunları çözmek için Osmanlılar yeni bir kurum oluşturdular. 1913 yılında Dahiliye Nezareti'ne bağlı olarak Aşair ve Muhacirin Müdüriyet-i Umumiyesi kuruldu.

Makedonya'da nüfusun siyasallaşmasına coğrafyanın da önemli katkısı olmuştur. Makedonya, neredeyse bütün Balkan uluslarıyla sınırı bulunan, ortada bir yerdir. Bütün uluslar, Makedonya'ya yönelik egemenlik arzuları içindedirler.[110] Avusturya-Macaristan, İtalya ve Rusya da doğrudan bu

[109] Stefanos Yerasimos, Makedonya'yı incelerken bir tablo yayımlar. Tabloda, her ulus, nüfusu kendince ilan etmektedir. Örneğin Makedonya'da Türk nüfusu, Sırp kaynaklarında 231.400 iken, Türklerde 1.795.000 ve Yunan kaynaklarında 576 bin, Alman kaynaklarında 250 bindir. Veyahut, Arnavut nüfusu, örneğin Yunan kaynaklarında hiç görülmemektedir… Daha geniş bilgi için bkz. Stefanos Yerasimos, Az gelişmişlik Sürecinde Türkiye – Tanzimat'tan I.Dünya Savaşı'na, Gözlem Yayınları, Ankara, 1977 I. Dünya

[110] Coğrafyanın ve coğrafya bilgisinin gerilimlerle ilgisini ilginç bir biçimde ele alan Lves Lacoste şöyle der: *"Tam anlamıyla bir bölgeyi yaşanmaz hale getirmek ya da bir soykırım başlatmak için insanı ve doğal çevreyi yok etmek veya değiştirmek söz konusudur."* Lves Lacoste, Coğrafya Savaşmak İçindir, Özne Yayınları, İstanbul, 1998, s.15

bölgeyle ilgilenmektedir. Bu nedenle nüfus üzerinde hem genel güçlerin hem yerel güçlerin baskısı olduğu söylenebilir.

Bu baskılar, Osmanlı otoritesini zayıflattı ve bölgeyi bir çete merkezi haline getirdi. Ulusçu çeteler (*Özellikle Bulgar ve Sırp çeteleril*) çapulcu çeteler, savunma çeteleri, birbirleriyle çatışarak bir denge oluşturdu. Zamanla bu denge ve yaşam biçimi kendince bir kültüre dönüştü.

İttihat ve Terakki bu bölgede, çeteciliğin gücünü ve yapısını görmüştü. İttihat ve Terakki iktidarında, bölgeye özel bir önem vermekteydi. Bölgedeki birikimler, özellikle Enver Paşa'nın birikimleri, daha sonra Teşkilat-ı Mahsusa'nın biçimlendirilmesinde kullanıldı. Teşkilat-ı Mahsusa, gerçi daha çok Arap bölgelerinde etkili olmuştur, fakat Balkan Savaşları'nın ardından Makedonya başta olmak üzere Balkanlar'da birçok Teşkilat-ı Mahsusa eylemi görüldü.

Yahya Kaptan'ın kişiliğinin şekillendiği kalıp işte bu kargaşa ortamıdır. Yahya Kaptan, herkesin kendi başının çaresine baktığı, eşkıyalığın doğal kabul edildiği, ölüm ve göçün her an kapıda beklediği bir iklimin çocuğudur. Yahya Kaptan'daki otorite arzusunun kaynağı da bu kargaşadır denilebilir; çünkü kargaşa ortamlarındaki en belirgin eğilim, güçlü otorite arzusudur. Öte yandan bu koşullar, Yahya Kaptan'ı biçimlendirmiş, onun kişiliğine etki etmiştir diyebiliriz. Daha da önemlisi onun eylemleri bu koşullarla sınırlanmış yahut bu koşullarla desteklenmiştir. O halde Yahya Kaptan'ın gençliğiyle ilgili bir belirleme yaparken bu koşulları hesaba katmak gerekir.

B – Bir "Özne" Olarak Yahya Kaptan (1910-1913)

"Kim ki kendi hayatını hiçe sayıyorsa,
o, başka hayatların efendisidir."
Machiavelli

Yahya Kaptan, şekillendiği ve bir parçası olduğu tarihsel koşullar içinde eylemlerini sürdürmüştür. Koşulların verdiği olanakları değerlendirmiş, olanaksızlıklarla sınırlanmıştır. Tarihsel doku içinde ilk önemli eylemi, genç Yahya'nın geri kalan hayatını ve yazgısını belirlemiştir. Henüz on dokuz yaşındadır.[111] 1910 yılında, Bulgar ulusçu çetelerinin baskısı altındaki Köprülü'de yaşamaktadır. Bölge, Sırp – Bulgar çete çatışmalarının yanı sıra, Bulgar çetelerinin birbirleriyle olan mücadele alanlarındandır.[112] Amcasına bir Bulgar saldırır ve genç Yahya, amcasına saldıran Bulgar'ı öldürür.[113]

Jandarma, uluslararası güçlerin denetiminde olduğu için kendini savunma zorlukları, Yahya'nın dağa çıkmasına neden olur. Bir eşkıya değildir ve eşkıya kültürünü bilmez. Dağda, kaçak hayata alışmakta güçlük çeker. Sonunda rastlantı sonucu

---

[111] Yahya Kaptan'ın Kurtuluş Savaşına kadar olan hayatı ile ilgili bilgilerimiz, Şükrü Uras ve Hasan İzzettin Dinamo'ya dayanmaktadır. Bu bilgileri genel yapıya uygunluğu açısından irdeleyebilmekteyiz. Ne var ki başka kaynaklardan kontrol etme olanağımız yoktur. Bu nedenle özellikle Uras'ın doğru söylediğini kabul etmek zorundayız.

[112] Bulgar çetelerinin ayrılıklarına yönelik geniş bilgi için bakınız; Uzer, aynı eser, s.117 ve devamı…

[113] Dinamo, bu öldürme olayının bir başka boyutu ile dile getirir. Köprülüdeki Bulgar Lazo ailesiyle Yahya Kaptan'ın Köprülüdeki Bulgar eskiden beri bir düşmanlık olduğunu bildirir. Bakınız, Dinamo, *aynı eser*, C.5, s.396

eski bir aile tanığı olan Zakir Ağa'nın evine konuk olur.[114] Zakir Ağa, Yahya Kaptan'ın aile dostu olması nedeniyle koruyucu davranır. Zakir Ağa'nın evi yerleşim merkezinden uzaktır ve Yahya'nın burada barınması olanaklıdır. Fakat kısa bir süre sonra süvari zaptiyesi eve gelir. Yahya, yakındaki ormana kaçar. Böylece herhangi bir yerleşim yerinde tutuklanmadan yaşayamayacağını anlar. Dağlarda kendine bir hayat kurma yolunu tutar. Bir cinayetin sorumlusudur ve aranmaktadır: Ya otoriteden uzak bir yerde yaşayacak, ya teslim olacaktır. O, otoriteden uzak, kendinin egemen olduğu bir hayat tarzını benimser. Tercihi zordur ; fakat Makedonya bu tür bir hayatın örnekleriyle doludur. Kendinden önce dağa çıkanlar gibi Yahya da dağlarda var olabilir.
Bulgarlara yönelik düşmanlığı, Yahya'yı Sırplara yakınlaştırmıştır. Bu dönemde, Sırplar ve Bulgarlar, Makedonya'nın paylaşımı için birbirleriyle mücadele içindedirler. Yahya, dağlarda Sırp çeteleriyle varlığını sürdürmeyi yeğler. Bir Sırp çetesi olan Rakoviç'in[115] çetesine katılır.

İki yıl boyunca Sırp çeteleriyle dolaşan Yahya, Bulgarlara karşı mücadele eder. Dağlarda çete hayatını öğrenir. Dağları öğrenir, dağlardaki kültürü, çeteleri, çetelerin değerlerini, araçlarını, Bulgar savunmasının açıklarını, silahlı eylemi, örgütçülüğü, örgüt kültürünü… Bu iki yıllık dağ hayatı, çatışmalar, sert bir kişilik oluşturmasına neden olmuştur. Daha sonra kendinden söz edenlerin *"gözü pek", "kararlı"* diye övdükleri kişilik özelliğinin kaynağı bu hayat biçimi

[114] Uras ve Dinamo, Zakir Ağa'nın kızı ile Yahya'nın duygusal bir yakınlık yaşadığından söz ederler.
[115] Uras, *aynı eser,* s.14

olsa gerekir. Ne var ki Yahya, dağa çıkmadan önce de adam öldürmüş biridir. Dolayısıyla kararlılığın kişiliğinin bir parçası olması pek olasıdır.

Adam öldürmüş birinin psikolojisini anlamak da kolay değildir. "*Bir şey üstünde güç sahibi olma; bir şeye gücü yetmenin yozlaşması soncu ortaya çıkar.*"[116] Yahya, adam öldürmenin getirdiği ruhsallıkta, yaşadığı koşullarda kendini üretecek bir güç bulamamış ve bu kez dağlara çıkarak kendisi güç sahibi olmayı yeğlemiş olabilir.
Balkan Savaşı başladığında, "*Yahya, hala bir suçlu olarak dağlarda geziyordu. Yalnız artık adının sonuna bir sıfat eklenmişti. Ona herkes Yahya Kaptan*[117] *diyordu.*"[118]
Savaş başladığında Yahya Kaptan, bağımsız bir çeteye sahiptir. Dağlarda varlığını sürdürecek kadar güçlü ve bağımsızdır. Ancak genel güçlerin baskısından uzak değildir. Hem uluslararası güçlerin hem Balkan yerleşik güçlerin çatışmalarının arasındadır. Üstelik bu çatışmalardan en çok zarar gören Köprülü ve çevresine de duyarsız değildir.

Yahya Kaptan'ın anarşist bir ruhu olduğu söylenebilir mi?

[116] Erich Fromm, Kendini Savunan İnsan, Say Yayınları,1996, s. 92
[117] Yahya'ya neden Yahya Kaptan dendiğine yönelik iki görüş bulunmaktadır. Birincisi, Dinamo'nun yukarıda sözü edilen görüşüdür. İkincisi ise Özdemir'in "*Sırplar genç Yahya'nın iyilik ve kahramanlıklarını unutmamışlar ve kendisine kaptan ünvanı vermişlerdir.*" Savıdır. (Özdemir, s,27) İki savın da geçerliliği olasıdır. Fakat örneğin, İstanbul'un işgali sırasındaki çetelerden söz eden Mehmet Temel, eserinde birçok çete reisi olan kaptandan söz eder. Halil Kaptan, Rıfat Kaptan (Yahya Kaptan'ın adamlarından) Bayram Kaptan, Derviş Kaptan gibi… Bu durumda, "kaptan"lık ile eşkıyalık arasında bir ilişki olması gerekir. Bu denli yaygın bir sıfatlama, Dinamo'nun savını haklı çıkaracak niteliktedir.
[118] Dinamo, *aynı eser*, C.5, s.399

Sanmıyorum. Otoriteye başkaldırmaktan çok otoritesizliğin getirdiği ortamda adalet arama çabası içinde olduğundan söz edilebilir. Bu nedenle Yahya Kaptan'ın Osmanlı otoritesiyle bir sorunu olduğu söylenemez.

Hatta Balkan Savaşları'nda Osmanlı ordusuna bilgi aktararak yardım etmek isteğiyle ilgili bilgiler bulunmaktadır. Ne var ki bu bilgilerin kullanıldığına dair bir belge yoktur. Zaten bir çetecinin bilgisiyle askerini harekete geçirmek, askeri yapı içindeki bir komutanın inisiyatifine ağır gelebilir.[119]

Savaşta Osmanlıların yenilgisi, özellikle Bulgar çetelerin bölgedeki Müslümanlara yönelik şiddet eylemlerini artırdı. Bütün Makedonya'da olduğu gibi Köprülü kasabası da aynı zorluk yaşanıyordu. Bu dönemde Yahya Kaptan, çetesiyle Köprülüye gelir ve Müslümanları korumaya çalışır. Bu çabası bir bakıma geçmişiyle bağ kurma ve geçmişini koruma olarak değerlendirilebilir.[120]

Bulgarlardan kaçanları karşılayan Yahya Kaptan, bir kurtarıcı gibidir. Bulgarlara karşı savaşır ve Müslümanları öldüren Bulgarların başı "*Taso ve kırk beş yardımcısını yakalatıp tepenin ardında kurşuna dizdirir. Hapishanenin kapılarını kırdırarak boğazlanmayı bekleyen yüzlerce kişiyi de kurtarıp*

[119] Uras, *aynı eser*, s.15

[120] Uras, bölgeyle ilgili duygusal bağlarını bu bölümde ele verir: "*Fakat bu kurtarış ancak Köprülü kasabasıyla civarına münhasır kalmıştır. Nitekim civar kazalarda bilhassa Tikveş'te Sırp ordusu kasabaya girmeden evvel yerli Bulgarlar kasabanın en genç ve cesurlarından seçtikleri seksen beş masum Müslüman Türkü, (Bunların aralarında bulunan akrabalarımdan beş kişiyi de) havsalaya sığmaz işkencelerle şehit etmişlerdir.*" s, (Bunların, daha romantik bir anlatım seçer. Yahya Kaptan'ı "*Kır atı*"nın üzerinde betimler. Bu betimleme, Yahya Kaptan'ın destanlaştırılmasını kolaylaştıracak imgeler oluşturur. (Dinamo, C.5, s.400)

çoluk çoluğunun başına gönderir. Tikveş'te geçici bir hükümet kurarak güvenliği sağlar."[121]

Uras, bu dönemi şöyle ifade eder: "*Nitekim ben de Bulgarların rastladıkları her Türkü derhal öldürmelerinden korkarak Köprülü'ye hicret eden bu muazzam muhacir kafilesi içinde idim. Kendisini de ilk defa (Babuna) deresi civarında karşımıza çıktığı zaman görmüştüm.*"[122]

Uras, Tikveş'te Yahya Kaptan'ın otoritesinden ve Taso'nun adamlarıyla birlikte öldürüldüğünden söz eder.[123]

Yahya Kaptan'ın Sırplarla geçirdiği iki yıllık süre ve ardından kurduğu bağlar nedeniyle, İkinci Balkan Savaşı'nda, Sırpların yanında yer alır. Çetesiyle "*Sırplar(ın) elinde bulunan Bulgar hududuna yakın kasabaların Bulgarlar tarafından işgaliyle Bulgar ordusunun ileri hareketi neticesi çekilen Sırp ordusunun ric'atini örtmek için Yahya Kaptan, tek başına ve bu defa yalnız Türklerden teşkil ettiği tam teçhizatlı dört yüz kişilik çetesiyle artçı vazifesi görmüş, Sırp ordusunun ric'atını himaye etmiş ve Bulgar ilerlemesini durdurmuştur.*"[124]

Yahya Kaptan, Sırplara yaptığı yardımlardan dolayı Kral Petre (*Peter!*) tarafından kabul edilir ve kendisine Kaptan

[121] Dinamo, *aynı eser*, s.401

[122] Uras, *aynı eser*, s.16-17 Ayrıca Uras da Dinamo gibi Yahya Kaptan'ı "*Beyaz bir at üzerinde heykel gibi duruyordu*" diye betimler.

[123] Bu arada, Yahya Kaptan'ı arayan bir Bulgar kızı ile olan ilişkileri öyküler ve bu ilişki üzerine bir türkü yakıldığını ve Türkler arasında yaygın bir şekilde söylendiğini ekler. Uras, *aynı eser*, s.17-18

[124] Uras, *aynı eser*, s 16; fakat,bu bilgiyi kontrol edebileceğimiz bir başka kaynak bulamadım.

kıyafetli, dürbünlü, (*Yahya kaptanın meşhur resmindeki başlıkta görülen*) sorguç ve sol omuzuyla kuşağı arasında uzanan kordon hediye edilir.[125] Fakat yerel ve genel güçlerin arasındaki gerilim, sık sık siyasi duruşu değiştirmektedir. Sırp-Bulgar çatışması, Sırp-Bulgar yakınlaşmasına dönüşünce gerilimde kendine yaşama şansı bulan Yahya Kaptan ve çetesinin Makedonya'da var olma koşulları tükenir. Artık hem Bulgarlarca hem de Sırplarca aranan bir savaş suçlusu olarak aranmaya başlar.[126]

Bir askeri güç olarak çetenin devamı, merkezi otoritelere rağmen süremez. Üstelik Yahya Kaptan'ın çetesi, özellikle Balkan Savaşları sırasındaki otorite boşluğu ve Müslüman halka yönelik şiddet nedeniyle güçlenmiş ve bu koşullarda meşrulaşmıştır. Ancak koşullar değişmiştir ve Yahya Kaptan'ın meşruluğu bitmiştir. Yahya Kaptan, yeniden yasa dışıdır. Bu kez bir başına değildir ve dağlara çıkıp varlığını sürdüremeyeceğini bilir. Çetesini dağıtır. Böylece, daha kolay saklanma ve kaçma olanağı bulunacaktır.[127]

[125] *aynı eser*, s.18
[126] *aynı eser*, s.19; Dinamo, *aynı eser*, C.5, s. 402; Özdemir, *aynı eser*, s.27
[127] Dinamo, *aynı eser*, C.5, s.403

C – Rastlantı Ve Yahya Kaptan (1913-1915)

"Tarihi kuranlar, birer yaşam ustası da olmayabilir.
Rastlantının kendilerine bıraktığı yerden
tırmanmaya başlamışlardır."
Afşar Timuçin

1913 yılı Yahya Kaptan için dönüm noktasıdır. O yıl, Şevket Hanımla evlenir. Bu evlilik, Yahya Kaptan'ın toplumla olan bağını güçlendirir. Fakat aynı zamanda sorumluluk yükler, çünkü bir çeteci olarak toplumsal bağlardan arınık ve daha özgürdür. Ancak Şevket Hanım'la evliliği, Yahya Kaptan'ı toplumsallaştırdığı gibi Otoriteyle ilişki içinde yaşamaya zorlamaktadır. Oysa 1913'te Makedonya'da, Müslüman olarak varlığını sürdürmek bile yeterince zordur. Üstelik Yahya Kaptan, savaş suçlusu olarak aranmaktadır. Yerleşik düzenle uzun süreli bir hayat, ancak yasalarla uyumla olasıdır. Yahya Kaptan'ın böyle bir şansı yoktur. Bu nedenle Yahya Kaptan, Osmanlı ülkesine göç etmeyi gerekli görür.[128] Önce Selanik'e geçerler. Daha önce çetesinde bulunan Hasan, bu kaçışta Yahya Kaptan'a yardımcı olur. Hasan'ın kayınpederine konuk olurlar.[129]

[128] Özdemir, *aynı eser*, s.27; Uras, *aynı eser*, s.27; Dinamo, *aynı eser*, s.27, s. 403 -404
[129] Bu kaçış olayını Uras, Yahya Kaptan'ın ağzından anlatır. Dinamo ise kaçışı trajik bir öykü haline getirir. Dinamonun hayal gücü daha geniş, metni, daha estetiktir. Uras, s.20-21; Dinamo, C.5, s. 402-404

Selanik'te İttihat ve Terakki Partisiyle ilişkisi olduğu ileri sürülen Haşim,[130] Yahya Kaptan'la ilgilenir ve İstanbul'a gitmesine yardımcı olur. Halil Paşa'yla ilişki kurmasını sağlar. Haşim'in bu ilgisi, henüz kurulmakta olan Teşkilat-ı Mahsusa'nın örgütlenme yöntemleri konusunda ipucu verecek niteliktedir. Teşkilat-ı Mahsusa,[131] ordu içerisinde başarılı ve cesur askerleri bünyesine katmayı amaçlarken ordu dışından da tetikçi olarak kullanabileceği ve kurulu düzenle bağları zayıf olan çetecileri aramaktadırlar. Yahya Kaptan, aranan tarifine uyduğu için İttihat ve Terakki ve Teşkilat-ı Mahsusa'dan ilgi görmüş olmalıdır.

Genel güçlerle yerel güçler arasında denge kurulduktan sonra Yahya Kaptan'ın varoluş olanaklarının tükendiği bir zamanda

[130] Haşim, İttihat ve Terakki ile ilişkili olduğu kesindir. Fakat Teşkilat-ı Mahsusa ile ilişkisini bulamadım. Oysa Yahya Kaptan'ı Halil Paşa ile ilişkilendiren birinin, önemli bir konumda olması beklenir. Uras, "*Halil Paşa'nın yakını*" olarak söz eder. Dinamo'ysa; Haşim'in bu tanışmadaki rolünü başka bir şekilde yorumlar: "*Enver Paşa'nın amcası ve altıncı ordu kumandanı Halil Paşa'nın bir içten tanıdığını bularak Kaptan'ı tanıştırdı.*" Ne var ki Fedai Zabıtan Kısmi Listesinde ve ele geçirilmiş Teşkilat Ajanları Arasında Sayılanlar içinde de yoktur. Bunun için Bakınız; Philip Stoddard, Teşkilat-ı Mahsusa, Arba Yayınları, 1994, s.143-147 ve *diğer ajanlar listesi için bakınız;* Atilla Çeliktepe, Teşkilat-ı Mahsusa'nın Siyasi Misyonu, IQ yayınları, 2002, s.167

[131] Kuruluşu hakkında tam bir tarihlendirme yapılamamakla beraber 1913-1914 yıllarında temellenmiştir. Başkanlarından Hüsamettin Öztürk'e göre amacı: "*Bir taraftan bütün İslamları bir bayrak altında toplamak, bu suretle Panislamizm'e vasıl olmaktır. Diğer taraftan da Türk ırkını siyasi bir birlik içinde bulundurmaktır. Bu bakımdan da pantürkizmi hakikat sahasına sokmaktır.*" Hüsamettin Öztürk, İki Devrin Perde Arkası, 1969, 3.Baskı, s.116; tarihlendirme konusunda, Teşkilat-ı Mahsusa hakkında en etkin eserin sahibi olan Amerikalı araştırmacı Philip Stoddard'ın da kafası karışıktır. Buna karşın Philip Stoddard'ın eseri, bu konudaki başvuru kitaplarından biri haline gelmiştir. Diğer araştırmacılar, sürekli Philip'e gönderme yapmaktadırlar. Bu eser, Teşkilat-ı Mahsusa başkanlarından Eşref Sencer Kuşçubaşı'nın anılarını merkez alarak hazırlanmıştır.

koşullar yeni bir olanak üretir: Yahya kaptan, Tarihsel dokunun bu yeni olanağını, kendini var etmek için kullanır. Teşkilat-ı Mahsusa ve onun verdiği görevleri yaparak kendi yaşama biçimini sürdürme şansı bulduğu gibi kurduğu aile ve çevresinde yetiştirdiği "çete" üyelerinin de gereksinimlerini sağlamış olur.

Teşkilat-ı Mahsusa'nın teklifiyle Yahya Kaptan'ın Osmanlı topraklarına göç etme isteğinin çakışması şüphesiz bir rastlantıdır. Ancak, rastlantıların dönüşümler yapabilmesi için koşulların hazır bulunduğu anda, öznelerin de hazır bulunmaları gerekir. Teşkilat-ı Mahsusa'nın henüz kuruluyor olması ve Yahya Kaptan'ın Osmanlıya göç etme isteğinin arasında bir ilişki yoktur. Fakat koşullar olgunlaşmıştır; Teşkilat-ı Mahsusa "*silahşor*" aramaktadır ve aradığı niteliklere de Yahya Kaptan sahiptir. Bu denklik, yeni bir hayat ve gelecekteki tarihsel eylemlerde yeni olanakların üretilmesine temel oluşturmuştur.

İttihat ve Terakki, daha Teşkilat-ı Mahsusa'yı kurmadan önce de silahşorlar barındırmış, yetiştirmiştir. Makedonya'da Meşrutiyeti şekillendiren örgüt, Makedonya'nın toplumsal gerçeğiyle evrilmiştir. Makedonya, gizli,[132] otorite dışı örgütlenme kültürünün merkezi gibidir. İttihat ve Terakki de bu kültürden oldukça etkilenmiştir.[133] Zaten, "*İttihat ve*

[132] H. C. Yalçın, "*İttihat ve Terakki'nin kuvveti gizliliğinden ileri geldi. Gizlilik daima muhayileler üzerinde tesir yapar. İttihat ve Terakki Cemiyeti, gizli kaldığı müddetçe halk onun kudret ve azametini, yaptığı işin büyüklüğü ile ölçüyordu. Cemiyetin hangi şahıslarda temessül ettiğini bilmemek, o şahıslara tabiat üstünde bir kudret atfedilmesine halkın zihninde imkan hazırlıyordu.*" der. Hüseyin Cahit Yalçın, Talat Paşa'nın Hatıratı, İstanbul, 1958, s .35

[133] Ş.S. Aydemir, İttihat ve Terakki'deki "eşkıyalığı" önemseyenlerdendir. Bakınız; *aynı eser*, C 2, s 120

Terakki'nin içinde, Meşrutiyetten evvelki devirden kalma bir takım fedailer vardır."[134]

Teşkilat-ı Mahsusa, Yahya Kaptan için bir başka anlam daha taşır; örgüt hem otoritenin meşru örgütüdür hem yasadışı gibidir. "*İttihat ve Terakki Partisiyle olduğu kadar, silahlı kuvvetlerle de organik bağı*"[135] vardır. Teşkilat-ı Mahsusa'nın ortaya çıkışında gönüllü taburların etkisinden söz edebiliriz. Özellikle Trablusgarp Savaşı'nda ortaya çıkan bu taburlar, Balkan savaşlarında da kullanılmıştır. 1912'de yazışmalarda gönüllü taburlar yerine Teşkilat-ı Mahsusa kullanılmaya başlanmış ve 1913'te yönetmeliği yayımlanmıştı. [136]

Örgüt, bir istihbarat gücüyle donatılmak yerine, bir çeşit askeri gücün parçasıdır. Bu nedenle "*elde silah savaşmak*"[137] olağan bir durumdur. *"Karşı harekat."* elemanı olmak, propaganda ve istihbarattan daha fazla şey ister. Örgüt, istihbarat için gerekli bilgi ve donanıma da sahip olamadığı için bir çeşit "karşı gerilla" hareketi haline gelir. Daha önce "çete" geçmişi olan, yasalarla sorunu olanlar, bu yapıya uygundur. Örgüte yeni baştan eleman yetiştirmek uzun bir eğitim süreci gerektirdiğinden hazır olanlara ilgi duyulur. Zaten örgütün buna zamanı da yoktur, donanımı da…

Eski çetecilere, özellikle Makedonya'daki eski çetecilere silah vermeyi, mevki vermeyi yeğlerler. Böylece Teşkilat-ı Mahsusa, kendine has bir silahlı güce dönüşür. Teşkilat-ı

[134] H.C. Yalçın, *aynı eser*, s 41
[135] Atilla Çeliktepe, Teşkilat-ı Mahsusa'nın Siyasi Misyonu, IQ yayınları, 2002 , s 75
[136] Ahmet Tetik, Teşkilat-ı Mahsusa Tarihi, Cilt I, s5-9
[137] Çeliktepe, *aynı eser*, s 85

Mahsusa "*Gerektiğinde ön saflarda çarpışan ama askerden çok "çeteci" telakki edilen düzensiz ve başsız bir ordu gibiydi. Çünkü daha önce Balkanlar'da çete savaşları vermişlerdi."*[138] Yahya Kaptan da bunlardan biriydi.

Örgütün İnsan ve Malzeme Kaynakları şöyleydi:[139]
a) Mahkumlar ve Sabıkalılar (işe yarayanlardan askeri açıdan, işe yaramayanlarından işçi olarak yararlanılmıştı.[140]
b) Mevlevi ve Bektaşi Grupları
c) Bedevi Mücahitler, (gönüllü aşiret birlikleri) ve
d) Çeteler… Yahya Kaptan gibi...[141]

Yahya Kaptan, örgütün Rumeli şubesine bağlanmış olmalıdır. Kendisine maaş verildiği gibi, ailesinin geçimiyle de ilgilenildiği bilinmektedir. Örgütün kendisine bağlamak istediği kişileri seçtikten sonra, onların gereksinimlerini karşılamaya yönelik tavrı, oldukça cömerttir. Bu Yahya Kaptan'ı memnun etmiş, örgüte gönülden bağlanmıştır. Örneğin, Selanik'ten İstanbul'a bir İtalyan gemisiyle gönderilmiş, özel olarak karşılanmış, Sirkeci'deki otellerden birine yerleştirilmiştir.[142]Halil Paşa gibi yüksek rütbeli subaylarla görüşme olanağı bulmuştur.[143] Hasan İzzettin Dinamo, bu görüşmeyi şöyle anlatır: "*Halil Paşa, yaverini gönderip onu otelden aldırtmakta gecikmedi.*

[138] Çeliktepe, *aynı eser*, s 85
[139] *Sınıflandırma için bakınız*, Atilla Çeliktepe, aynı eser, s 107
[140] Mustafa Ragıp Esatlı, İttihat ve Terakki, 1975, s 262-263
[141] Philip Stoddard, *aynı eser*, s.52-53
[142] Dinamo, *aynı eser*, C.5, s.405
[143] Bu görüşmeyi onaylayacak başka bir kayda rastlamadım. Halil Paşa'nın anılarında da bu konuya değinilmez. Ancak, Bekirağa Bölüğü'nden kaçışla ilgili olarak yapılan anlatıda, Halil Paşa'nın Yahya Kaptan'ı uzun zaman önceden tanıdığı izlenimi oluşmaktadır.

Halil Paşa, bu boylu-poslu, yakışıklı, aslan gibi genç adama hayranlıkla baktı, sonra onu en içten duygularla bağrına bastı."[144]

Yahya Kaptan, İstanbul'a geldiğinde, kızı Fikriye'nin doğduğu haberini alır. Kısa bir süre sonra, eşi ve kızı da Selanik'ten İstanbul'a gelir.[145] Yahya Kaptan'ın hayatında, olağan aile hayatına yakın belki de tek dönem bu dönemdir. Fakat uzun sürmemiştir. I.Dünya Savaşı'nın gerginliği, Osmanlı ülkesinde büyük bir baskı yaratmış, İttihat ve Terakki, kendince hazırlıklara girişmiştir. Bu hazırlıklardan biri de Teşkilat-ı Mahsusa'nın örgütlenmesini tamamlamaktır. Süleyman Askeri başkanlığında kurulan yapı, çeşitli bölgelere ayrılmış ve Rumeli'deki etkinliklerde görev alacaklardan biri olarak da Yahya Kaptan düşünülmüştür.

Bu haraketler esnasında Yahya Kaptan'ın evinden alınarak Enver Paşa'yla doğrudan görüştürüldüğü bilinmektedir. Bu görüşme sürecinde, daha sonraki hayatında önemli bir yere sahip olan Enver Paşa'nın yaveri İzmitli Mümtaz'la tanışacaktır. İzmitli Mümtaz, İttihat ve Terakki'nin de ileri gelenlerindendir.

Enver Paşa'nın bire bir görüşme yöntemi, Teşkilat-ı Mahsusa ve gizliliğine verilen önem açısından ilginçtir,[146] çünkü Enver

[144] Dinamo, *aynı eser*, C.5, s.405

[145] Fatih Çarşamba'da bir ev kiraladığı ve eşiyle kızını oraya yerleştirdiği bilinmektedir. Özdemir, s 29; Dinamo, C 5, s 405; Uras, s 23

[146] Bu görüşmeyi belki İzmitli Mümtaz'ın anılarından onamak olasıdır. Ne var ki özellikle İttihat ve Terakki içinde çok önemli bir kişilik olan Mümtaz'ın anılarını yazdığına veya yayımladığına yönelik bir bilgi yoktur. Eğer yazılmışsa bu anıları ortaya çıkarmak, İzmit tarihi açısından çok yararlı olacaktır. Tıpkı, Sapancalı Hakkı'nın anıları gibi...

Paşa, herkesle bire bir görüşmez. Makedonya dağlarındaki hayatı, Enver Paşa'yı gizliliğe duyarlı haline getirmiştir. Yahya Kaptan'la görüşmek istemesinde, Yahya Kaptan'ın Bulgar ve Sırplarla olan mücadelesinin İstanbul'da da yankı yapmış olmasının etkisi vardır. Enver Paşa coşkulu bir kişiliğe sahiptir. Coşkulu ve kararlı insanları sevdiği söylenir.

Teşkilat-ı Mahsusa'yla Yahya Kaptan ilişkisinin belgelerle kanıtlanamaması ve bu ilişkinin detaylarının ele geçirilememesi doğaldır; çünkü, herhangi bir yaşam alanında otoritenin arka bahçesinde bulunan bu tür örgütlerin rengi gridir, yarı bulanıktır. Yazışmalar olmazsa olup bitenlerin izi bile kalmayacaktır. Hem vardırlar hem yokturlar. Dolayısıyla bürokratik bir kayıt tutma zorunlulukları ya da gelenekleri yoktur. Olmamalıdır da. Bu nedenle Yahya Kaptan'ın Süleyman Askeri Bey ile görüşmesi, ya da diğer Teşkilat-ı Mahsusa üyeleriyle görüşmeleri, konuşmaları, aldığı görevler, ancak ikinci ya da üçüncü el kaynaklardan veya anılardan öğrenilebilir. Biz, bu ilişkileri Şükrü Uras ve Hasan İzzettin Dinamo'nun anlatılarından alıyoruz. Ancak, belgelere dayandıramadığımız için (*Doğruluk ve yanlışlığı konusunda bir yorum yapamıyor.*) güvenli olmadığının da bilincindeyiz.

Buna karşın Yahya Kaptan'a İstanbul Küçükköy'de bir çete kurma olanağı verildiği ortadadır.[147] Rami dolaylarında Rumların göçünden sonra boşalan ve giden Rumların yerine Balkan göçmenlerinin yerleştirildiği bir yer olan Küçükköy'de çetesini yeniden örgütler. Fakat bu kez, meşru otoritenin bir uzantısı ve meşru otoritenin gereksinimlerini karşıladığı bir örgüt olarak eylemde bulunmaktadır.

[147] Uras, *aynı eser,* s.25; Dinamo, aynı *eser*, C.5, s.406

I.Dünya Savaşı'nın çıkmasıyla birlikte Teşkilat-ı Mahsusa'nın eylemleri de hızlanır. Yahya Kaptan, Güney Makedonya'da görevlendirilmiştir ve Süleyman Askeri'nin[148] kurgulayıp hazırladığı plan doğrultusunda Bulgaristan üzerinden Sırbistan'a gönderilir. Bulgaristan, henüz tarafsızdır, ancak Sırbistan'ın Güney Makedonya'yı almış olmasına karşın öfkesi henüz dinmemiştir. Ülkesinde Sırbistan'a yönelik bu tür gizli etkinliklere göz yummasının ve hatta desteklemesinin nedeni budur.

Yahya Kaptan, bu koşullarda daha önce yıllarca savaştığı Bulgar güçlerinden destek almış ve kendisine eylemlerini hazırlamak için Vitoş Dağı eteklerinde bir çiftlik verilmiştir.[149] Makedon yerel kıyafetlerle dolaşırlar, rahat hareket etme olanağı tanınmıştır ve eylemleri için plan yapma fırsatı bulurlar. Gerekli olan malzeme ve silahı Bulgarlardan alırlar.[150]

Yahya Kaptan'ın Osmanlı otoritesine bağlı bu ilk operasyonunda, eski arkadaşlarından Himmet Çavuş ve Murat da bulunur. Bulgar casuslarının da yardımıyla Sırp kontrolündeki Güney Makedonya'ya gelirler. Narlık adlı Türk köyüne yerleşirler. Eylemleri için hazırlıklarına başlarlar.[151] Görevleri, Sırp hareketini baltalamak, sabotaj yapmaktır.

[148] Süleyman Askeri, Teşkilat-ı Mahsusa'nın ilk başkanıdır. Daha geniş bilgi için bakınız, Çeliktepe, *aynı eser*, s.129 ve devamı…

[149] Dinamo ve Uras, Yahya Kaptan'ı Bulgar gizli örgütünden Milan'ın karşıladığından söz ederler. Fakat hangi belgeye dayandığı belli değildir. Başka bir yerde bu bilgiyi onayacak bir iz bulamadık.

[150] Gizli operasyonlarda yardımın nasıl ve ne kadar yapıldığını bilmek olanaklı değildir. Bu genel bilgi için bakınız; Uras, s.27; Özdemir, s.31; Dinamo, C 5, s.407

[151] Dinamo, C.5, s. 409; Uras, s.30; Özdemir, s.32

Yahya Kaptan çetesi, bölgeyi iyi tanımaktadır. Çete üyeleri bölgenin dili ve kültürüne hakimdir. Nihayet, üç yıl bu coğrafyada çete olarak yaşamışlardır. Teşkilat-ı Mahsusa'nın eğitimlerine katkısı ve araç-gereç desteğiyle daha güçlü bir amaç için mücadele ettiklerinden dolayı daha heveslidiler. Artık arkalarında Osmanlı Devleti vardır.

Verilen görev yerine getirilir. Valandova Olayı diye adlandırılan Sırbistan'ın Güney Makedonya bölgesindeki Cstrombo civarında yapılan baltalama hareketi, dikkati bu bölgeye çeker.[152] Krivolak ve Gevgili civarındaki demiryolu köprüsü ve iki cephanelik havaya uçurulmuş bazı yerlerde askeri nakliye olanakları baltalanmış ve Sırp askerleri pusuya düşürülmüştür.

Sırplar için şaşkınlık verici ve beklenmedik bir durumdur. İttihat ve Terakki için umut verici, Teşkilat-ı Mahsusa için güven geliştirici bir eylemdir. Eylemden sonra iz bırakmamak için çaba sarf etmeleri, Teşkilat-ı Mahsusa için ayrı bir önem taşımaktadır. Sırplar, bu eylemlerin sorumlularını aramak için bölgeye yığınak yaparlar. Yahya Kaptan, çetesini bölgedeki Türk köylülerinin yardımıyla gizlemeyi başarır. Şaşırtma yapmak için de küçük bir tim kurarak, daha uzak bir bölgede, dikkat çekme eylemleri düzenler.[153]

[152] Uras, bu eylemi şöyle betimler: "…*İstanbul gazeteleri, bir sabah birinci sayfalarında büyük başlıklarla (Valandova Hadisesi) diye adlandırdıkları ve Sırbistan'ın cenup hududu üzerinde Makedonya'da Astrombo civarında yapılan baltalama hareketini ve neticesinde elde edilen muvaffakiyetleri yazıyorlardı. Bu haberlerde, bir tabur Sırp askerini pusuya düşürülerek imha edildiği Vardar nehri üzerindeki iki köprünün berhaya edildiği ve iki cephaneliğin havaya uçurulduğu ve birçok yerlerde askeri nakliyatın sekteye uğratıldığı belirtiliyordu.*" s.30. Uras, tarih vermediği için, gazeteleri bulmak olası olmadı. Ancak, gazetelere yansımış olduğu iddiası bile, Yahya Kaptan'ın ilerideki eylemlerinde dayandığı ununü açıklar niteliktedir.

[153] Dinamo, *aynı eser*, C.5, s.411

Bölgede, Balkan Savaşları sırasında göç etmeyen Müslüman topluluklar içinde çete üyelerinin akrabaları da vardır. Bu olanak, çete üyelerinin saklanmalarını kolaylaştırır. Aynı zamanda beklenmedik sorunlarda; cephanelik baskınını planlayan, eylemin gerçekleştirilmesinde başat rol oynayan ve Yahya Kaptan'ın eskiden beri çok önem verdiği çete arkadaşı Murat'ın ailesi Narlık Köyü'ndedir. Murat'ın ailesi, çetenin eylemlerine büyük destek olmuştur. Ancak, Murat, daha önce duygusal ilişkisi olduğu Zeliha'yla evlenmek istemiş, babası da düğün işlemlerini başlatmıştır. Yahya Kaptan ve çetesi de düğüne davet edilir. Yahya Kaptan, çetenin gizliliğini tehlikeye atarak Murat'ın düğününe gitmek ister.[154]

Yahya Kaptan'ın Murat'ı bu denli önemsemesini anlamak için Yahya Kaptan ve Çetesini biraz sorgulamak gerekir. Yahya Kaptan'ın çetesinin yapısına yönelik bilgiyi, Uras, Yahya Kaptan'ın ağzından şöyle verir: "*Maiyetimin içinde ipten kazıktan kopmuş kimseler, affa uğramış katiller, caniler de vardır. Bunları hoş tutmak, gururlarını okşamak, fakat icabında hırpalamak gerekir.*"[155]

Teşkilat-ı Mahsusa timlerinin birçoğunda bu türden insanlar vardır. Bu insanların ekip çalışması yapılmasına karşı direnişleri, sert otoriteyi gerektirir. Yahya Kaptan, bu otoriteyi

[154] Uras, Yahya Kaptan'ın Murat hakkındaki görüşlerini şöyle anlatır: "*Kaptan, yirmi üç yaşlarındaki, çok yakışıklı insan güzeli Murat'ın haslet ve meziyetlerinden her fırsatta bahsetmeyi adet edinmişti. Onu, bütün maiyetinin üstünde tuttuğu belli idi. Murat'tan her zaman ve her fırsatta bahis açmayı çok severdi. Bir müsademede Murat yaralandığı zaman, düşman kurşunları yağarken onu kurtarmak için yaralanmayı bile göze alacak kadar ileri gitti*." S.33 Dinamo, Yahya Kaptan'ın Murat'ı önemsemesine "*okumuş, yürekli, temiz bir çocuk*" olmasını gerekçe gösterir. C.5, s. 411

[155] Uras, *aynı eser*, s.33

gösteren biridir. Yıllarca dağlarda, bir çete nasıl yönetilir öğrenmiştir. Birinci koşul, kararlılıktır ve Yahya Kaptan da bunu en iyi başaranlardandır. Kararlarına karşı geleni öldürmekten çekinmez. Ancak, kararlarını da uzun uzun düşünerek verdiğini dile getirir. Kararları oluşturmada en çok güvendiği iki kişiden biri Murat'tır. Diğeri Himmet Çavuş'tur. Murat'ın, çete yönetimi için gerekli üstün kişiliğinin yanı sıra, rüştiye eğitimi görmüş olması, Bulgarca ve Sırpça bilmesi ve çok iyi nişancı olması da dikkat çekicidir. Ayrıca, Yahya Kaptan'a bağlılığında en küçük bir sorun olmamıştır. Bu nedenle Murat, Yahya Kaptan çetesinin en önemli üyesidir.[156] Irak'ta Murat'ı kaybeden Yahya Kaptan, uzun süre yas tutmuştur.

Yahya Kaptan, bunca önemsediği Murat'ın düğününe, Teşkilat-ı Mahsusa ilkeleri ve gizlilik gerekçesiyle gitmemiştir. Ne var ki, Sırp Jandarma Komutanı, düğünü basmış ve gelini görmek istediğini söylemiş. Murat da mavzeriyle komutanı ve iki Sırp jandarmasını öldürmüştür. Gelin Murat vuruldu diye dışarı fırlar ve Sırplar gelini de öldürürler. Bu trajik durum, Yahya Kaptan timi için oldukça büyük bir sorun olur. Dikkatin Narlık köyüne yönelmesi, Yahya Kaptan'ı zora sokacaktır. Fakat daha çok Narlık köyü ve bölgedeki Müslüman köyler, Sırp baskısı ile karşılaşacaktır. Bunun üzerine Kaptan, Narlık köyüne baskın yapılarak Sırp Jandarma kuvvetinin pusuya düşürüldüğü imajını oluşturur. Makedonya'dan ayrılmak için planlar yapmaya başlar.

Aldığı bir duyumu değerlendiren Yahya Kaptan, kendisini aramayı sürdüren Sırp taburunu pusuya düşürür. Çatışma geceye kadar uzar, Murat yaralanır, Kaptan çatışma sürerken

[156] Uras, *aynı eser*, s.33-34

Murat'ı alır ve bölgeden uzaklaşır. Yahya Kaptan bu sırada kurşunlardan kaçamaz ve omzundan yaralanır.[157]

Bulgar gizli servisinin de yardımıyla Bulgar sınırı aşılır.[158] ve Yahya Kaptan Sofya'da, askeri hastanede tedavi edilir. On beş gün sonra da İstanbul'a dönerler.

[157] Uras, bu olayı Yahya Kaptan'ın ağzından yazar. s.38
[158] Dinamo, Bulgarların Yahya kaptan ve Murat'ı "*seğirtken araçlarla Sofya'ya*" götürdüklerini yazar. C.5, s.416

D – Yeni İklimler Ve Yahya Kaptan (1916 Baharı)

"Kendime asla ayakbağı olmayacağım."
Stao

Birinci Dünya Savaşı'nda, genel güçlerle yerel güçlerin en çok çatıştığı bölge Orta Doğu'dur. Bu gerginlik, bölgede kaygan bir siyasal yapı oluşturdu. İstihbarat ve kışkırtıcılık, askeri etkinliklerin önüne geçti. Teşkilat-ı Mahsusa, bölgede daha önceden örgütlenmişti. Özellikle Suriye'de Süvari Binbaşısı İzmitli Mümtaz, Arap kabileleri arasında güçlü bir örgüt kurmuştu.[159] Fakat yeni gelişmeler, Teşkilat-ı Mahsusa'nın bu bölgede daha etkin olmasını zorluyordu. Bölgede Arap milliyetçiliği canlanmış ve İngilizlerin desteğini almıştı.

Feodal bir yapıya sahip olan Orta Doğu'da ulusçuluğun önünde en önemli engel olan aşiretlerdi. Aşiretler, kendine yeterli bir örgütlenmeydi ve öteki aşiretlerle tarihsel mücadelelerini devam ettiriyorlardı. Üstelik aşiret reisi, örgütlü topluluğu ve örgütlü silahlı gücüyle yerel ve genel güçlerle kolaylıkla ittifak kurabiliyor, inisiyatif kullanabiliyordu. Teşkilat-ı Mahsusa, Orta Doğu'daki aşiretlerin görevliydi. Osmanlı iş birliği yapmaları için etkinlikler yapmakla görevliydi. İttifak yapmasalar bile aşiretlerin İngilizlerle iş birliği yapmamaları için yönlendirilmeleri istenmişti.

Teşkilat-ı Mahsusa, bölgede Arap milliyetçiliğini önlemek üzere propaganda yolunu seçmiş, zaman zaman da Teşkilat-ı Mahsusa güçleriyle ordu iş birliği içinde mücadele etmişti. Örneğin, Teşkilat-ı Mahsusa elemanlarından biri

159 Hüsamettin Ertürk, İki Devrin Perde Arkası, İstanbul, 1957 s 119

olan Mehmet Akif, bölgede panislamist propaganda için görevlendirilmişti.[160] Bölgeye birçok örgüt lideri ve çetesi gönderilmişti. Bunlardan biri de Yahya Kaptan'dı.

Orta Doğu'da her şey karmakarışken Halil Paşa, Irak cephesinde oluşturulan 6. Ordu Kumandanlığına getirildi. Halil Paşa,10 Ocak 1916'da kumandayı aldı[161] ve üç ay içinde hem İngilizlere hem de yerel güçlere karşı büyük bir zafer kazandı. Bu zafer, Osmanlı Devleti'nin, Çanakkale'den sonraki ikinci zaferidir. Kut'ül Amare savunmasında ve mücadelede, düzenli ordunun yanı sıra Teşkilat-ı Mahsusa'nın çeteleri de görev almıştır.

Enver Paşa'nın amcası olan Halil Paşa, bölgenin kendine özgü toplumsal yapısı nedeniyle, Teşkilat-ı Mahsusa üyelerini görevlendirmiş ve bu konuda İstanbul'dan yardım istemiştir. Yahya Kaptan, bu yardım talebi doğrultusunda, çetesiyle birlikte Irak'a gitmiştir. Irak görevi, Makedonya seferinden sonra, müfrezesiyle birlikte Küçükköy'de vakit geçiren Yahya Kaptan'ın ikinci örgüt görevlendirmesidir.[162] Halil Paşa'yla daha önce tanışmış olması nedeniyle belki Halil Paşa tarafından ismen talep edilmiş bile olabilir.[163]

---

[160] Teşkilat-ı Mahsusa'nın Araplara yönelik yöntemleri için bakınız, Atilla Çeliktepe, Teşkilat-ı Mahsusa'nın Siyasi Misyonu, IQ yayınları 2002; Emin Demirel, Teşkilat-ı Mahsusa'dan Günümüze Gizli Servisler,IQ Yayınları, 2002; Ergun Hiçyılmaz, Osmanlıdan Cumhuriyete Gizli Teşkilatlar, Altın Yayınları, İstanbul, 1994; Arif Cemil, I.Dünya Savaşı'nda Teşkilat-ı Mahsusa, Arba Yayınları, İstanbul, 1997

[161] Taylan Sorgun, Halil Paşa – Bitmeyen Savaş, 1972, s.163

[162] Dinamo, bu ikinci görevin verilişi ile ilgili, "*Sırbistan'dan döneli henüz üç ay olmuştu.*" C.5, s.417 der. Bu bilgiyi doğru kabul ettiğimizde, Halil Paşa'nın 6.Ordu Komutanı olduğu 12 Ocak 1916' tarihi ile bir hesap yapılırsa demek ki Sırbistan dönüşü, 1915 Eylül'ü gibidir.

[163] Uras, ismen talep edildiğini yazıyor. Ancak Halil Paşa'nın anılarında bu talebi bulamadım.

Halil Paşa, Arap direnişçilerine karşı düzenli orduyla mücadele etmekte zorlanmaktadır. Yeryüzü şekilleri, küçük gerilla timlerinin başarısına daha uygundur. Osmanlı ordusunun hareket yeteneği hem iklim nedeniyle hem de düzenli orduya göre daha esnek olan Arap aşiret güçlerine karşı başarılı olacak güçte değildir. Halil Paşa, bu güçlüğü yenmek için, daha önceki deneyimlerinden bildiği çeteciliği[164] bir olanak olarak görür. Çeteler, aşiretlerin beklenmedik baskınlarını ve pusularını engelleyebilir, hatta karşı pusular kurabilir. Böylece Halil Paşa, aşiretlerin pusularından korkmaksızın, İngilizlerin düzenli ordularıyla mücadele edebilir.

Yahya Kaptan, görevlendirmesi gereği, müfrezesiyle birlikte 6.Ordu Karargahı'na gelir. Halil Paşa ile görüşür ve verilen görevin koşullarını araştırır. Yahya Kaptan'a verilen görev, Osmanlı karşıtı Arap aşiretlerinin yerlerini, eylemlerini ve pusu yöntemlerini öğrenmektir. Yahya Kaptan ve müfrezesi bir süre iklime alışmak için bekletilir. Kubbas civarında, Osmanlı yanlısı Semmar Aşireti'nin yanında konaklarlar.[165] İklimin alışılmadık koşulları ve çöl harekâtı için yapılan eğitim, müfrezede sinirlerin bozulmasına neden olur. Yahya Kaptan, çete kültürü gereği, otoritesini sürdürebilmek için, müfrezedeki karşı duruşları ağır bir şekilde cezalandırır. Örneğin, I. Dünya Savaşı nedeniyle çıkartılan aftan yararlanan ve Yahya Kaptan'ın müfrezesinde görevlendirilen Recep Çavuş, Yahya Kaptan'ın kararlarını eleştirir. Bunun üzerine

---

[164] Halil Paşa, anılarında, Bulgarlara karşı yaptığı çetecilik eylemlerini anlatır. Sorgun, Halil Paşa, s. 125 ve devamı…

[165] Uras, *aynı eser*, s.41-42

sinirlenen[166] Yahya Kaptan, Recep Çavuş'a "kodoş"[167] diye hakaret eder. Recep Çavuş elini silahına götürmeye kalkınca da Yahya Kaptan Recep Çavuş'u öldürür.[168]

Yahya Kaptan, verilen görev gereği asi aşiretleri ve özellikle de Lihye Aşireti'ni takip eder. Arap tercüman ve kılavuzlarla başlattığı takipler üç ay sürer. Adam yetersizliğinden başarısız olunca takviye isterse ve sonunda Lihye Aşireti'nin kuvvetlerine baskın yapar. İngilizlerden alındığı varsayılan 15 bin İngiliz altını da dahil olmak üzere birçok ganimete el konulur. Bütün ganimetler Halil Paşa'ya teslim edilir.[169] Bu baskın, Halil Paşa'ya bağlı Osmanlı güçlerinin güvenirliğini artırır.

Yahya Kaptan, Irak'ta bulunduğu süre içinde Halil Paşa'yla dostluk geliştirir. Ortak başarılar veya acılar, ilişkilerin derinleşmesine neden olur. Yahya Kaptan'la Halil Paşa'nın arkadaşlığı, güçlü bir arkadaşlığa dönüşecektir. Üç yıl sonra, Halil Paşa'nın Bekirağa Bölüğü'nden kaçırılışının Yahya Kaptan tarafından üstlenilmesinde, bu arkadaşlığın etkisi olacaktır.
Irak serüveni, Yahya Kaptan'a Halil Paşa'nın arkadaşlığını

[166] 1910'da başlayan dağlardaki kaçak çete hayatında katı bir otorite anlayışı ile yetişmiş olması nedeniyle, itaatsizliğe karşı beklenmedik ölçüde sert tepki göstermektedir. Bu tepki, çetelerin varoluşunun itaatle ilişkisini de gösterir. Sürekli korku içinde yaşamayı başarmak için geliştirilmiş olan otoritenin yüceltilmesi, anlaşılabilir bir savunma mekanizmasıdır. Otoriteye karşı gelinmesi, içgüdüsel olarak büyük panik yaratmakta, çetenin yok oluşunu anıştırmaktadır.
[167] Uras, Yahya Kaptan'ın sinirlendiğinde "kodoş" kelimesini çok kullandığını söyler. Sözcük "*godoş*" olarak da söylenmektedir. Ermenice bir sözcüktür. Asıl anlamı "*boynuz*"dur. Fakat Osmanlı argosunda "muhabbet tellalı" anlamında kullanılmaktadır. Bakınız; Hulki Aktunç, Büyük Argo Sözlük, YKY. İstanbul, 2001, s.186
[168] Uras, *aynı eser*, s.42
[169] *aynı eser*, s.43

kazandırır ama iki dostunu kaybetmesine neden olur. Murat ve Rıfat Çavuş, buradaki çarpışmalarda hayatını kaybederler. Özellikle Murat'ın yaralıyken kendisiyle konuşmaları, Yahya Kaptan üzerinde oldukça etkili olmuştur.[170] Yahya Kaptan için Irak seferi, görev olarak başarılı, ancak ruhsal olarak çöküntü içinde geçer.

Kut Zaferi (29 Nisan 1916) kazanıldıktan sonra, Halil Paşa'nın verdiği görev biter ve Yahya Kaptan müfrezesinden geri kalanlarla birlikte Bağdat'a döner. Burada Yakup Cemil'le karşılaşır.[171] Yahya Kaptan Teşkilat-ı Mahsusa'dan İstanbul'a dönme çağrısı almıştır ve Yakup Cemil de İstanbul'a dönmek üzeredir. Dönüş yolculuğunu birlikte yaparlar. İttihat ve Terakki'nin en büyük silahşoru olan Yakup Cemil, uzun süren yolculukta Yahya Kaptan'ı derinden etkiler. Bu rastlantısal yolculuk, Yahya Kaptan'ın hayatında yeni bir dönemi başlatacaktır.

[170] Uras, Murat'ın ölürken, "*Zeliha*"yı andığını ve Kaptanın bu acıdan derin ızdırap duyduğunu yazar. s 43
[171] Uras, *aynı eser*, s.50

E – Büyük Silahşör (Yakup Cemil) ve Yahya Kaptan (1916 Yazı)

"Kan kanı çağırıyor."
Shakespeare

Şüphesiz İttihat ve Terakki'nin en büyük silahşoru Yakup Cemil'dir. Enver Paşa'nın Babb-ı Ali baskınını gerçekleşmesini sağlayan da odur. İttihat ve Terakki içinde Yakup Cemil'den hem korkulur ve hem saygı duyulur. İttihat ve Terakki örgütünün vazgeçilmez parçalarından biridir. Yakup Cemil, İttihat ve Terakki'yi anlamak isteyenlerin incelemesi gereken bir kişiliktir.

Milli Mücadele'de İttihatçılığı inceleyen Zürcher, Yakup Cemil için açıklama yapma gereksinimi duymuştur: Yakup Cemil'i "*gözükara ve pervazsız*" olarak nitelendirir.[172] İttihat ve Terakki içinde *"gözükara"* ve *"pervazsız"* olan sadece Yakup Cemil değildir. Hüseyin Cahit Yalçın, "*İttihat ve Terakki'nin içinde, Meşrutiyetten evvelki devirden kalma bir takım fedailer vardı ki, galeyanlı bir ruha maliktirler.*" der. "*...dar kafalı, inatçı, mutaassıp ve mürteci ruhlu insanlar da vardı*" diye ekler ve sonunda: "*İttihat ve Terakki'nin en büyük düşmanı hakikatte bu adamlardı.*"[173] Belirlemesini de dillendirir. İttihat ve Terakki incelemesinde Taylan Sorgun, Yakup Cemil'i "*fütursuz ve asi*"[174] görür. Ertürk, Yakup Cemil için "*Devlet içinde devlet olan adam.*" nitelemesinde bulunur. Hatta Yakup Cemil'e "*başbelası*" denildiğinden söz eder.[175]

---

[172] Erık Jan Zürcher, Milli Mücadelede İttihatçılık, Bağlam Yayınlar 1987, s.97
[173] Yalçın, *aynı eser*, s.41
[174] Taylan Sorgun, İttihat ve Terakki, "Devlet Kavgası" Beyaz Balina Yayınları, İstanbul, 2001 s.345
[175] Ertürk, *aynı eser*, s 135

Yakup Cemil, İstanbul Yenibahçeli'dir.[176] Harbiye'den mezundur. Rumeli'de Rum ve Bulgar çeteleriyle savaşmış ardından da Trablusgarp'a gitmiştir. İlk cinayetini de Trablusgarp görevinde işlemiştir. Durduk yere bir gün Zenci Mülazım Şükrü Efendiyi vurmuştur. Bu eyleminin gerekçesini de renginin farklılığından dolayı casus olabileceği varsayımına dayandırır. Sert bir karakteri vardır. Babıâli Baskınında Harbiye Nazırı Nazım Paşa'yı vurduktan sonra kendisine bağıran Enver Paşa'ya: "*Bu adamlara laf anlatılmaz, onları böyle susturmak lazımdır.*" diye yanıt verir.

İttihat ve Terakki Merkezi, denetlenemezliğinden dolayı Yakup Cemil'den çekinir. Enver Paşa, Yakup Cemil'i Teşkilat-ı Mahsusa'ya almış ve Kafkasya'ya göndermiştir.[177] Bu bölgedeki komutanlarla eş güdüm halinde mücadele etmez ama kimse onu doğrudan suçlamaz. Sonunda Afyonkarahisarlı Ali Bey, Yakup Cemil'in tutumlarına dayanamaz ve karşı çıkar. Bu gerilim üzerine Yakup Cemil, Irak'a 6.Ordu Komutanı Halil Paşa'nın emrine verilir. Halil Paşa, Kut zaferinden sonra Yakup Cemil'in İstanbul'a çağrılması için Enver Paşa'ya başvurur.

Yakup Cemil, Yahya Kaptan'la İstanbul'a geldikten sonra Hüsrev Sami'yle Bursa Kaplıcaları'na gider. Burada, tek taraflı barış fikrine gönül bağlar. Almanya'dan ayrılarak tek taraflı olarak İtilaf Devletleriyle anlaşma fikrini çevresine yayar. Savaşın kötü gidişinden şikayet eden İttihat ve Terakki ileri gelenleri

[176] Yenibahçe'den İttihat ve Terakki içinde, Teşkilat-ı Mahsusa'da ve Karakol Cemiyetinde ilginç kişilikler yer almıştır.
[177] Yakup Cemil, Ardahan'daki çatışmalarda çetesinden çok kayıp verince kendiliğinden bir kararla yeni kuvvetler toplayıp döneceğini bildirerek bölgeden ayrılır. Ayrıntılar için Bkz; Mehmet Bilgin, Teşkilat-ı Mahsusa'nın Kafkasya Misyonu ve Operasyonları, Ötüken Yayınları, İstanbul,2017, 2.baskı

veya Teşkilat-ı Mahsusa mensupları bu fikre karşı çıkmazlar, hatta geçerli bir olasılık olarak bakarlar. Yakup Cemil, bu türden yaklaşımlardan cesaretlenir. Teşkilat-ı Mahsusa'cıların desteğine güvenerek yeni bir Babıâli baskınını tasarlar. Ne var ki bu tasarı, Yakup Cemil'in iktidara son karşı çıkışı olacaktır.[178]

Yakup Cemil'in cesareti ve nişancılığı destansıdır. Yahya kaptanı bu yönüyle etkilemiş olsa da Birinci Babıâli Baskınındaki başarısı daha etkili olmuş olmalıdır. Yahya Kaptan, Yakup Cemil hareketine katılır ve olası eylemin bir parçası olmaya karar verir. Yakup Cemil'in tutkulu tavrı etkileyicidir. Fakat bu tutkulu tavrının körükleyen, haksızlığa uğramışlık sanısının öfkesi de dikkate alınmalıdır. Yahya Kaptan bunu sezememiş olabilir. Yakup Cemil, yakın çevresiyle sohbetlerinde, kendisine bir mevki vermedikleri için önce Enver Paşa'yı, sonra da Talat Paşa'yı suçlamaktadır.

Talat Paşa, İttihat ve Terakki'nin sivil ve siyasi yanını temsil eder. İttihat ve Terakki içindeki "çeteci" ruha karşı direnen bir denge adamıdır. Saygı duyulan bir kişiliği ve yaşam tarzı vardır[179] ancak, Birinci Dünya Savaşı ve İttihat Terakki içindeki çelişkiler, Talat Paşa'yla Enver Paşa'nın arasının bozulmasına neden olur. Bu ayrılığa karşın hem Talat Paşa ve hem de Enver Paşa, Almanların yanında savaşa devam kararında hem fikirdir. Ne var ki örgüt içinde Talatçılar ve Enverciler diye saflaşmaya başlamıştır. Yakup Cemil Enver'i desteklemektedir. Enver Paşa'nın coşkusal yanı Yakup Cemil'e çekici gelmektedir. Ayrıca Trablusgarp'ta, Babıâli'de Enver Paşayla beraber eylemde bulunmuşlardır. Ancak, Enver

[178] Ertürk, *aynı eser*, s 137 ve devamı…
[179] Yalçın, *aynı eser*, s 41

Paşa'nın kendine önemli bir görev vermemesine karşı gizli bir düşmanlık duymaktadır. İşte bu yeni baskınla hakkını geri alacaktır. Enver Paşa'nın yerine de Mustafa Kemal Paşa'yı getirmeyi uygun bulmaktadır.[180]

Ertürk, anılarında Yakup Cemil'in Babıâliyi basma tasarısına yer vermiştir. Enver Paşa'nın kendisini çağırdığını ve Yakup Cemil'i yeni bir çete kurarak İran'a göndermek istediğini, bu fikrini nasıl bulduğunu sorduğunu yazar. Yakup Cemil'in İstanbul'dan uzaklaştırılmak istendiğini ve İstanbul'da son dönemdeki eylemlerinin tehlikeli olduğunu bildirir. Yakup Cemil'e Teşkilat-ı Mahsusa'dan isteyeceği silah ve cephaneyi vermesini emreder.[181] Ancak Yakup Cemil gitmek yerine, Meserret Otelinde örgütünü güçlendirip baskına hazırlanmaktadır.

Yakup Cemil ve onunla hareket etmeye karar veren Yahya Kaptan, Meserret Otelinde planlar yapmaya başlarlar. Baskın günü olarak 13 Temmuz 1916 seçilmiştir. Ancak bunu haber alan Sapancalı Hakkı ve İzmitli Mümtaz, Yakup Cemil'i vazgeçirmek için otele gelirler.

Ertürk'ün savına göre; Yakup Cemil olayı, İttihat ve Terakki içindeki birikmiş hesaplaşmaları da gün ışığına çıkarır. Enver Paşa karşıtı olan ve Talat'a yakınlığı ile bilinen klik, Bahaeddin Şakir, Doktor Nazım, Kara Kemal başta olmak üzere, bu olayı kullanmak isterler. Enver Paşa'nın çevresindeki güçlü kişilikleri; Yenibahçeli Nail'i, İzmitli Mümtaz'ı, Hüsrev Sami'yi, Sapancalı Hakkı'yı saf dışı bırakmak için bir fırsat olarak

[180] Sorgun, İttihat ve Terakki, s 346
[181] Ertürk, *aynı eser*, s.142

görürler. [182] Hüseyin Cahit Yalçın, Yakup Cemil olayında, Enver Paşa'nın bu durumu fırsat olarak gördüğü ve Talat Paşa'yı zor durumda bırakmak için kullanmak istediğinden söz eder.[183]

Sonunda Yakup Cemil Meserret Oteli'nde tutuklanır. Yakup Cemil'le birlikte Yahya Kaptan, İzmitli Mümtaz, Sapancalı Hakkı da tutuklanır ve Bekirağa Bölüğüne götürülür. Yahya Kaptan, beklenmedik bu gelişmeler karşısında zor durumda kalmıştır. İttihat ve Terakki içindeki mücadelelerin bir parçası olmuştur ve anlamadığı gerginlikleri nasıl çözeceğini de bilmez. Teşkilat-ı Mahsusa başta olmak üzere, İttihat ve Terakki'ye karşı olan saygısını yitirir. Bekirağa Bölüğünde, örgütün içyüzünü görür. Özellikle Kara Kemal'e karşı bir ön yargı oluşturur.

Yahya Kaptan'a, müfrezesinin bir eylem gerçekleştirmemesi için vekiline bir yazı göndermesi istenir. Yahya Kaptan'a komutayı bıraktığı Hüseyin Kaptan'a bir yazılı bir emir verir ve hiçbir eyleme kalkınmasını ister. Hatta müfrezenin direnmeden teslim olmasını önerir. Yazılı emir Küçükköy'deki müfrezeye ulaşır. Yahya Kaptan'ın isteği doğrultusunda müfreze, tartışmalardan sonra teslim olurlar. Bu arada Yahya Kaptan'ın babası, amcası ve kardeşleriyle erkek akrabaları da evlerinden alınarak Bekirağa Bölüğü'ne getirilirler.[184]

Tutuklular Divan-ı Harp'te yargılanır. Yargılama sırasında, isyancıların Mustafa Kemal Paşa'yı başa geçirmek istediklerinden söz edilir. Yakup Cemil, Hiyanet-i Vataniye

[182] *aynı eser*, s.146
[183] Yalçın, *aynı eser*, s.57
[184] Uras, *aynı eser*, s.370

Kanunun 14.maddesinin 6.fıkrası gereği idama mahkum edilir. Sapancalı Hakkı, Hüsrev Sami ve Nail'e, Anadolu'nun çeşitli yerlerinde mecburi ikamet cezası verilir. Yahya Kaptan ve arkadaşlarının tahliyesine karar verilmiştir.[185] Ancak Yahya Kaptan, Irak'a sürgüne gidecektir. Gideceği yer de bellidir; Ebukemal Kasabası… Yahya Kaptan'ın ailesi ve müfrezesi de beraberinde tahliye edilir.[186] Divan-ı Harp Kararları 10 Eylül 1916'da Merkez Kumandanı Cevat'ın Harbiye Nezareti'ne yaptığı başvuru ve o sırada Enver Paşa olmadığı için yerine vekalet eden Talat'ın emriyle onanmış ve aynı gece Yakup Cemil idam edilmiştir.[187]

Yakup Cemil Olayı, Bekirağa Bölüğü günleri ve nihayet Irak sürgünü, Yahya Kaptan'ı olgunlaştırmıştır. Bu dönemden aklında kalan tek umut verici isim Mustafa Kemal'dir. Geri kalan isimler, yıpranmış, yok olmuş ve birer kötü anıya dönüşmüşlerdir.

Irak'ta günlerinin nasıl geçtiği konusunda bilgi yoktur. Uras'a göre Irak'ta Halil Paşa'nın yardımını görmüş, hatta müteahhitlik yapmıştır. Sonunda I. Dünya Savaşı'nın bitmesi ve Osmanlı askerlerinin çekilmesi üzerine dönmüştür. Gelirken yanında bir miktar para getirdiği söylenmektedir. Dinamo, hükümetten aldığı paranın kesilmesinden ve Mondros koşullarında herkes gibi sığınacağı bir köyünün olmadığından söz eder.[188] Çünkü köyü, Osmanlı sınırları dışında kalmıştır.

[185] Ertürk, *aynı eser*, s.162
[186] Uras, *aynı eser*, s.98
[187] Özdemir, bu metinleri kitabında yayımlar. s.51-52
[188] Dinamo, *aynı eser*, C 5, s 419

Küçükköy'e Mondros'la birlikte Rumlar geri döndüğü için Çarşamba'da yeni bir ev tutmak zorunda kalan[189] ailesinin yanına geldiğinde İstanbul'a ilk geldiği günlerden çok farklıdır. Öncelikle uluslararası güçler İstanbul'a hakimdir. İttihat ve Terakki dağılmış, iktidar Hürriyet ve İtilaf'ın eline geçmiştir. Hürriyet ve İtilaf yönetimi, eski rakipleri karşısında amansız bir takip başlatmışlardır. Teşkilat-ı Mahsusa ve İttihat ve Terakki'yle ilişkili herkesi tutuklama hevesindedirler. Güçlerini, bir zamanların düşmanı olan İtilaf Devletlerinden almaktadırlar. Bu çelişkili durumda Yahya Kaptan İstanbul'da varlığını sürdürecek olanaklar bulamaz. Yeni bir arayış içindedir. Tarihsel doku, Yahya Kaptan'ın olasılıklarını daraltmaktadır.

[189] Uras, *aynı eser*, s 101

F- Güçler Gerginliğinde Solan Bir Hayat
Yahya Kaptan (1918-1920)

"Acunun gecesi gündüzü konuktur.
Kimin üzerine yağsa
onun kuvvetini gevşetir."
Divan-ı Lugati't Türk

a) Bütün yollar çıkmaza dönmüşken

Eski ve yeni sömürgeciler arasındaki büyük gerginlik sonunda, Birinci Dünya Savaşı'na yol açtı. Eski sömürgecilerle yaşanılan acı deneyimler ve yeni sömürgecilerin güven veren teklifleri, Osmanlı devlet yöneticilerinin tercihini etkiledi. Böylece Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşı'nda Almanların yanında yer aldı. Bu tercih, Osmanlı Devleti'nin de sonu oldu. Dünya Savaşı'nda Çanakkale ve Kut'ül Amera başarılarına karşın İtilaf Devletlerine karşı direnecek gücü yoktu ve savaşın enkazı altında kaldı. Bir Orta Çağ monarşisi olan Osmanlı Devleti, yeni çağın gereksinimleri karşısında katılaşmış ve çözümler üretme yeteneğini yitirmişti. Bu savaş, Osmanlı otoritesinin gücünü bitirdi. Osmanlı saltanatını, teslimiyetçi bir tutuma itti.

Eski sömürgeciler, savaşın uzamasının sorumlusu olarak Osmanlı Devleti'ni ve özellikle de Osmanlı Devleti içindeAlmanya yanlısı tutumun merkezi olan İttihat ve Terakki'yi görüyordu. Yenilmiş bütün devletlerle, Wilson İlkeleri'ne uygun antlaşmalar yapıldığı halde, Osmanlı Devleti'yle yapılması tasarlanan antlaşma, Wilson İlkelerinden çok sömürgecilerin iki önemli tutumuyla şekillendi.

Bunlardan ilki, Osmanlı Devleti'ni ve özellikle İttihat ve Terakki'yi savaşın uzamasının sorumlusu olarak görmeleri,

ikincisiyse kendi aralarındaki paylaşım gerginlikleridir. Bu gerginlik, Paris Konferansı'nda doruğuna çıkmış, İngilizler, savaş sırasında yapılan gizli antlaşmalara uymayacaklarını açıkça bildirmişlerdi. Hatta Osmanlı ülkesinin paylaşımında yeni bir ortak daha masaya davet edilmişti: Yunanistan!

İtilaf Devletleri ve özellikle İngiltere, Yunanistan'ın askeri gücünü kullanarak Osmanlı ülkesinde olası karşı duruşları ortadan kaldırmak ve kendilerine uygun bir antlaşmayı (*somutlaşan ismi ile Sevr Antlaşması*) Osmanlı Devleti'ne imzalatmak istiyordu. Bu nedenle Osmanlı ülkesindeki direniş olasılıklarını Mondros Antlaşması'nın maddeleriyle ortadan kaldırmayı, olası direniş merkezi kabul edilen İttihat ve Terakki'yi dağıtmayı ve Yunan askeri kuvvetleriyle işgali perçinlemeyi tasarlamıştı.

Sömürgeci güçler, yerel güçler arasındaki çatışmalardan ortaklıklar kurarak yararlanmayı amaçlamışlardı. Bu doğrultuda, İttihat ve Terakki'nin rakibi Hürriyet ve İtilaf Partisi desteklendi. Sömürgeciler, yerel iş birlikçilerini güçlendirmek için de bir yandan bu iş birlikçilerin eylemlerini meşru gösterecek yollar buldular. (*Örneğin İngiliz Muhipler Cemiyeti'nin kuruluşu gibi…*). Bir yandan da pasif kalmış yerel güçleri hareketlendirdiler. Ermeni ulusçu örgütleri, Kürt Teali Cemiyeti, Çerkez ulusçuluğunun örgütlenmesi, Rum ayrılıkçı örgütleri bu doğrultuda güçlendirilmesi gibi... Zaman zaman da yerel güçler arasında çatışmalar kışkırttılar. Örneğin ulusal mücadeleyi önlemek için Arnavut-Çerkez çatışmasını derinleştirirler. Böylece, ulusal güçleri, önemli ölçüde enerji ve dikkat kaybına uğratırlar. [190]

[190] Çerkez Arnavut çatışması için Mustafa Kemal Nutuk'ta birçok belge sunmuştur. Bu çatışmanın çıkmasında İngiliz Muhipler Cemiyeti'nin etkisinden söz edilebilir.

İttihat ve Terakki, bütün olumsuzlukların sorumlusu olarak gösterilmeye başlandı. İttihat ve Terakki'yle büyük bir iktidar mücadelesi veren saltanat da İtilaf devletlerinin bu tutumunu destekledi. Ermeni zorunlu göçü, savaş sırasında yapılan gizli antlaşma tekliflerinin reddedilmesi, Rumların göç ettirilmesi gibi birçok suçun gerçekleştiricisi olarak İttihat ve Terakki gösterildi. Böylece İtilaf Devletleri'ne karşı Osmanlı ülkesinde oluşabilecek direniş örgütlenmelerinin merkezi olabilecek bir yapının imajı, toplum önünde küçük düşürüldü. Hürriyet ve İtilaf Partisi, bu siyasaya başka argümanlar da ekliyordu.[191] Mutlakiyete ve dolayısıyla Saltanata karşı çıkan İttihat ve Terakki, aynı zamanda teokrasiye da karşı çıkmış gibi gösteriliyordu. Almanlarla yapılan gizli antlaşma dillendiriliyor, basın savaşın kaybedilmesinin suçlusu olarak İttihat ve Terakkiyi işaret ediyordu.[192]

İttihat ve Terakkici geçmişinden dolayı birçok insan, İtilaf devletleri ve Osmanlı güçleriyle karşı karşıya kaldı. Oysa 1902'den başlayarak ordu içinde ve özellikle kentlerde ileri gelen bürokratlar içinde İttihat ve Terakki ile ilişkili olmayan yok gibiydi. Hürriyet ve İtilaf Partisi, 1913 Babıâli baskınıyla gerilemiş, İttihatçı olmak moda haline gelmişti. İtilaf Devletleri'nin ve Saltanatın, İttihat ve Terakki karşıtı söylemleri, başta askerler olmak üzere, ilgili insanları beklenmedik şekilde gizli bir ittifaka yöneltti. Doğrudan İtilaf Devletleri'nin ve saltanatın karşıtı haline geldiler. Fakat

[191] Mondros sonrası İstanbul ile ilgili ayrıntılı ve çözümleyici bilgiler için bakınız, Sina Akşin, İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele, Mutlakiyete Dönüş, I. Cilt, Cem Yayınları, İstanbul 1992

[192] Bu önyargı sadece İstanbul basını ile sınırlı değildi. Anadolu basını da bu imajı oluşturuyor, İttihatçı olmak suçlu olmakla aynı anlama geliyordu. Bu konudaki ön yargı kurgusu için bakınız; Zeki Arıkan, Mütareke ve İşgal Dönemi İzmir Basını, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1989

eylemlerini, ittihatçılığın yıpranmış, suçlanmış imajının dışına çıkartmak için yeni yapılar kurmaları gerekiyordu. Bölgesel kongrelerde yeni arayışlara gidildi. Her bölgesel kongre, neredeyse bir gelenek olacak şekilde, "ittihatçılık" ile ilişkili olmadığını vurgulayacak kararlar alıyorlardı.[193] Böylece ulusal direniş, ittihatçılıktan başkalaşmanın da bir yöntemi oldu. Redd-i İlhak, Müdafaa-i Hukuk ve Kuva-ı Milliye kurulurken ittihatçılıktan uzak bir imaj oluşturmaya özen göstermişlerdir. Bu yeni örgütlenmeler, İttihatçılığın bilinen olumsuzluklarının da ortadan kalkmasına olanak veriyordu.

İttihat ve Terakki'nin ileri gelenleri yurt dışına çıkmıştı. Örgütün önemli adamlarının bir kısmı hala yurt içindeydi ve özellikle de İstanbul'da yaşamaktaydı. İttihatçılığa karşı büyük bir tutuklama kampanyası başlatılınca, söz konusu örgüt üyeleri kolaylıkla ele geçirildi ve Bekirağa Bölüğü'ne hapsedildiler. Bekirağa Bölüğü, ittihatçıların tutuklanma merkezi oldu. Bu tutuklamalar sonucu bir araya gelen İttihatçılar, Bekirağa Bölüğü'nde, gelecekleriyle ilgili kararlar aldılar, tasarılar geliştirdiler. İttihatçılar, bundan sonra ne yapacaklarına yönelik kurgularını, Bekirağa Bölüğü'nde geliştirdiler denilebilir.[194]

Yurt dışına kaçan örgütün ileri gelenleri, örgütün yeniden gizlenmesini istemişler, hatta örneğin Talat Paşa, yeni bir örgüt kurarak bağımsızlık eylemlerinin gerçekleştirilmesini

[193] Örneğin, Birinci Balıkesir Kongresi'nde, kararların başında *"ittihatçılık"* la ilgilerinin olmadığı vurgulanmıştır.

[194] Bekirağa Bölüğü ile ilgili olmak üzere bakınız; Taylan Sorgun, Mütareke Dönemi ve Bekirağa Bölüğü, Kamer Yayınları,1998; Erık Jan Zürcher, Milli Mücadelede İttihatçılık, Bağlam Yayınları1987 gibi birçok inceleme eserinin yanında, ilginç anı betimlerimi için Yunus Nadi, Kurtuluş Savaşı Anıları, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1978

Kara Kemal'den istemiş, o da Kara Vasıfla birlikte Karakol Cemiyeti'ni kurmuştur.[195] Bir başka önemli örgütlenmeyse Teceddüt Fırkası'dır. Teceddüt Fırkası, yasaldır ve daha çok sempatizan İttihatçıların bir araya gelmesini sağlamıştır. Ancak, bütün İttihatçıların bir çatı etrafında toplanması olanaksızdır; çünkü İtilaf Devletleriyle iş birliği yapan Osmanlı Hükümeti, bu örgütlenmeye izin vermemektedir. Üstelik İttihat ve Terakki içindeki kavgalar, yeni bir örgütün bütün İttihatçıları kapsamasını olanaksız kılmaktadır. Örgütün yıpranan imajı ve kaybolan otoritesinden sonra eski ittihatçılar, birikmiş deneyimleriyle kendi yollarını çizmeye başladılar. Bazıları yeni örgütler kurdular, bazıları da Anadolu'ya gidişi yeğledi.

İtilaf Devletleri ve özellikle uluslararası güçlerin basını, İttihat ve Terakki'nin kendini lağvetmesine pek inanmıyor, eylemlerin hala tek elden yürütüldüğü iddia ediliyordu. Bu nedenle, örneğin 24 Ocak 1919 tarihli Le Temps'da şöyle yazıyordu. "*Cemiyet'in birçok üyesi, yoldaşlarını sağlamlaştırmak ve sonunda komiteler örgütlemek için vilayetlere gidiyor.*" Aynı gazete 5 Şubat 1919'da şöyle yazıyor: "*İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin örgütü, Jön Türklerin terhis edilen askerlerin silahlarının alınmadığı ve geniş bir çeteler sisteminin gizlice örgütlenmekte olduğu Küçük Asya'da faaliyetini sürdürüyor.*"[196]

Zürcher, Millî Mücadelede İttihatçılık adlı eserinde, ilginç bir sav ileri sürmektedir. Zürcher'e göre; 1915'te İtilaf Devletleri Çanakkale'yi ablukaya aldıklarında, İstanbul'un iaşe sorunu

[195] Karakol Cemiyeti dahil, dönemin yeni örgütlerinin yapısı için bakınız; Fethi Tevetoğlu, Millî Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar, TTK Yayınları, 1991

[196] *Le Temps'ten aktaran* Zürcher, *aynı eser*, s.159

ortaya çıkmış, hatta İstanbul'un alınması olasılığı karşısında bir tutum belirlemek gerekmiştir. İttihat ve Terakki, İstanbul'un iaşe sorunlarını çözmek için Kara Kemal'i görevlendirmiş, Kara Kemal de esnafları örgütleyerek kuşatmanın olası uzaması veya İstanbul'un işgaline karşı bu esnaf örgütüyle direniş planları yapmıştır. Hatta İttihat ve Terakki, İstanbul'un işgal edilme olasılığına karşı ilginç bir plan kurgulamıştır. Buna göre; işgale karşı direniş kırılırsa İttihat ve Terakki'nin direniş kadrosu Anadolu'ya taşınacak, Kara Kemal'in örgütlediği esnaflar da iaşe ve silah gibi gerekli malzemeleri Anadolu'ya ulaştıracaklardır. Anadolu'ya insan taşımak için bir örgüt hazırlığı bile yapılmıştır.

Çanakkale kuşatmasında tasarlanmış olan bu plan, Zürcher'e göre; Mondros'tan sonra uygulamaya geçirilmiştir. Kara Kemal'in de kurucular arasında yer aldığı Karakol Cemiyeti, söz konusu ulaşım sorumlusu örgüttür.[197] Zürcher, Yahya Kaptan'ın da içinde bulunduğu eski Teşkilat-ı Mahsusa üyelerinin bu yapı içinde önemli rol oynadıklarını düşünür.[198]

Elbette eski örgütsel yapılar, eski ilişkilerin kalıntıları, bu yeni koşullarda etkili olacaktır. Ancak bu etki, zamana sürekli tutunarak, her koşulda var olarak değil; başkalaşarak veya yeni yapıların kurulmasına olanak sağlayacak şekilde ve hatta yok olarak gerçekleşir. Uluslararası güçler, İttihat ve Terakki'ye ve ona bağlı yapıya abartılı bir rol biçmekte ve önemli ölçüde, toplumsal dönüşümü gözden kaçırmaktadırlar. "*Türk Ulusu 1908'den sonra ve özellikle savaş içinde büyük bir*

[197] İttihat ve Terakki üzerine araştırmalar yapmış olan Zürcher, Millî Mücadelede İttihatçılık kitabında, bu iddiası için oldukça büyük bir yer ayırmıştır.
[198] Zürcher, *aynı eser*, s.160

hamleyle ulusal bilince ve olgunluğa erişmiş ve bilinçle, İtilaf devletleriyle az çok eşit olarak ilişi kurabileceğine inanmıştır. İtilaf devletleriyse Türk ulusunun ulaştığı bu ileri merhaleden habersiz oldukları için, ona köle işlemi yapmışlar, fakat acı deneyler sonucunda ne denli yanıldıklarını anlamışlardır."[199]

[199] Akşin, *aynı eser*, C.I, s.54-55

b) Kendine yol aramak…

"Ne kadar eğri olsa da yol iyidir."
Divan-ı Lügati't Türk

Mondros sonrası Tarihsel dokuya, genel güçlerin büyük baskısı karşısında, yerel güçler içinde büyük bir ayrışma ve çatışmanın başladığı, İttihat ve Terakki'nin elinde tuttuğu Osmanlı otoritesinin İttihat ve Terakki'nin etkinsiz hale gelmesinden sonra başkentte bile yeniden kurulamadığı bir kargaşa hakimdir. Kargaşanın bir kaynağı da uluslararası güçlerle ilgilidir, uluslararası güçler kendi aralarındaki çelişkileri çözememiş ve ortak bir tasarı oluşturamamışlardır.

Siyasi yapıların çöktüğü dönemlerde, tarihsel doku, özneler için büyük olanaklar sunar. Sistem yıkılınca tarihsel doku esner ve özne baskın hale gelir. Öznenin iradesi ve yaratıcılığı, tarihsel sürecin diriliğini oluşturur. Öncüler için gerekli ve yeterli bir iklimdir. Birçok bilinç için yollar çıkmaza dönmüş olduğu halde, öncüler ve güçlü bilinçler, kargaşada bilinç ufuklarından geleceğe giden, kendi yollarını üretirler.

Yahya Kaptan, 1910 yılında dağa çıktığında var olan tarihsel dokuya karşı bir istenç sergilemiş, karşı durmuştu. Tarihsel dokuya teslim olmayan bir iradeye ve bilince sahip olduğunu kanıtlamış olan Yahya Kaptan için Mondros koşulları, geçici bir şaşkınlık dönemi dışında, tam anlamıyla eylem zamanıdır. Yahya Kaptan, tarihsel dokuyu değiştirme kararlığı olan insanlardan biri olacaktır.

Yahya Kaptan, Teşkilat-ı Mahsusa üyesi olmakla İtilaf Devletleri ve Hürriyet ve İtilaf Partisi'nin hedefleri arasındadır.

Yahya Kaptan için yabancı olmayan bir toplumsal yapı ortaya çıkmış, değerler değişmiştir. Yahya Kaptan'ın kentteki meşru hayatı sona vermiştir. Özellikle Güney ve Doğu Marmara'da Makedonya'ya benzer bir nüfus çatışması başlamıştır. Osmanlı ülkesini daha önce terk eden Rum ve Ermenilerin bir kısmı geri dönmüştür. Uluslararası güçlere bağlanan Rum ve Ermeni örgütleri önemli oranda artmıştır. Türk ulusçuluğu, savaşların getirdiği baskılarla şekillenmiş ve bu olumsuz koşullarda da varoluş mücadelesi aramaktadır.

Mütareke koşullarında kurulmuş olan Karakol örgütü,[200] İstanbul'dan Anadolu'ya insan ve malzeme taşımayı görev olarak benimsemiştir. Karakol Cemiyeti'nin kurucularından Kara Kemal, Birinci Dünya Savaşı yıllarında geliştirdiği esnaf örgütü ve ilişkileriyle, merkezi rol üstlenmiştir. Örgütün Kara Vasıf tarafından yazılan programında, görevi şöyle belirlenmiştir: "İstanbul ile Anadolu" arasında ilişkiyi sağlamak. Gizliliğe ve örgüt için disipline verdiği baskın önem ve örgüt törenleri (*Siyah Türk bayrağına sarılan Kur'an-ı Kerim'e el basarak yemin etmek gibi*)[201] nedeniyle, İttihat ve Terakki'nin Makedonya dönemini çağrıştırır bir süreç başlamıştır.

Örgüt semtlerde hücreler halinde örgütlenir. "*Cemiyetin tüzüğünde şube, kol gibi kayıtlar da yoktur. Merkez olarak bir yer gösterilmemiştir. Yalnız üçer kişilik hücreler halinde çalışan binlerce vatandaş vardır ki, bunlar da birbirlerini asla*

[200] Bu örgüt ile ilgili geniş bilgi için bakınız; Tevetoğlu, s.3-50; Ertürk, s.223 ve devamı; Ergun Hiçyılmaz, s. 62-88; Nutuk, s.50-51,165,278-279 ve 289. sayfalar; Emin Demirel, s.169 ve devamı; ve benzeri eserler...
[201] Ergun Hiçyılmaz, *aynı eser*, s.67

tanımaz."[202] Bu gizli yapısı yanında, bilinen en önemli özelliği, eski İttihatçıları ve Teşkilat-ı Mahsusacıları barındırması ve yönlendirmesidir. Örgütün gelirlerinin önemli bir kısmı da Teşkilat-ı Mahsusa'nın birikimleridir. Enver Paşa'nın mektuplarında, Kara Vasıf'ın Karakol Teşkilatına her ay gönderilen 6.000 marktan söz edilir.[203]

Karakol örgütü bir Menzil grubu oluşturur ve başına Maltepe Binicilik Okulu Müdürü Şükrü Bey'i atar. Anadolu yakası ve Beşiktaş Rumeli bölümü bu grubun etki alanındadır. Eylemleri casusluk, propaganda ve kaçakçılık olarak belirlenir. "*Karakol teşkilatı mensupları kaçakçılık konusunda uzmanlaşmıştır. Bölümü, Askeri Sevkiyat Müdürü Ali Rıza Bey yönetir. Anadolu'ya durmadan cephane ve adam gönderilir.*"[204]

Anadolu'ya adam ve araç sevkiyatının kilit bölgesi Kocaeli Yarımadası'dır. Bu nedenle örgüt, İstanbul dışıyla iletişim içinde olmayı yeğlerken Kocaeli Yarımadası'nda Yenibahçeli Şükrü komutasında doğrudan örgütlenmeyi uygun görmüştür. "*Yenibahçeli Şükrü Bey, menzil işlerini işletebilmek için Kocaeli Kuvayi Milliye Umum Komutanlığı'nı da üzerine almıştı.*"[205] Böylece Kocaeli Yarımadası, Karakol Cemiyeti'yle Kuva-ı Milliye'nin kesişim noktası haline gelir.

Karakol Cemiyeti, İstanbul'daki bütün olası güçleri harekete geçirmek ve Kocaeli üzerinden Anadolu'ya destek olma eylemlerini, her türlü olanağı kullanarak yürütmeye başlar.

[202] Tevetoğlu, *aynı eser*, s.12
[203] Bu konuda bir örnek için bakınız, Ş. S. Aydemir, *aynı eser*, C.III, s.525
[204] Demirel, *aynı eser*, s.176
[205] Tevetoğlu, *aynı eser*, s.34

Kara Kemal'in kurduğu esnaf örgütü ve ilişkilerinin yanı sıra bazı dinsel örgütlenmeler de bu yapı içerisinde yer alarak ulusal mücadeleye destek verirler.[206] Elbette İttihat ve Terakki'nin eski kalıntıları da harekete geçirilir. Özellikle Teşkilat-ı Mahsusa'ya ait çete kalıntıları, öncelikle Kocaeli Yarımadası'nın denetimi için kullanılır. Daha sonra da Anadolu'ya gönderilir.

Yahya Kaptan, Karakol Cemiyeti ile ilişki içinde olmalıdır. Şükrü Uras; Yahya Kaptan'ın Kocaeli Yarımadasına gidişini, biraz kişisel tercih ve beceri olarak anlatır. Hatta: "*Hiçbir yerden yardım görmesine imkan olmadığından kaptan ilk teşkilatı bir süre için sürgünde bulunduğu sırada kazandığı parayla yaşatmaya imkan bulabilmişti. Nitekim takadaki adamların yemesi içmesi ve yanına aldığı eski birkaç arkadaşının iaşeleri kaptan tarafından sağlanmıştı*".[207] der; fakat özellikle bölge hakkında Yahya Kaptan'ın önemli bilgiye sahip olmasını açıklamaz.

Oysa Uras'ın eserinde Yahya Kaptan'ın bölgedeki İngiliz güçleri ve hareketleriyle ilgili yeterince bilgiye sahip olduğunu gösteren anlatılar vardır.[208] Özdemir Kaptan'la Karakol Cemiyeti arasındaki ilişkiden söz etmez. Dinamo'da eski Teşkilat-ı Mahsusacıların dağıldığını, Yahya Kaptan'ın da Mustafa Ragıp ile Tavşancıl'a geldiğini, burada becerileri sayesinde Tavşancıl halkı Onu, Rum çetelerin saldırılarına

[206] Bu tür bir örnek olan Özbekler Tekke'sinin katkısı için bakınız; Mehmet Altun, "*Kuvayı Milliyecilerin Gizli Sığınağı ve Ardındaki Bilinmeyenler, Özbekler tekkesi*" Toplumsal Tarih, Nisan 2003, s.112
[207] Uras, *aynı eser*, s.109
[208] Bunlar için bakınız, Uras, *aynı eser*, s.107-108

karşı korucu başı seçtiklerini anlatır.[209] Cevdet Yakup Baykal' da makalesinde aynı savı ileri sürer.[210]

Bu savların hangisinin gerçekliği yakın olduğunu belirlemek zordur ama Yahya Kaptan'ın ölümünde, Karakol Cemiyeti'nin oynadığı rol düşündürücüdür. Üstelik Yenibahçeli Şükrü'nün hem Kuva-ı Milliye ve hem de Karakol Cemiyeti'nin Menzil örgütü lideri olması, Yahya Kaptan ile bu örgüt arasında organik bir bağın olabileceğine işarettir. Bu ilişki, Kaptan'ın ölümüyle ilgili bölümde daha geniş bir tartışma konusu yapılacaktır. İttihatçıların Kuva-ı Milliye içinde örgütlendiği bilinmektedir.

[209] Dinamo, *aynı eser*, C.5, s.418

[210] Cevdet Yakup Baykal, "*İstiklal Harbinin İlk Şehidi Yahya Kaptan*" Tarih coğrafya Dünyası, İstanbul, 1(1) 15.04.1959, s.49

c) Yeni Bir İklim, Yeni Bir Yol…

"Eylemlerim mi?
Onları ben yapmadım,
onlara ben katlandım."
Corneille

Kocaeli Yarımadası, İstanbul'un Anadolu'ya açılan kapısıdır. Otoritenin gücü buradan Anadolu'ya akar. Ekonomi ve kültür de öyle… Anadolu ve Balkanları denetime almak isteyen otoriteler, bu kapıyı tutmayı, ele geçirmeyi varoluşları için elzem görürler. Bu nedenle yarımada, siyasi önceliğe sahiptir.[211]

Kocaeli Yarımadası'nın nüfus yapısı hakkında net bilgiler yoktur. Mondros dönemine kadar yapılan bütün çalışmalar[212] İzmit-Adapazarı merkezlidir. Verilerden anlaşıldığına göre bölgede Müslümanların yanı sıra oldukça büyük bir Ermeni nüfusu[213] vardır. Önemli ölçüde Rum nüfusundan da söz edilebilir. Yahudilerse önemli bir çoğunluğa sahip değildir.

Mondros sonrası koşullarda, bölgede İttihatçılara[214] karşı bir kampanya başlatılır. Bu kampanyada, "*Hürriyet ve İtilaf*

[211] Bölgenin coğrafya ve iklimi için bakınız; Yusuf Çam, Millî Mücadelede İzmit Sancağı, İzmit Rotary Kulübü Yayınları 1993, s.15 ve devamı…

[212] Bu verilere örnek için bakınız; Çam, s,17; Avni Öztüre, Nicomedia, 1981, s, 62; F. Yavuz Ulugelen, Kocaeli Tarihi, Osmanlı ve Ulusal Kurtuluş Döneminde Kocaeli, Kocaeli Yüksek Öğrenim Derneği Yayınları, 2002, s.36 ve s 46

[213] Ermeni nüfusu, I.Dünya Savaşı'ndaki göç nedeniyle oldukça değişkenlik gösterir. Bu konuda geniş bilgi için bakınız; Bekir Günay, Ermeni Tehciri İzmit 1914-1920, Kocaeli Üniversitesi Yayınları,2002

[214] Bu konuda, kendisi de bir ittihatçı olan Rıfat Yüce'nin eserine bakılabilir. Rıfat Yüce, İzmit ve Çevresel Tarihi, İzmit Rotary Kulübü, 1998

Fırkası ile Sulh ve Selâmet Fırkası, Ermeni ve Rum komiteleri ve kilise heyetleri"[215] yer alır. İngiliz kuvvetlerinin İzmit limanına demir atması ve asker çıkarmasıyla bu sömürgeci gücün desteğini alan yerli ayrılıkçı ve saltanatçı güçler, etkinliklerini artırır. Özellikle azınlıkların kurduğu örgütler, Rum ve Ermeni örgütlerin uluslararası güçler tarafından desteklendiğine yönelik bilgiler çoktur. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri'nin bölgedeki Rum ve Ermeni örgütlerine, Derince'deki askeri depolardan yararlanma olanağı tanıdığı bilinmektedir.[216]

Rum ve Ermeni ayrılıkçı çetelerinin yanı sıra bölgede yağmacı çetelerden de söz edilebilir. Osmanlı otoritesi zayıfladığı için bölge çeteciliğe uygundur. "*Devletsizlikten yüreklenen adi çeteler, yol kesiyor, savunudan tam anlamı ile uzak köyleri basıyor, gözüne kestirdiklerinin malına, canına, ırzına el atıyordu. Batum dolaylarından gelen Yetimoğlu, Arnavutoğlu, Kuru Ali, Akbaşın Mehmet, Harhar Ali, Hışır Mehmet vb.nin başını çektikleri çeteler, bu guruptandır.*"[217] gibi görüşler bulunmaktadır.

İzmit'te, Mütareke koşullarına ve işgale rağmen Osmanlı bürokrasisi devam eder ancak güçlü değildir. Osmanlı görevlileri var olan güçlerini de ittihatçıların takibi için harcamaktadırlar. Damat Ferit Hükümeti'ne bağlı olarak bölgeye atanan Mutasarrıf Mahmud Mahir Bey, yerel güçlerin gerginliğinde Osmanlı ve İngiliz otoritesine dayanmak için bir yandan bölgedeki İttihatçılara karşı mücadeleyi yeğler. Bir yandan da tehcir sonu geri dönen Ermenilere destek

[215] Çam, *aynı eser*, s 33
[216] *aynı eser*, s 35
[217] Öztüre, *aynı eser*, s 159

verir. Nisan ortalarında yerine atanan Ahmet Anzavur'la birlikte bölgedeki çelişkiler daha da derinleşecektir. "*Etnik farklılıklardan faydalanan Aznavur, Çerkes köyleri üzerindeki etkinlik kurmuş, bu köylerden çıkan çetelere dayanarak İstanbul yanlısı, baskıcı yönetimini sürdürmüştü. Bu durum Türk-Ermeni-Rum çatışmalarının içine Çerkesleri de çeker*".[218] diye belirlemeler vardır.

Yusuf Çam'ın belirlemesine göre: "*Mütarekenin imzalandığı sırada yurt içi bölgesi durumunda olan İzmit'te önemli bir birlik yoktu. XX. Kolordu'ya bağlı bulunan 1.Fırka, Adana cephesinden ayrılarak İstanbul'daki XXV. Kolordu'nun emrine girmişti. 2 Şubat 1919 tarihinde 1.Fırka'nın karargâhı ve 70. Alayı ile birlikte İzmit'e hareket etti. Fazla bir mevcudu olmayan fırka, İzmit ve Derince'ye yerleşti. Vazifesi, bölgedeki jandarma kuvvetlerini destekleyerek karışıklıkların çıkmasına engel olmaktı. İtilaf Devletleri, muhtemelen azınlıkların emniyetlerini düşünerek bu tedbiri almışlardı.*"[219]

1.Fırka komutanlığına Yüzbaşı Veysel Bey'den sonra, Erkan-ı Harp Kaymakamı Mustafa Asım Bey atanır (24 Eylül 1919). Bu sırada Mutasarrıf olan Suat Beyle birlikte Anadolu'ya değil, daha çok İstanbul'a yakın olmaya çalışılır. Asım Bey'in yerine 13 Aralık 1919'da 1. Fırka kumandanlığına Miralay Rüştü Bey getirilir. Rüştü Beyse ulusal mücadeleye daha yakındır.

Bölgenin koşullarına yönelik, "*Dağınık birkaç çete örgütlenmesi dışında Sivas Kongresi'ne değin İzmit yöresinde merkezi bir direniş örgütlenmesi gerçekleşememişti.*

[218] Ulugelen, *aynı eser*, s 57
[219] Çam, *aynı eser*, s 44

Bu günlerde İzmit'in Heyet-i Temsiliye'yi desteklemekte duraksadığı görülmektedir. Bunun başlıca nedenleri, yerel yöneticilerin işgal güçlerin yanlısı İstanbul Hükümetine sıkı sıkıya bağlı olması ve kentteki İttihatçı-itilafçı ayrılığının güçlü olmasıydı."[220] gibi yorumlara rastlanır.
Bütün bu görüş ve yorumlardan anlıyoruz ki Kocaeli Yarımadası kargaşa içindedir. Yahya Kaptan için bu siyasi ve toplumsal yapı yabancı değildir. Neredeyse bütün ömrü toplumsal ve siyasi karışıklık içinde geçmiştir. Makedonya'daki genel ve yerel güçlerin gerginliği, nüfus sorunları, çeteler, hepsi Kocaeli Yarımadası'nda da bulunmaktadır. Yahya Kaptan'ın deneyimleri, bölgedeki etkinliğini artıracak niteliktedir.

Yahya Kaptan Yenibahçeli Şükrü'nün görev alanına Haziran 1919'da[221] gelir. Bölgeye gelişiyle ilgili çeşitli rivayetler vardır. Uras, Yahya Kaptan'ın bölgede Kuvayi Milliye'yi teşkil için kendi kendine karar vererek ve özellikle Mustafa Ragıp'la olan arkadaşlığına güvenerek hareket ettiğini söyler. Mustafa Ragıp'la ilişkisini Irak'taki sürgünde gerçekleşen bir tanışmaya bağlar.

Yahya Kaptan'ın İstanbul'da bulunduğu geçici süre içinde aydınlar, askerler, ittihatçılar ve Teşkilat-ı Mahsusa'cıların yaptığı gibi Mondros koşullarına karşı bir ortak tavır için arayışta olması daha akla yatkındır. Uras, "*Kosova kahvehanesinin üstündeki otel odalarından birinde toplantı*" yapıldığından söz eder. "*Bu toplantıda M.M. Teşkilatından Zihni Beyle eski arkadaşları*" vardır.[222] Zihni Bey, özellikle

[220] Ulugelen, *aynı eser*, s 58
[221] Uras, *aynı eser*, s 110
[222] Uras, *aynı eser*, s.106

Kocaeli Yarımadası'ndaki Türk köylerinin kaldığı zor koşullardan ve bölgedeki Rum eşkıyalardan söz ederek bu bölgede kuvvetli bir teşkilat kurulmasından söz eder. Bu işi Yahya Kaptan'ın üstlenmesini ister.[223] Yahya Kaptan bu teklifi kabul eder. [224]

Uras bu döneme farklı bakar ve Zihni Bey'in M.M. Grubundan olduğunu yazar. Zihni Bey I. Dünya Savaşı kurulan Müdafaa-i Milliye örgütünden değilse daha sonra Mustafa Kemal Paşa tarafından Karakol Cemiyeti'nin yasaklanmasıyla onun yerine geçen M.M. Grubu'ndan olması gerekir. Bu M.M Grubu'nun da Karakol Cemiyeti'yle bağı olduğu söylenmektedir.

Gelişi hakkında apaçık bir bilgi bulunmayan Yahya Kaptan bölgeye geldiğinde, Kocaeli Yarımadası'nda, İstanbul merkezli Mavri Mira'yla ilintili Rum örgütleri bulunmaktadır. Bu çetelerin varlığı, öncelikle bölge halkı üzerinde büyük baskı oluşturmaktadır. Ancak, daha önemlisi Anadolu'ya giden yol üzerindedirler ve Karakol Cemiyeti'nin Anadolu'ya malzeme ve adam gönderme eylemlerini baltalama olasılıkları vardır. Bu nedenle Karakol Cemiyeti, bu bölgedeki Rum çetelerini ortadan kaldırmayı öncelikli görev sayar.

[223] *aynı eser*, s.107
[224] Uras, Yahya Kaptan'ın bu teklifi kabul ederken dayandığı fikirlerden birinin de Mustafa Kemal'e olan güveni olduğunu ima eder. Hatta Yahya Kaptan'ın ağzından şöyle yazar: "*Teşkilat-ı Mahsusa'da iken iki defa Mustafa Kemal Paşa ile görüşmüştüm. Bir şeyler yapabilecek tek insan odur!*" Böyle bir görüşmenin yapıldığı konusunda Mustafa Kemal'in bir anlatımı yoktur. Ancak, özellikle Yakup Cemil ile giriştikleri *"Babıâli Baskını"* kurgusunda, Mustafa Kemal'in başa geçirilmesinden söz edilmiş, mahkeme sırasında bu konu da gündeme gelmiştir.

Yahya Kaptan da Rum çetelerini ortadan kaldırmayı öncelikli görev olarak kabul ettiğine göre karakol cemiyetiyle ilişki içinde olmalıdır. Yine de bölgeye geliş nedeni ve şekli hakkında Uras dışında ayrıntı veren olmadığı için bu bilgiler doğrulanabilir nitelikte değildir. Özdemir'in verdiği bilgiler de Uras'ın anlatıların bir başka sunumu gibidir.

Ancak Yahya Kaptan bölgede etkinliklerine başlamıştır. Bölgede bir müfreze oluşturmaya çalışmıştır ve bunun için İstanbul'dan cephane kaçırmayı tasarlarlar. İngilizlerin denetimindeki cephaneden silah ve mühimmat kaçırmayı başarırlar. İhtiyaç duydukları silahlara sahip olan müfreze önce Darıca'ya, oradan da Tavşancıl'a gelip konaklar.

Bitmeyen Mücadele

"Yazgıyı yenmek
kendini yaratmaktır."
Afşar Timuçin

Yahya Kaptan müfrezesi Tavşancıl'ı üs olarak belirler. Hem buraya gelişi ve hem de örgütünü kuruşuyla ilgili iki ayrı görüş dikkat çekicidir. Uras ve Özdemir, Zihni Bey'in esinlemesi ve kendi istekleriyle İngilizlerin denetimindeki cephanelikten silah kaçırarak, hatta İngiliz nöbetçilerini rehine alarak Dil İskelesi civarında "önceden tasarlanan sahile" çıktıklarını savunurlar.[225] Burada, Ragıp Efendi'yle ilişki kurarlar.[226] Baykal ve Dinamo'ysa Mustafa Ragıp Efendi'nin Yahya Kaptan'ı kendi köyüne götürdüğü ve köylülerin, Rum çetelerinin baskısına karşı Onu korucu seçtiklerini, Yahya Kaptan'ın köydeki silahları bir araya getirerek cephane oluşturduğunu savunur.[227] Dinamo, Yahya Kaptan'ın Zihni Bey'le olan ilişkisinden söz eder. Onun yardımıyla İstanbul'dan silah kaçırdığını varsayar.

Mustafa Ragıp, Yahya Kaptan'ı köylülere tanıtır. Cabir Ağa'nın Kahvesinde,[228] Tavşancıl'da bulunuşunun gerekçesini açıklar: "*Kuvayi Milliye teşkilatı için geldiğini ve yalnız kendi köylerinin değil, Kocaeli Yarımadası'ndaki bütün köylerin ve teşkilatın içine alınacağını ve Rum çeteleri ile bu kargaşalıktan*

[225] Uras, *aynı eser*, s.198-109; Özdemir, *aynı eser*, s.60
[226] Ragıp Efendi'nin rolü, bütün eserlerde ortaktır. Askeri hesap memurudur. Irak'ta görev yapmış olması, Teşkilat-ı Esasi ile ilişki kurmuş olabileceğine ipucudur. En azından asker olması nedeniyle İttihatçı bir geçmişe sahip olması olasıdır.
[227] Baykal, *aynı eser*, s.49; Dinamo, *aynı eser*, C 5, s.419
[228] Özdemir, *aynı eser*, s.61

faydalanmaya yeltenen diğer çetelerin de yok edileceğini söyler."[229]

Bu bilgi bize, Dinamonun savını destekler nitelikte görünmektedir. Dinamo, Yahya Kaptan'ın Karakol Cemiyeti aracılığıyla buraya gönderildiği bu bölgenin sorumlusu olan Yenibahçeli Şükrü ve Dayı Mesut'un ortak planı olduğu; Doktor Fahri Can Bey'in bölgedeki çeteleri yapılandırmaya heveslenip Gebze Jandarma Komutanı Nail Bey'den yardım istedikten sonra Şükrü Bey'e kuryeyle haber gönderildiği, Şükrü Bey'in "Onlara verdiği karşılıkta Yahya Kaptan'dan söz ettiğini ve *"Bütün bu bölge silahlı güçlerinin başına"* Yahya Kaptan'ın getirildiğini bildirdiğini ve ona her türlü yardımın yapılmasını buyurduğunu da yazar.[230]

Uras, Yahya Kaptan'ın teşkilatının hedeflerini şöyle sıralıyor: "*A) Türk köylerine zarar veren unsurların faaliyetine son vermek,*
B) İşgal kuvvetleri müfrezelerinin kendi mıntıkasındaki hareketlerini sınırlandırmak ve bunları bu mıntıkadan kaçırmak,
C) İstanbul'dan Anadolu'ya geçecek Kuvayi Milliye taraftarlarını, işgal kuvvetleri müfrezelerinin takibatından kurtararak Anadolu'ya salimen ulaştırmak."[231]

Bu görevlerle Karakol Cemiyeti'nin özellikle Menzil grubuna biçtiği görevler neredeyse aynıdır. Hatta Halil Paşa'nın anılarında İstanbul teşkilatından Kara Vasıf Bey'in geldiğini

[229] Uras, *aynı eser*, s.111
[230] Dinamo, *aynı eser*, C.6, s.18
[231] Uras, *aynı eser*, s.115

ve "*…çetenin iaşesi için 4.000 lira…*"[232] getirip Yahya Kaptan'a verdiğini yazar. Kara Vasıf Bey, Karakol Cemiyeti'nin kurucusu ve lideridir.

Peki, Uras, Yahya Kaptan ile Karakol Cemiyeti arasında bir ilişki kurmaktan niçin kaçınmıştır? Bu ilişkiyi bilmiyor olamaz. Bu ilişki yerine, Zihni Bey aracılığıyla M.M. Grubu'yla ilişkilendirmek istemesinin nedeni nedir? Bilindiği üzere Karakol Cemiyeti, Bolşeviklerle kendi başına görüşmeler ve anlaşmalar yaptığı gerekçesiyle Temsil Heyeti tarafından etkinlikten men edilmiştir. Yasaklıdır. Karakol Cemiyeti'nin İttihatçılığın bir devamı olması nedeniyle Yahya Kaptan'ın bu örgütle bağlarını ifade etmekten kaçınmak anlamlı olabilir. Çünkü 1924-1926 yılları arasında İttihatçıların yeni devlet içinden ayıklanması ve elenmesi, İttihatçılık ve Karakol Cemiyeti'ne yönelik olumsuz bir imaj oluşturmuştu. Uras'ın bu tutumunun, Yahya Kaptan'ın *Ulusal Kahraman*" imajını koruma içgüdüsünden kaynaklanmış olması pek olasıdır.

Yahya Kaptan, Karakol Cemiyeti'nin Menzil grubuyla ilişki içinde bölgeye gelmiş olması pek muhtemeldir. Bölgede, Gebze Jandarma Komutanı Nail ve Doktor Fahri Bey,[233] çetelerin birleştirilmesiyle görevlendirilmiştir. Adi çetelerin Karakol Cemiyeti etkisi altına girdirilmesi veya yeni çetelerin oluşturulması süreci Yahya Kaptan'dan önce başlamıştır. Taşköprü civarında etkili olan Küçük Arslan Çetesi[234] bu

[232] Sorgun, *aynı eser*, s.284
[233] Doktor Fahri Can, *bu dönem etkinlikleri için bakınız*, Dinamo; *aynı eser*, C.6, s.10-17
[234] Aslan Kaptan' da bir Makedonyalı çetecidir. O da Teşkilat-ı Mahsusa ile çalışmıştır. Süleyman Askeri Bey'in emrinde Basra'da çarpışmıştır. Tipik bir *"kaptan"*dır. Bakınız; Dinamo, *aynı eser*, C.6, s.15

doğrultuda, Doktor Fahri tarafından Karakol Cemiyeti'nin etkisi altına alınmış, Müslüman halkı soymaması için[235] aylık para verilmiştir. Bu paranın bölgedeki zengin Müslüman köylülerden alınmış olması pek olası olduğu gibi Karakol Cemiyeti'nden de gelmiş olması mümkündür. Büyük Arslan çetesi diye de anılan Sarı Aslan çetesi, bu şekilde Karakol örgütüne ve ardından da Yahya Kaptan'a bağlanır. Yüzbaşı Nail, kendine bağlı birliklere, Yahya Kaptan'ın komutan olduğu ve onun buyruklarına uyulması gerektiğini bildirir.[236]

Bu süreç içinde Yüzbaşı Nail'le Küçük Arslan çetesi arasında organik bir bağ kurulduğu söylenebilir. Bu bağın ne tür bir bağ olduğu konusu açık değildir. Yahya Kaptan'ın giderek büyüyen otoritesi karşısında, ortak bir muhalefet olarak doğmuş olabileceği gibi, çıkar ilişkisinden da kaynaklanmış olabilir. Küçük Arslan çetesinin Yahya Kaptan'a suikast düzenlemesi ve Yahya Kaptan'ın bu suikastı Nail ile ilişkilendirmesi, Küçük Arslan ile Yüzbaşı Nail arasındaki ilişkiden Yahya Kaptan'ın pek hoşlanmadığı sonucu çıkarılabilir.

Yahya Kaptan, Tavşancıl merkezinde müfrezesini kurarken eski arkadaşlarını da davet etmiş ve çetesini güvenli bir özeğin etrafında şekillendirmiştir. Avni, Rıfat Çavuş, Hüseyin Kaptan bunlara örnektir. Terhis olmuş gençleri de çetesine katar, onlara eğitim verir. Köyün saracı Faik Usta, çetenin gereksindiği malzemeleri yapar.

Yahya Kaptan, bölgedeki otoritesini güçlendirmek için

[235] Halil Paşa anılarında Arslan Kaptan için şöyle der: "*Arslan Kaptan vaktiyle aynı çevrede hırsızlık ve eşkıyalık yapmış kötü ünü olan bir adammış*" Sorgun, Halil Paşa, s.284

[236] Dinamo, *aynı eser*, C.6, s.19

önceliği Rum çetelerine verir. Özellikle de Darıca merkezli "*İstilyanos Çetesi*"ne... Bu çete ünlüdür ve halkın düşmanlığını kazanmıştır. Yahya Kaptan, İstilyanos Çetesi'nin[237] bir eylemini haber alır. Söylendiğine göre bir köyden koyun çalıp adam kaçırmışlardır. Hemen harekete geçer, pusu kurar ve çeteyi ortadan kaldırır. Çete reisini de öldürür. Çete savaşı, Yahya Kaptan'ın yaşama biçimidir ve bu konuda yeterince deneyimlidir. İstilyanos Çetesini ortadan kaldırmak çok kolay olmuş olmalıdır. Fakat etkisi büyük olmuştur. Gebze, Pendik, Aydınlı, Hereke, Kalburcu, Demirci, Çerkeşli yörelerinde, Taşköprü'de Yahya Kaptan'ın ünü yayılmıştır.

Yahya Kaptan, Makedonya dağlarında öğrendiği çete otoritesini, bölgedeki otorite boşluğunu doldurmak için kullanır. Koyduğu kurallara uymayanlara sert davranır. Çetecilikte bu çok doğaldır, çünkü çetenin var olması, ortak hareketi ve çete reisine koşulsuz bağlılığı gerektirir. Yaptığı uygulamalar içinde içki yasağına uymayanları falakaya yatırmak (*Kahveci sağır Ömer örneğinde olduğu gibi*...), halktan zorla para toplayanları (*Mülayim Rüştü Efendi*)[238] adamlarına dövdürmek en çok bilinenlerindendir.

Yahya Kaptan'ın bu tür sert tutumlarına, başka dönemlerinde de rastlanır. Bu nedenle cezalandırıcı tutumuna yönelik anlatılanlar, Yahya Kaptan'ın kişiliği açısından tutarlıdır. Bir çeteci için de bu tutum doğaldır. Yahya kaptan, amacı için zor kullanmayı gerekli saymaktadır. Fakat Yahya Kaptan'ın otoritesinin gelişmesiyle toplumsal konumları veya çıkarları

[237] *Bu çete ile ilgili olarak bakınız*; Mehmet Türel, İşgal Yıllarında İstanbul'un Sosyal Durumu, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998, s.194

[238] Baykal, Mülayim Rüştü Efendinin, Yahya Kaptan'la birlikte çalışan, milli kuvvetlerden birinin komutanı olarak tanıtır. Baykal, *aynı makale*, s 51

zedelenenler için, bu tutum, Yahya Kaptan'a karşı kullanılacak temel araç haline gelecektir. Zamanı gelince de Yahya Kaptan'ın cezalandırıcı tutumu, Yahya Kaptan'a karşı bir silah olarak kullanılacaktır.

Yahya Kaptan, bölgenin işgal kuvvetlerine karşı savunulması başta olmak üzere, İstanbul'dan Anadolu'ya açılan kapısını tutmak ve yolcuların güvenini sağlamak dahil bölgedeki çeteciliğe, yağmaya karşı savaş açmıştır. Bölgede, ulusal kurtuluş için gerekli eylemleri başlatmıştır. Şüphesiz her etki, bir tepki doğurur. Yahya Kaptan'ın etkisi çok olduğu için karşılaştığı tepki de aynı oranda büyük olmuştur. Özne, tarihsel dokuya ne denli etki ederse tarihsel doku da o denli direnç gösterecektir.

d) Yahya Kaptan ve Bekirağa Bölüğü'nden Kaçış

"Anı, çok zaman
geçmişin sanrısıdır."
Delacroix

Bekirağa Bölüğü'nden kaçış ve Yahya Kaptan arasındaki ilişki, pek de aydınlatılmamıştır. Halil Paşa'nın kaçırılışı için, Özdemir; kaçırma planını Uras'a dayandırır fakat sonrasını kendi kurgular.[239] Uras'sa; "*Teşkilatla temas etmek üzere İstanbul'dan gelen Zihni Bey, Bekirağa Bölüğü'nde mevkuf bulunan Halil Paşa ile yanındaki iki mühim şahsın kurtarılması için M.M. teşkilatının hazır olduğunu, bu işi bir baskınla halledilebileceğini söyledi. İki gardiyanın yardımlarının temin edilmiş olduğunu da ilave etti*".[240] der. Böylece, kaçırılma eyleminin örgüt ile ilişkili olduğunu kabul eder, fakat bu örgütü M.M. Grubu olarak yazar.

Tarık Zafer Tuna, M.M. Örgütü'nün 23 Nisan 1920'de kurulduğunu bildirir. Arada en az altı ay fark vardır. Kaçırılma olayının M.M. Örgütüyle ilişkisi mantığa uygundur. Ancak gerçeğe uygunluğu tartışmalıdır. Mantığa uygundur, çünkü Halil Paşa anılarında, "*Anadolu'ya geçmiş bulunan Mustafa Kemal'den*[241] *Milli Teşkilat Vasıtası ile şu emri almış bulunuyorum: "Hapishaneden çıkar çıkmaz Anadolu'ya geçiniz, İzmir Cephesi Kumandanlığı uhdenizde olacaktır…*

[239] Bu kurguda; Halil Paşa'yı ancak Yahya Kaptan'ın kaçırabileceğinden söz edilirken Halil Paşa'nın Yahya Kaptan'ı görünce şaşırdığından da söz edilir. Özdemir, aynı eser, s.64
[240] Uras, *aynı eser*, s.117
[241] Bu konu için bakınız, Taylan Sorgun, Mütareke Dönemi ve Bekirağa Bölüğü, Kamer Yayınları, İstanbul 1998, s.388

Bazı arkadaşlara gerekli talimat verilmiştir."[242] demektedir.

Halil Paşa, bu kaçırılış olayını *"Milli Teşkilatın"* yaptığını ve onlarla iletişim kurduğunu söylüyor ;fakat bu teşkilatın tam adını açıklamıyor. Bu teşkilattan söz ederken; "İstiklal *ve Hürriyete gönülden bağlı İttihat ve Terakki mensupları ile subaylar Mütareke'nin hemen ertesi günü teşkilatlanarak Anadolu'ya subay ve cephane kaçırmaya başlamışlardır... Bu arada zengin İttihatçılardan toplanan paralar da Anadolu'ya gönderiliyordu... İttihatçılar Anadolu'ya geçecekleri, ince eleyip sık dokuyor, ileride Anadolu'daki mücadeleye zararlı olabilecekleri Üsküdar'dan kolaylıkla geri çevirebiliyorlardı..."*[243] demektedir.

Bu metinde sözü edilen eylemler ve İttihatçılık örtüşünce söz konusu örgütün Karakol Cemiyeti olması gerekir. Bu örgüt M.M. olamaz; çünkü M.M Grupları, Ankara'nın kurulmasını desteklediği ve Karakol Cemiyeti yerine geçmesini istediği örgüttür. Kazım Karabekir'in Halil Paşa, Küçük Talat ve Mülazım Reşat Efendi'nin 9 Ağustos 1919'da Bekirağa Bölüğü'nden kaçırıldığı gece, Enver Paşa'nın kardeşi Nuri Paşa'nın da Batum'da hapis bulunduğu Ardahan kışlasından bir Azerbaycanlı tarafından kaçırıldığını[244] iddia etmesi, bu kaçırma olayının Karakol Cemiyeti ve elbette İttihat Terakki'nin ileri gelenleriyle de ilişkili olabileceğini işaret eder.

Yahya Kaptan'ın Bekirağa Bölüğü'nden kaçıştaki rolü, Halil Paşa'yla olan ilişkileri nedeniyle duygusal bir zemine

[242] Sorgun, Halil Paşa, s. 280
[243] Sorgun, *aynı eser*, s .81
[244] Kazım Karabekir, İstiklal Harbimizde Enver Paşa ve İttihat Terakki Erkanı, Tekin Yayınları, Ankara 1990, s.9

çekilmek istenir. Belki, bir miktar duygusallıktan söz edilebilir. Ancak, Yahya Kaptan, bu kaçırılma olayı sırasında Kocaeli Yarımadası'nda, Karakol Cemiyeti Menzil grubunun denetimi altındaki ilişkileri kullanmaktadır. Yahya Kaptan, henüz Mustafa Kemal'le ilişki kurmamış ve haberleşmemiştir. Ayrıca Halil Paşa'da kaçırılışının milli teşkilatın örgütlediğini ve Mustafa Kemal'in kendisine haber gönderdiğini söyler.[245] Her iki durumda bu işin Karakol Cemiyeti ile ilişkisi olması daha gerçekçidir. M.M. Grubu'ndan olduğu söylenen Zihni Bey'in, Karakol Cemiyeti'nin Menzil grubu hücrelerinden olabileceğini varsayılabilir.

Kaçırılışta en önemli rolü, nöbetçi olan muhafız subaylarından Şakir Şadi[246] üstlenmiştir. Halil Paşa kaçırılış öyküsünü şöyle anlatır: "*Şadi kıyafetlerini değiştirmedi, ben ve Küçük Talat daha önce temin edilen inzibat elbiselerini giyerek mülazımevvel şadi'nin peşinden kapıdan çıktık, arkamızda İsmail Çavuş vardı ve sokaklar karanlıktı…*"[247]

Uras'ın kaçırılış öyküsüyse bambaşkadır: "*Gece saat on bir… Bekirağa Bölüğü'nün kapısına yaklaşan iki kişi bir çiçek ismini parola olarak söyleyince iki nöbetçi Kaptan'la Avni ve diğer iki arkadaşının içeriye girmelerine ses çıkarmadılar… İçeri girenler koridordan ilerlemeye başladılar… Avni koridorun*

[245] Mustafa Kemal'in Halil Paşa'ya böyle bir teklif yaptığına dair bir ipucu bulamadım. Üstelik ulusal mücadelenin önderleri, Halil Paşa'dan hep uzak durmayı yeğlemişlerdir. Halil Paşa anılarında buna değinir, Mustafa Kemal'in, Rauf Orbay'ın, kendisiyle görünmek istemediklerini (s, 305), Kazım Karabekir'in de Erzurum'a vardığında, Van'da bir teftiş yapacağı bahanesiyle ayrıldığını (s, 310) anlatır.
[246] Taylan Sorgun da bu olayda en önemli rolü Şadi'nin oynadığını onaylar. Sorgun, Bekirağa Bölüğü, s 380 ve 381
[247] Sorgun, *aynı eser*, s.281

sonundaki hücrenin kapısındaki gardiyan arkadaşına bir işaret verince hücrenin kapısı açıldı… İçeri giren dört kişi Halil Paşa'yı selamlayıp kaçmaları için hazır bulunduklarını söylediler. Yandaki odada bulunan Küçük Talat Beyle bir arkadaşını da birlikte alarak kapıya doğruldular… Üstlerine atlayan dört kişiyi sessiz bir mücadeleden sonra tabancalarını alıp bunları bir iple kıskıvrak bağladılar, ağızlarını da tıkayarak hücreye bıraktılar. Hemen dışarı fırlayıp kapıdaki iki nöbetçi ile beraber karanlık yan sokaklara daldılar…"

Cevdet Yakup Baykal kaçırma olayının öznesi olarak Yahya Kaptan'ı görür: "*İstanbul Hükümeti Yahya Kaptan'ın yakalanması için emir üzerine emir verirken Yahya Kaptan, Bekir Ağa bölüğüne cür'etli bir baskın yapıyor. Bekirağa Bölüğü'nde mevkuf bulunan Halil Paşa ile yaveri Kaymakam Şadi Bey'i kaçırmaya karar veren Kaptan, yanına Yüzbaşı Celal Bey'i, Muhacir Ali ve Demircili Abdullah'ı alarak gece vakit Bekirağa Bölüğü'nü sarıyor. Nöbetçileri kıskıvrak bağlayarak Halil Paşa ile Kaymakam Şadi ve Küçük Talat beyleri aldığı gibi Üsküdar'a, oradan da Alem Dağı'na gidiyor ve hep beraber Tavşancıl'a geliyorlar. Üsküdar'da inzibat bölük komutanı Arap Mesut Bey de kendilerine büyük yardımda bulunuyor*"[248]

Bekirağa Bölüğü, İttihatçıların tutuklandığı bir hapishane olmakla birlikte galiba aynı zamanda burada geleceği planlama açısından da bir okul görevi üstlenmişti. Buradan kaçmak da çok sorun değildi. Yunus Nadi, Bekirağa Bölüğü'yle ilgili anılarında: "*Acaba Bekirağa Bölüğü tahliye olunamaz mıydı?*" diye sorar ve yanıt arar. "*Bu bize hiç de tecrübe olunamayacak*

[248] Cevdet Yakup Baykal, "İstiklal Harbinin İlk Şehidi Yahya Kaptan" Tarih Coğrafya Dünyası, İstanbul I, (1) 15.04.1959, s.51

bir şey gibi görünmedi. Üzerinde düşünüldükçe hatta belki tatbik olunsa kolay olur bir şey gibi göründü. Bu işe karar verdikten sonra evvela Bekirağa Bölüğü'nde mevkuf (tutuklu) bulunan kimselerden itimada layık olanlardan on beş kişiye haber verilecekti. Sonra tertibata başlanarak hapishane muhafızlarından itimat olunabilecekler ele alınacaktır. Muayyen gün ve saatte Bekirağa Bölüğü'ne gidilip elde edilmemiş muhafızların elleri kıskıvrak bağlanacaktı. Bütün bunlar, bir iki saatlik bir zaman içinde Anadolu Yakası'na geçilerek Kocaeli Yarımadası'na atılacaktır. Zaten onları oradan karşılayıp ileri götürecek kuvvet, evvelden hazırlanmış olacaktı. Bu yalnız iki kişinin düşüncesi idi ve yalnız iki kişinin teşebbüsü ile sağlanabilecek tasavvurlardan değildi! Bunun için büyük tertibat lazımdı."[249]

Bu kaçış düşü, Halil Paşa'nın kaçırılışına çok uymaktadır. Zaten Yunus Nadi, anılarında bu kaçırılmaya da değinir: "*… günün birinde Halil Paşa Küçük Talat Bey'le beraber bu Bekirağa Bölüğü'nden savuşup gitmiştir. Halil Paşa ve Küçük Talat Bey birer nefer elbisesi giyerek sokak kapısından çıkıp gitmişlerdir. Meram edilse hapishanenin muhafızları ile beraber hareket olunup gidilmek bile imkan haricinde sayılmazdı.*"[250]

Halil Paşa'nın kendi anılarında bu olayı detaylı anlatır: "*Sahilde bir sandal bizi bekleyecekti. Beyazıt Meydanı'ndan sandala kadar bizi götürecek olan teşkilat mensubu Sudi Kartal'ın yeğeni Mülazım Naci, bizi meydanın biraz ilerisinde bir ağacın dibinde bekliyordu. Vakit gece yarısını iki buçuk saat geçmişti… Ağacın altında rehbere daha önce Arslan olarak tespit edilmiş*

[249] Yunus Nadi, Kurtuluş Savaşı Anıları, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1978, s.26-27
[250] *aynı eser*, s.63-64

parolayı söyledik. Sivil arkadaşımız parolayı tekrar edince hep beraber sahile indik, bizi karşıya geçirecek sandal oradaydı. Sandalda benim için iki yüz fişekle bir barabellum tabanca hazırdı… Sandalcı rolünde Naci ve bir diğer arkadaşı vardı… Sabaha karşı barabellumun sıcaklığında Selimiye civarında küçük bir iskeleye çıktık. İskeleden biraz ileride ÇOLAK İBRAHİM (Kurtuluş Savaşı'nın ünlü kumandanlarından – İttihatçı) bizi yanında yedi sekiz silahı ile bekliyordu ve bir araba yağız atları ile harekete hazırdı.

Kısıklı'da bir başka arkadaş küçük kafilemizi karşıladı, tanıtma işaretini verdik, tepeden tırnağa silahlı delikanlı:

-Yahya Kaptan çetesi ile sizleri bekler Paşam… Çamlıvar arkasındaki ufak köydedir… diyerek önümüze düştü. Kısa bir müddet sonra Yahya Kaptan'ın kaldığı köye ulaştık. Burası ufak bir çiftliğe benziyordu ve etrafta Yahya Kaptan'ın aldırdığı usta emniyet tertibatı görülüyordu… Anlaşılıyor ki Yahya Kaptan iyi bir çetecidir… Karşılaşmamız beklediğim gibi oldu;

- Hoş geldiniz Paşam… Safalar getirdiniz… gözlerimiz yollarda kalmıştı…"

Kendisinin kaldığı köy evinde biraz konuştuk."[251]

Bu kaçırılma öyküsünde, Yahya Kaptan'ın görevi, Kocaeli Yarımadası'nda, Karakol Cemiyeti'nin görevidir. İstanbul'dan Anadolu'ya insan ve malzeme ulaşımının güvenini sağlamak. Öykü̈deki parolanın aslan olması da ilginçtir. Bu, Yahya Kaptan'ın çetesine kattığı Büyük Arslan, ya da Sarı Aslan'ı çağrıştırmaktadır. Nihayet, Halil Paşa'nın Karamürsel üzerinden Yenişehir'e doğru koruma görevi de yine Halil Paşa'nın deyişi

[251] Sorgun, *Halil Paşa*, s.281-282

ile Aslan Kaptan[252] tarafından gerçekleştirilmiştir.[253]

Öyküde, güçlü bir plan uygulanmaktadır. Karakol Cemiyeti gibi büyük bir örgütün kurgulayabileceği bir kaçırılma işidir. Basit bir kaçırılış söz konusu değildir. Üstelik unutmamak gerekir ki ne itilaf Devletleri ne de Hürriyet ve İtilaf Partisi, İttihatçıların son büyük komutanının kaçmasına göz yummak istemezler.

Halil Paşa'nın Yahya Kaptan'ı daha önceden tanıdığını gösterir bir anlatı da yoktur. Bu anlatı, Uras ve diğerlerinin anlatılarıyla çelişmektedir. Yahya Kaptan'ın iyi bir çeteci olduğunu söylemesi, kendisine bir mavzer hediye ederken "Çeteci usulüne göre namlusu kendine dönüktü." diye betimlemeler yapması, Yahya Kaptan ve çeteciliği hakkında daha önceden bilgi sahibi olmadığı yönünde bir izlenim uyandırmaktadır.

Yahya Kaptan, Halil Paşa'nın Anadolu'ya geçirilişi görevini yerine getirmek için iki yol önerir:[254] Birisi Adapazarı üzerinden ilerlemek, diğeri Yenişehir İnegöl üzerinden Eskişehir'e gitmeyi gerektirir. Yahya Kaptan, Adapazarı çevresini tehlikeli

[252] İki *"Aslan"* çetesi vardır. Biri Karamürsel çevresinde eşkıyalık yapan ve sonra Yahya Kaptan'ın denetimine giren Büyük Arslan Çetesi, öbürü Taşköprü etrafında eşkıyalık yapan Küçük Arslan… birincisine Sarı Aslan da denmektedir. İkincisi ise Kara Aslan olarak da anılmaktadır. Bazen ikisine de *"Aslan Kaptan"* denilir, çünkü bu eşkıyalar, Makedonya'da eşkıyalık yapmışlardır ve orada, eşkıya liderlerine kaptan denmektedir.

[253] Sorgun, *Halil Paşa*, s.284

[254] Bursa'da 56.Tümen Komutanı Bekir Sami, anılarında, Halil Paşa'nın 10.8.1919'da kendisine bir telgraf gönderdiğini yazan telgraf metnine yer verir. Metinde, Halil Paşa'nın, 30-40 kişilik çetesiyle Bursa'ya gitmek istediği ve orada bir süre Mili Teşkilatla uğraşmak istediği, Bekir Sami Bey'den bu konudaki görüşleri sorulmaktadır. Bakınız, Muhittin Ünal, Miralay Bekir Sami Günsav'ın Kurtuluş Savaşı Anıları, Cem Yayınları, İstanbul 1994, s.157-158

bulur. "*Paşam, Adapazarı civarındaki Abazaların bir kısmının Saray'a bağlı oldukları ve bizlere karşı harekete geçtikleri söylenmektedir*" der ve ötekini önerir. "*…görevim sizi sağ salim Anadolu içlerine uğurlamaktır*."[255]

Yahya Kaptan, verilmiş bir 'görev'den söz eder. Ayrıca Halil Paşa, bu sırada İstanbul teşkilatından Kara Vasıf Bey'in geldiğini ve çete iaşesi için Yahya Kaptan'a 4000 lira verdiğini, kendisine de Mustafa Kemal'in Sivas'ta buluşmak istediğini bildirdiğini söyler.[256] Halil Paşa, daha sonra, Arslan Kaptan'ın eşliğinde Karamürsel üzerinden Yenişehir'e doğru hareket eder.

Yahya Kaptan'ın Karakol Cemiyeti'nin komutanı olduğu belirlemesi, Bekirağa Bölüğü'nden kaçış macerasındaki anlatılardan en mantıklı çıkarımdır. Karakol Cemiyeti kendini açık eden bir cemiyet değildir. İttihat ve Terakki'nin gizli örgütü olmak bakımından böyle olması beklenir. Zaten örgütün afişe edilmesiyle ilgili olarak Sivas Kongresi'yle ilgili bir olaya değinilir. İleride bu konu detaylı işlenecektir.

[255] Ahmet Anzavur'un İzmit Mutasarrıflığından sonra, bölgedeki Çerkezler ve Abazaların bir kısmı, direnişe karşı Ahmet Anzavur'un kışkırtmasıyla Ulusal Mücadeleye karşı bir tutum izlemişlerdir. Azınlıkları da yanına alarak Kuva-ı İnzibatiye şemsiyesinde bir muhalefet oluşturmuştur. Bakınız; Yusuf Çam, Milli Mücadele'de İzmit Sancağı, İzmit Rotary Kulübü Yayınları, İzmit, 1993, s.30

[256] Sorgun, *Halil Paşa*, s 284

e) Yahya Kaptan ve Mustafa Kemal

"Yahya Kaptan konusu,
devrim tarihimizin önemli safhalarından
birinde yer alır."
Mustafa Kemal Atatürk

Mustafa Kemal, ulusal mücadeleyi başlattığında bütün ülkede ulusal direnişi örgütlemek için olağanüstü bir azimle çalışmış, bir insanın perspektifi için oldukça zor olan bir alanda, Anadolu'nun her yerinde ve hatta İstanbul'da, var olan Tarihsel dokuyu, kendi kurguladığı ulusal bağımsızlık hareketi kurgusunun bir parçası haline getirmiştir. En küçük siyasi yapıdan, en küçük bir sorundan veya gelişmeden haberlidir. Bu bilgilerle toplumu ulus olarak örgütlemeye başarabilmiştir. Bu nedenle her değişimi, her kişiliği tanımak ve kendince anlamlaştırmak niyetindedir.

Kocaeli Yarımadası, Ulusal Mücadele için ayrı bir öneme sahiptir. Mustafa Kemal, Nutuk'ta Yahya Kaptan olayını anlatırken şöyle der: "*Efendiler, bizim özellikle İstanbul'a yakın olan İzmit bölgesinde uygulamayı düşündüğümüz tedbir, orada silahlı milli müfrezeler kurmak ve o bölgede, kendilerine güvenilir komutan ve subaylarımızın, bu milli müfrezelere yapacakları yardım ve desteklerle, hain çetelerin peşine düşerek kötülüklerine ve varlıklarına son vermektir.*"[257]

Mustafa Kemal'in Ulusal Mücadeleyi başlatma tasarısında, milli müfrezeler önemli bir yer tutar. Ulusal güçlerin temel taşı olarak görülen mahalle ve köy milli kuvvetlerine, ulusal mücadele yanlısı komutan, asker ve bürokratların yardım

[257] Zeynep Korkmaz, *aynı eser*, s 213

etmesi istenmektedir. İleride kurulacak ulusal ordunun temelini bu milli müfrezeler oluşturacaktır. Bu nedenle, milli müfreze oluşturulması ulusal bağımsızlığın en öncelikli hedefidir.[258]

Yahya Kaptan, bu tasarının önemli isimlerinden biridir. Mustafa Kemal Nutuk'ta, Yahya Kaptan'ı, amaçlarına uygun milli müfrezelerin "*En önemlisi ve kuvvetlisi.*"[259] olarak tanıtır. En kuvvetlisi olarak tanıtmasını haklı gösterecek veriler de var. Örneğin, Dinamo'ya göre Yahya Kaptan'ın iki bin kişilik bir kuvveti yönetmektedir.[260]

Mustafa Kemal'in Yahya Kaptan'a verdiği önem, milli müfrezelerin en büyüğü olmasından başka, belki de örnek oluşturmasındandır. Fakat daha önemlisi Mustafa Kemal'in İstanbul ve Kocaeli Bölgesi'nin, kendi siyasi tasarısı dışında güçlerin etkisine gireceğine yönelik kaygılarının, Yahya Kaptan'ın kişiliğinde somutlaşmasıdır.

Mustafa Kemal, "*İstanbul'da Padişahın muhaliflerin, İtilaf Devletleri'nin tehdit edici varlıkları dolayısıyla ulusal kuvvetleri yönetecek kuruluşun burada gizli kalması ve Anadolu'daki Kuva-yı Milliye'ya dayanması gerektiği*"[261] düşüncesindedir. İstanbul'da ayrıca gizli örgütler kurmanın uygun olmayacağını ifade etmektedir.

Eski İttihatçılar tarafından kurulan Karakol Cemiyeti karşısında Mustafa Kemal'in tedirgin olması, örgütün gizliliği

[258] Bu konu ile ilgili olarak ilginç bir irdeleme için bakınız, Akşin, *aynı eser*, C I, s 193 ve devamı…
[259] Zeynep Korkmaz, *aynı eser*, s 213
[260] Dinamo, *aynı eser*, C 6, s 19
[261] Akşin, *aynı eser*, C I, s 195

ve nizamnamesinin Ulusal Mücadele açısından taşıdığı risklerden başka, Ulusal Mücadele'nin dışında bir güç oluşturması, Ulusal Mücadele'den bağımsız davranabilecek kadar yetkin olmasıyla da ilgilidir. Özellikle İstanbul'dan Anadolu'ya ulaşım için böyle bir gizli örgüt gereklidir. Fakat bu örgütün, Anadolu'daki Temsil Heyeti'nin otoritesini kabul eden bir örgüt olmasını tercih edilirdi.

Mustafa Kemal, İttihatçılıkla ilgili iki kaygı taşımaktadır. Birincisi, İttihatçılığa yönelen ön yargının, Ulusal Mücadele'yi baltalaması olasılığıdır. İkincisi, ittihatçıların kurdukları gizli örgütler varlıklarını sürdüreceklerini, ulusal mücadeleye "şimdilik" destek olacaklarını, fakat daha sonra yurt dışına çıkmış önderlerin geri gelmesiyle bir ikilik çıkaracaklarına yönelik varsayımıdır. Bu varsayım ve olasılık, gerçekçidir. Karakol Cemiyeti'nin ittihatçılığı ve örgütün "ittihatçı" tutumu, ulusal mücadeleye katılmak isteyenlere yönelik propaganda da bir araç olarak kullanılmıştır. Diğer yandan Enver Paşa, Anadolu'ya gelerek mücadelenin başına geçmek istediğinin işaretlerini vermektedir. Hatta mücadeleyi yönlendirmeye çalışmaktadır.[262]

Karakol Cemiyeti, bir anlamda, Anadolu Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin görünürde destekçisi, fakat gerçekte olası rakibidir. Mustafa Kemal'in kurguladığı gelecek ve egemenlik anlayışı, Anadolu Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'yle simgeleşmiştir. İttihatçıların bilindik egemenlik anlayışı ve gelecek tasarılarıysa Karakol Cemiyeti'nde şekillenecektir. Karakol Cemiyeti, stratejisi ve tarihsel dokunun sunduğu

[262] Enver Paşa, Mustafa Kemal'e 11 Haziran 1920'de yazdığı mektupta bu imajı oluşturur. *Bu mektup için bakınız*; Aydemir, Makedonya'dan Orta Asya'ya Enver Paşa, C.III, s.530-531

gerçeklik karşısında, bir yandan ulusal mücadeleye destek vermekte, İstanbul'dan yardımları ulaştırmakta ve yardımların ulaşması için Kocaeli Bölgesi'ni denetimde tutmaktadır. Bir yandan da ordu ve bürokrasi içinde eski ittihatçılığı yeniden örgütleyerek koşullar olgunlaşınca yurt dışındaki liderlerinin gelmesini sağlayarak yönetimi ele geçirmek niyetindedir.

Yahya Kaptan, Karakol Cemiyeti'nin desteği ve sağladığı olanaklarla Kocaeli Yarımadası'nın direniş komutanı olmuş, önemli bir askeri ve siyasi güç oluşturmuştur. Yahya Kaptan'ın Karakol Cemiyeti'ne bağları, cemiyetin o gizliliği nedeniyle tam olarak bilinmemektedir. Fakat bu bağ zedelenmiştir. Yakup Cemil Olayıyla Yahya Kaptan'ın tutuklanmış olması ve sürgüne gönderilmesi, Yahya Kaptan'ın ittihatçılara karşı inancını sarsmış olmalıdır.

Osmanlı ve İttihat Terakki otoritesinin çözüldüğü bir sırada Kocaeli Yarımadası'nda ulaştığı güç, Yahya Kaptan'ın, Karakol Cemiyeti'nin denetimini aşacak, örgütten başkalaşacak olasılıkları ortaya çıkarmış, yeni olanaklar sunmuştur. Bu olasılıkların başında, Ulusal Mücadele vardır. Yahya Kaptan, Yakup Cemil Olayında, Mustafa Kemal hakkında fikir sahibi olmuştur. Yakup Cemil'le birlikte baskından sonra kurulacak hükümette Mustafa Kemal Paşa'ya görev vermeyi düşünmüşlerdir. Aynı zamanda, İttihatçılara karşı olan güvensizliği de Mustafa Kemal'in yanında yer almasını desteklemektedir.

Mustafa Kemal'in sunduğu çözüm, Yahya Kaptan'ın kişiliğine ve hayat felsefesine de uygundur. Mücadeleyi, karşı koymayı, örgütlenmeyi amaçlamaktadır. Bu, başta ailesiyle ilgili daha sonra da Makedonya'daki Müslümanlarla ilgili mücadele

etmeyi bir hayat biçimi haline getiren Yahya Kaptan için çekici ve gerçekçi, hatta gereklidir. Yahya Kaptan, yeterince güçlenince İzmit'teki Mustafa Kemalcilerle ilişkiye geçer ve Mustafa Kemal'le görüşmek istediğini bildirir. Mustafa Kemal'e bu bilgi ulaştırılır. İlk görüşme, Nutuk'ta anlatıldığına göre şöyledir:

"*Merhum Yahya ile ilk ilişkimiz şöyle oldu:*

Bir gün telgrafçılar, Sivas Telgraf Merkezi'ne şu bilgiyi veriyorlardı: "Çok acele bir telgrafı durdurdular, yani İstanbul'da durdurulmuştur. Telgraf metni aşağı yukarı şöyledir:

Sivas'ta Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne

Dün İzmit'ten tavsiye edilen Yahya benim. Yarın akşam Kuşçalı telgrafhanesinde emrinizi bekliyorum."[263]

Mustafa Kemal, 4 Ekim 1919'da Yahya Kaptan'dan bir telgraf daha alır. İkinci telgraf, birinci telgrafın İstanbul'dan engellendiğini öğrenilince çekilmiştir. Bu kez telgraf, "*Bendeniz, size iki gün önce İzmit'ten tavsiye edilen…*"[264] diye başar.

Mustafa Kemal'le Yahya Kaptan'ın tanışıklığı konusunda iki sav vardır. Şükrü Uras, Yahya Kaptan'ın ağzından yazdığı bir bölümde, Teşkilat-ı Mahsusa döneminde Mustafa Kemal'le iki kez görüştüğünü ileri sürer.[265] Dinamo, Mustafa Kemal'in Sofya Ataşeliği sırasında, Sırbistan sabotajlarında yaralanan Yahya Kaptan'ı Sofya'daki hastanede ziyaret ettiğini iddia

[263] Zeynep Korkmaz, *aynı eser* s.213
[264] *aynı eser*, s. 213
[265] Şükrü Uras, *aynı eser*, s.102

eder.[266] Fakat Mustafa Kemal bu konuda herhangi bir görüş bildirmemiştir.

Mustafa Kemal, Kocaeli Yarımadası'ndaki güçler çatışmasının ayrımındadır ve buraya gerektiği kadar önem vermektedir. Yahya Kaptan'ın kendisiyle ilişki kurması üzerine, bölgede ittihatçılığın etkisini kıracak bir yapı oluşturabileceğini düşünür. Bu nedenle Yahya Kaptan'a aynı gün "*Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi Mustafa Kemal ünvanıyla"* emir niteliğinde olan yanıtını yazar*: "Bulunduğunuz bölgede güçlü bir teşkilat kurunuz. Adapazarı Kaymakamı Tahir Bey*[267] *vasıtasıyla bizimle bağlantı sağlayınız. Şimdilik hazır bulununuz.*"

Bu telgraflardan iki önemli sonuç çıkmaktadır. Birincisi, Mustafa Kemal'in Yahya Kaptan'la bağlantıyı, İzmit üzerinden değil, Adapazarı üzerinden yapmak istemektedir. İkincisi, Yahya Kaptan'la Mustafa Kemal'in birbirlerine karşı duruşları netleşmiştir. Her iki olasılık da Yahya Kaptan'ı anlamamız için önemli ipuçları taşır.

Mustafa Kemal, Yahya Kaptan'ın Tahir Bey aracılığıyla kendisiyle ilişki kurmasını istemektedir; çünkü Kocaeli Bölgesi'nde, Temsil Heyeti'nden daha çok Karakol Cemiyeti'nin etkisi altındadır. Yahya Kaptan'ı, Ulusal Mücadele'nin bu bölgedeki temel gücü haline getirmek ve bunu yaparak da Karakol Cemiyeti'ni etkisizleştirmek istemektedir.

---

[266] Hasan İzzettin Dinamo, *aynı eser*, C.6, s.25

[267] Tahir Bey, 13 Ağustos 1919'da Adapazarı Kaymakamı oldu. Mustafa Kemal'in güvenini kazanan ve Heyet-i Temsiliye'ye bağlıdır. *Tahir Bey hakkında geniş bilgi için bakınız*. Çam, *aynı eser*, s.31

Zaten Karakol Cemiyeti'nin eylemleri konusunda, bu dönemde tedirginlikler yaşanmaktadır. Bu örgütün Temsil Heyeti merkezli yapılanan Anadolu Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin içinde gizlenmek istememesi, sıkıntılar doğurmaktadır. Mustafa Kemal, "*A. Fuat, Bekir Sami (Bursa), Kazım'a (Balıkesir) gönderdiği telde, Batı Anadolu'da bulunan Reddi İlhak ve Karakol gibi diğer örgütlerin varlığından şikayet*" eder ve "*Sivas Kongresiyle Anadolu Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nde birleştirilmiş oldukları hatırla*"tır.[268]

Kocaeli Bölgesi'ndeki askeri ve mülki kişiliklerin, Karakol Cemiyeti'yle bir tür ilişki içinde olduğundan şüphelenmekte bu nedenle Yahya Kaptan'ı, güvendiği Tahir Bey aracılığıyla yönlendirmek istemektedir. Böylece bu ilişki Karakol Cemiyeti'nin bilgisi ve denetimi dışına çıkabilecek, Temsil Heyeti'nin gücü Yahya Kaptan'ın gücüyle bölgede var olabilecektir.
Mustafa Kemal'in Karakol Cemiyeti'ne karşı bu mesafeli ve temkinli yaklaşımı önemli gerekçelere dayanmaktadır. "*Gerçi 5 Ocak 1919'da Karakol'un (*Cemiyetinin*) Anadolu'daki harekete katıldığı bildiriliyorsa da*"[269] bir şüphe vardır. Bu konuda özellikle Kazım Karabekir, Enver Paşa'nın Azerbaycan'da örgütlenme ve Anadolu'ya dönme tasarıları üzerine kaygılıdır.[270] Hatta Kazım Karabekir, Halil Paşa'nın Bekirağa Bölüğü'nden kaçırıldığı gün, Ardahan hapishanesinden de Enver'in kardeşi Nuri'nin, Azerbaycanlılar tarafından kaçırılışının bir planın uygulaması olduğunu ve İttihatçı tehlikesine dikkat edilmesi gerektiğinden söz eder.

---

[268] Akşin (Nutuktan aktarıyor) *aynı eser*, C.I, s.195

[269] Hüsnü Himmetoğlu, Kurtuluş Savaşı'nda İstanbul ve Yardımları, 1975, s. 81

[270] *Bu konuda bakınız*; Kazım Karabekir, İstiklal Harbimizde Enver Paşa ve İttihat Terakki Erkanı, Tekin Yayınları, 1990

Yahya Kaptan'ın Mustafa Kemal'le yazışmasında,[271] (*Bu metin, Yahya Kaptan'ın söz yapısını anlamak için elimizdeki birkaç belgeden biridir.*) asker olmamasına karşın, bir asker tavrı sergiler. Yahya Kaptan, Mustafa Kemal'e bağlanmak istemektedir ve bu konuda kararlıdır. Üzerine düşen görevi yapacaktır. 26 Kasım 1919 tarihinde Hereke'den *"Gebze ilçesi Milis komutanı Yahya"* olarak telgraf çeker. Bu sıfat, Yahya Kaptan'ın Mustafa Kemal'in otoritesini kabullendiğini ve meşrulaştırdığını göstermektedir. Üstelik Nutuk'tan anladığımız kadarıyla, görevini gereğince yerine getirmektedir.

Yahya Kaptan Mustafa Kemal'e bağlılığında kararlıdır; verdiği görevlere hevesli ve hazırdır. Mustafa Kemal, Yahya Kaptan'ı; İstanbul'un kapısında hem işgal kuvvetlerine hem İstanbul Hükümeti'nin Kuva-ı İnzibatiye güçlerine ve hem de Karakol Cemiyeti'ne karşı bir mevzi olarak görür. O'nu güçlendirmek, bu üç gücün Kocaeli Yarımadası'nda etkisiz hale getirilmesinin temel koşuludur. Bu nedenle Yahya Kaptan'a oldukça önem verir, zaman ayırır.

Yahya Kaptan hakkında Temsil Heyeti kararlarının olması da bu önemi işaret etmektedir. 14/10/1920 Tarihli Heyet-i Temsiliye Kararlarında, "*Adapazarı'ndan Sırrı Bey'in teklifi üzerine teşkilatını evsî eden Yahya Kaptanın nezdine muktedir bir zabitin i'zâmı Ali Fuat Paşa'ya yazıldı*"[272] kararı vardır. 31.10.1919'da; "*Geğbüze'de Kuvây-i Milliye Kumandanı Yahya Kapudanın refakatına Manastırlı Yüzbaşı Agoş Ali Efendi'nin ta'limat-ı lâzime i'tâsiyle i'zâmı İzmit'e Birinci Fırka Kumandanlığına yazıldı. Ve kendisine asayişsizliğe meydan*

[271] *Bu yazışmalar için bakınız*; Mustafa Onar, Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1995, s, 224, 312, 366,388 ve 392

[272] Bekir Sıtkı Baykal, Heyet-i Temsiliye Kararları, TTK, Ankara, 1989, s.21

verilmemesi bildirildi."[273] denir. 11/11/1919 tarihindeyse; "*Elde mevcut para bulunmadığından Yahya Kaptan ve maiyetinin hoş tutularak idare edilmesinden başka çare bulummadığı İzmit'te Birinci Fırka kumandanı Rüştü Bey'e cevaben yazıldı.*"[274] denmektedir. 25/11/1919 tarihinde ise; "*Sû-i isti'malâtı ile Kuvay-ı Milliye'yi lekedar ettiği Yahya Kaptan tarafından bildirilen Kartal Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi Binbaşı Necati Bey hakkında tahkikat-ı serîa ifâsı ve her türlü sû-i tefehhümâtın izâles İzmit'te birinci Fırka Kumandanı Rüştü Bey'e yazıldı*."[275] diye belirtilmektedir.

Bu kararlardan çıkarılacak sonuç, Yahya Kaptan'ın Mustafa Kemal'e ve dolayısıyla Temsil Heyeti'ne bağlandığı, ancak heyetin önce Ali Agoş Efendi tarafından hakkında araştırma yaptırdığı ve Yahya Kaptan'ın İzmit'teki faaliyetlerini destekleyerek korumak istediğidir. Temsil Heyeti'nin kararlarından, araştırma yapıldığında Yahya Kaptan'a tam bir güven sağlanamazsa bile *"hoş tutularak idare edilmesi"* gerektiği vurgulanıyor. Bu karar, Temsil Heyeti'ne gelen bilgilerin, Yahya Kaptan karşıtlarının görüşlerinin onamadığını gösterir. Fakat Yahya Kaptan'ın uygulamaları ile ilgili bir kaygıyı da barındırmaktadır.

Mustafa Kemal, Yahya Kaptan'a Heyet-i Temsili'ye kararlarındaki bağlılıktan daha yakındır.[276] Tasarladığı Ulusal Mücadele'nin İstanbul ile sınırında, İstanbul'dan gelecek araç

[273] *aynı eser*, s.40

[274] *aynı eser*, s.52

[275] *aynı eser*, s. 65

[276] Dinamo, Mustafa Kemal'in Yaveri Cevat Abbas Bey'le, İzmit Mebusu Sırrı Bellioğlu'nun Yahya Kaptan ile Tavşancıl istasyonunda buluştuğunu, Cevap Abbas'ın Mustafa Kemal'in Yahya Kaptan'ı görmek istediğini bildirdiğini ve Yahya Kaptan'ın gizlice Ankara'ya gittiğini, Ziraat Mektebinde görüştüğünü yazar. Dinamo, C.6, s.25-26.

gereç ve insanların güvenliği açısından, bu bölgede Yahya Kaptan'la denetimi elde tutmaya kararlıdır. Yahya Kaptan'a karşı harekât başlayacağından şüphelenince de hemen önlem almak istemiştir. Bu sırada Ankara'ya geldiği için süreci takip etmekte zorlanmış; fakat elinden geldiğince Yahya Kaptan'a yönelik eylemleri bozmaya niyetlenmiştir. Ortadan kaldırılışına da son derece üzülmüş, içlenmiştir. Tavşancılda, Yahya Kaptan'ın heykelinin dikilmesini istediği anlatıda, bu tür bir içlenişe işaret eder. Ölümünden sonra Yahya Kaptan'ın eşi Şevket Hanım'a aylık bağlanması ve korunması da Mustafa Kemal'in Yahya Kaptan'a verdiği önemin göstergelerindendir.

Yahya Kaptan, çökmüş bir dönem ve sistemden, geleceğin sistemini kurma mücadelesinde, Karakol Cemiyeti'yle ilişkili olarak yola çıkmış olsa bile sonunda, Mustafa Kemal'in kurgusunun gönüllü bir parçası olmuştur. Yeni Tarihsel dokunun mimarlarından biri olmayı yeğlemiştir. Bu tercihiyle genel ve yerel güçler arasındaki çatışmanın sınırı haline gelmiştir. Bu iki güç arasındaki gerilim ölümüne neden olacak bir süreç başlamıştır.

f) Kocaeli Yarımadası'na Sıkışan Güçler

"Ateş ateşi kovar,
çivi çiviyi söker,
ünler ünlerde yok olur.
Güç güce yenik düşer."
Coriolanus

Yahya Kaptan'ın ölümü, başta İngilizler olmak üzere İtilaf Devletleri'nin, Meşrutiyet döneminin bitişiyle güçlenen Osmanlı egemenliğinin ve bu egemenliğin uzantısı olan İstanbul Hükümeti'nin; tarihsel dokunun bu yeni konuşlarında ayrılıkçı örgütler kurmuş olan azınlıkların, otorite boşluğunda bir yaşama biçimine dönüşmüş çetelerin ve elbette İttihatçıların kurduğu Karakol Cemiyeti'nin, diğer taraftan da Anadolu'da, Mustafa Kemal önderliğinde kurulan ulusal güçlerin Kocaeli'ndeki çatışmalarının bir sonucudur. Bütün bu güçler, İstanbul'u Anadolu'ya bağlayan Kocaeli Yarımadası'na egemen olmak için mücadele etmektedirler.

İtilaf devletleri ve özellikle İngilizler,[277] İstanbul ve Çanakkale Boğazı'nı ellerinde bulundurmak, gelecek zamanda da buradaki egemenliklerini sürdürmek için tasarladıkları *"Boğazlar Bölgesi"*nin içinde herhangi bir sorun olsun istemiyorlardı. Düşündükleri coğrafyanın içinde Kocaeli Yarımadası öncelikli bir yer tutuyordu çünkü; Kocaeli Yarımadası, İstanbul'un Anadolu'ya ve dolayısıyla Avrupa'nın Orta Doğu'ya açılan kapısıydı. Buraya egemen olan, Avrupa-Orta Doğu köprüsünü elinde tutabilirdi.

[277] İngilizlerin Osmanlı saltanatını ve hükümetini yönlendirme konusundaki tutumları için Sebahattin Selek'in Norbert Van Bischoff'un *"Ankara"* adlı eserinden alıntıları ilginçtir: *Bakınız*, Sebahattin Selek, Anadolu İhtilali, Kastaş Yayınları, İstanbul 1987, C I, s.50-51

Bu derece önemli olan bölgeye hakim olmak için 1918'de, İngiliz donanmasından savaş gemileri (*48 gemi olduğu söyleniyor.*)[278] İzmit Körfezi'ne demir attılar. "*İngiliz komutanı, bir bildiri yayınladı ve dedi ki: Asker ve sivil 24 saat içinde, istedikleri yere gidebilirler. Bu ilan üzerine İzmit'te müftülük dairesinde bulunan İşkodra tümeni komutan, subay ve erleri ile kalem başkanı Hamdi Bey İzmit'ten ayrıldılar.*"[279]

Daha sonra İzmit'e ve bölgenin stratejik yerlerine asker çıkardılar. Kentlerin köylerle ve dağlardaki çetelerle ilişkisini kesmeye çalıştılar. İnsanların topluca bulunmalarına yasak getirdiler ve uymayanları öldürdüler. İzmit şehir merkezi dışında, korunaklı belli yerlere asker çıkaran İngilizler, dağlara ve iç kesimlere yaklaşmıyor, belli bir mesafede duruyorlardı. Oysa, Kocaeli Yarımadasının tümüne birden hakim olunmazsa İstanbul'dan Anadolu'ya, Anadolu'dan İstanbul'a insan ve araç ulaşımı engellenemez, İstanbul ve İstanbul Boğazındaki İngiliz varlığı güven altına alınamazdı. Bu gerekçe, başta İngilizlerin Kocaeli Yarımadası'ndaki direniş merkezlerine yönelik olmak üzere İstanbul Hükümeti'ne baskı yapmasına neden oldu. İngilizler, bölgedeki "çetelerin" dağıtılması isterken bir yandan da bölgede bulunan Rum ve Ermeni çeteleri destekliyorlardı. Böylece, kısa süreli de olsa çetelerin dağıtılarak bölgede denetimin ele geçirilebileceği umut ediliyordu.

Diğer yandan, Boğazlar Bölgesi diye tasarladıkları coğrafyada ve özellikle Güney ve Doğu Marmara'da, İngiliz Muhipler

[278] Ulugün, Kocaeli Tarihi, Osmanlı ve Ulusal Kurtuluş Döneminde Kocaeli, Kocaeli Yüksek Öğrenim Derneği Yayınları, İzmit 2002, s 55

[279] Rıfat Yüce, İzmit ve Çevresel Tarihi, İzmit Rotary Kulübü, İzmit, 1998, s.58

Cemiyeti[280] aracılığıyla tarihsel çelişkiler derinleştiriliyor ve ileriye dönük olmak üzere İhtilaf Devletleri'nin egemenliğinin meşrulaştırılması için zemin hazırlanıyordu. Ayrıca unutmamak gerekir ki İstanbul'da *"İngiliz Çıkarları"* diye tanımlanan dört önemli kurum vardı. Bunlar; "Soğukhava Şirketi, Telefon Şirketi, Doklar ve Pamuklu Fabrikaları"[281]

İngilizler için Yahya Kaptan, bölgede İtilaf Devletleri'nin egemenliği önünde bir engeldi. Uluslararası güçler, Yahya Kaptan'ın kişiliğinden çok konumu ve eylemlerini kendilerine tehdit olarak görüyorlar ve İstanbul Hükümeti'ne, bu eylemlerin sona erdirilmesi için baskı yapıyorlardı. Mr. Ryan'ın 19 Ekim 1919 raporunda, "*…Milli kuvvetler gittikçe geliştiği için, silahların bırakılmasına rağmen kırk bin kişilik bir hükümet kuvvetinin milliyetçilere karşı kullanılması istendi*"ğini[282] bildirilmesi dikkat çekicidir.

İşgal sırasında İstanbul Hükümetleri,[283] Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın[284] toplumsal desteğini de almıştı. Fakat Mondros sonrası koşullarda, karşılaştığı sorunları çözecek birikim ve

[280] *Bu örgüt için bakınız*, Fethi Tevetoğlu, Millî Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar, TTK Ankara, 1991 ve bu örgütün Ulusal Mücadele açısından bir değerlendirmesi için bakınız: Zeynep Aslan, *aynı eser*, s 5,19,170,180 ve 201. sayfalar…

[281] Erol Ulubelen, İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1982, s.201

[282] Ulubelen, *aynı eser*, s.203-204

[283] İstanbul Hükümetleri için bakınız, Sina Akşin; İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele, Son Meşrutiyet (1918-1919), Cem Yayınları, İstanbul 1992, C.II

[284] Bu parti için birçok diğer kaynağın yanı sıra bakınız: Muzaffer Sencer, Türkiye'de Siyasal Partilerin Sosyal Temelleri, May Yayınları, İstanbul, 1974

otoriteye sahip değillerdi[285].Mebusan Meclisi de kapatıldıktan sonra padişah ve kurduğu hükümetin ön görüleri, daha çok geçmişe yönelik intikam duygularıyla sınırlı kaldı. İttihat ve Terakki'ye ve meşrutiyetçilere karşı öfkeleri, eylemlerini bu yöne çekiyor ve enerjilerinin tümünü alıyordu.

İttihat ve Terakki'ye karşı eylemlerini uluslararası güçler ve azınlıklar da destekliyordu. *"Padişah ve Hükümet, birçok zorluklarına çare olarak İngiliz Hükümeti'nin yardımını görüyorlardı."*[286] Bunun dışında, çaresizlik içinde "Heyet-i nasihalar" diye adlandırılan ve taşradaki huzursuzluğu sonlandırmak ve otoritelerini güçlendirmek için nasihat heyetleri göndermeye başladılar. Bir yandan da jandarma kuvvetlerini çoğaltarak duruma hakim olmanın yollarını aradılar.

Harbiye Nazırı Şakir Paşa'nın Journal d'Orient'e verdiği demeçte olduğu gibi uluslararası kamuoyunu da bu konuda ikna etmeye çalıştılar. Şakir Paşa, demecinde, Kocaeli Yarımadası'ndaki Şile de dahil olmak üzere bazı bölgelerde asker kaçaklarının olaylar çıkarttıklarını, ancak İstanbul'dan gönderilen ve gücünü artırdıkları Jandarma kuvvetiyle bunların önlenebileceğini savunuyordu.[287]
İstanbul Hükümetlerinin iki temel sorunu vardı. Bunlardan

[285] Bu dönemde kurulan 11 hükümetin sekizini Damat Ferit ve Tevfik Paşa kurmuştur. Ahmet İzzet Paşa, 14 Ekim 1918 -8 Kasım 1918; Ahmet Tevfik Paşa; 11 Kasım 1918 – 3 Mart 1919; Damat Ferit Paşa, 4 Mart 1919-30 Eylül 1919; Ali Rıza Paşa, 12 Ekim 1919- 3 Mart 1920; Salih Hulusi Paşa, 8 Mart 1920 – 2 Nisan 1920, Damat Ferit Paşa, 5 Nisan 1922 – 17 Ekim 1922 (bu dönemde iki defa hükümet kurmuştur), Ahmet Tevfik Paşa, 21 Ekim 1920-4 Kasım 1922; Selek, C.I, s.53-54

[286] Sina Akşin, İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele, Mutlakiyete Dönüş (1918-1919) Cem Yayınları, C.II, 1992, s.148

[287] Akşin, Mutlakiyete Dönüş, s.217

birincisi *"barış"* antlaşmasını imzalamak, ikincisi, ülkede karışıklığı ortadan kaldırmak. Barış koşullarında, Osmanlı iktidarını güçlü kılmak için uluslararası güçler karşısında otoritelerini gösterme arzusuyla önceliği huzuru sağlamaya vermişlerdi. Mondros koşullarına uymayı kabul eden İstanbul Hükümetlerinin bu önceliğinin yaşamsal bir önemi vardı. Ünlü 7.madde, İstanbul'un resmen işgalini ve Osmanlı saltanatının tarihe karışma olasılığını barındırıyordu. Bunu engellemek için de *"asayişin"* sağlanması ve *"karışıklıkların"* önlenmesi gerekiyordu.

İlk zamanlarda, asayiş daha çok otorite boşluğundan doğan eşkıyalık, hırsızlık gibi âdi olaylar öncelikliydi. Özellikle İstanbul ve çevresindeki bu olayları bastırmak, İstanbul Hükümetlerinin duyarlı olduğu bir konuydu. Daha sonra, özellikle İzmir'in işgaliyle başlayan milis hareketleri ve giderek merkezileşen ulusal mücadele, temel tehdit olarak görüldü.

İstanbul Hükümetleri ve İstanbul Gazeteleri, Yahya Kaptan'ı, Dayı Mesut'u, İpsiz Recep'i, Kara Aslan'ı bölgenin eşkıyaları olarak kabul ederken giderek Yahya Kaptan, bölgedeki diğer isimlerden ayrı tutulmaya başlandı. İstanbul Hükümetlerinin Yahya Kaptan'ı hedef seçmelerinin gerekçelerinin başında, Yahya Kaptan'ın Mustafa Kemal'le ilişki kurması ve milis kuvvetleri adı altında eylemlerini sürdürmesiydi. İstanbul Hükümetlerinin temel tehdit kabul ettikleri Mustafa Kemal ve Temsil Heyeti'nin eylemlerinin bir parçası olmasıyla Yahya Kaptan, sadece bir çeteci değil, aynı zamanda ulusal güçlerin Kocaeli Yarımadası'ndaki uzantısı olarak algılanmaya başlandı.

İstanbul Hükümetlerinin Yahya Kaptan konusundaki duyarlılığını artıran ikinci etkense Karakol Cemiyeti'nin

Yahya Kaptan'ı korumaktan vazgeçmesidir. Mustafa Kemal'le kendilerinden bağımsız ve doğrudan ilişki kuran Yahya Kaptan'ı korumaktan ve kollamaktan vazgeçerler. Hatta Yahya Kaptan'ın eylemlerini, Kocaeli Yarımadası'nda, Karakol Cemiyeti'nin gücünü zayıflatmasından dolayı belki de meşru olmayan yollardan, İstanbul Hükümeti'ni Yahya Kaptan'a yönelik kışkırtmış olabilirler.[288] Karakol Cemiyeti'nin istihbarat gücü yüksektir ve gizli eylemleri gerçekleştirecek birikimi vardır. Nizamnamesinde belirlenen eylemlerini, şubeler aracılığıyla yapmaktadır ve özellikle İstihbarat ve Hariciya dairesi, dağıtılan Teşkilat-ı Mahsusa'nın deneyimlerine sahiptir. Bu şubenin görevi, istihbarat yapmak ve gereken yerlere elde edilen bilgileri göndermekti.[289]

Karakol Cemiyeti,[290] Kocaeli Yarımadası'nı ikinci önemli merkez kabul etmiştir. Üsküdar ve Menzil hattı, Kocaeli Yarımadası'nda denetimi sağlamayı amaçlamaktadır. İstanbul'un işgaline kadar bölgede en örgütlü güçtür. Örgüt, Sivas Kongresi'ne kadar Ulusal Mücadeleye destek olan ve onun bir parçası olduğunu ilan eder. Kara Vasıf Bey'in Mustafa Kemal'le görüşmesi ardından, örgütün ittihatçı kimliği[291] ortaya çıkar. Kuva-ı Milliye ve ittihatçılık ilişkisi gizli bir mücadeleye dönmüştür.[292]

---

[288] Yahya Kaptan hakkında yazan Uras, Özdemir, Dinamo ve Baykal, hepsi birden bu kaygıyı dile getirmişlerdir.

[289] Necdet Aysal, Ulusal Bağımsızlık Savaşı'na İstihbaratın Etkisi (*23 Nisan 1920 – 20 Ekim 1921*) Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Türk inkılap Tarihi Enstitüsü, 1998, s.13

[290] Karakol Cemiyeti'nin yapısı ile ilgili olarak bakınız; Tarık Zafer Tunaya, Türkiye'de Siyasi Partiler, 1859-1952, İstanbul 1952 s 520 ve devamı…

[291] Muharrem Giray, "*İstanbul'un işgalinde Gizli Bir Teşkilat: Karakol Cemiyeti*", Yakın Tarihimiz, C.I, No:11, (1962), s .345

[292] Hamit Pehlivanlı, Kurtuluş Savaşı İstihbaratında Askeri Polis Teşkilatı, Genel Kurmay Başkanlığı, Ankara 1992, s.2

Karakol Cemiyeti 1920 Nisan'ında dağılmış ve Ulusal Mücadele için üstlendiği görevleri Mim Mim Grupları (*Müdafaa-i Milliye Teşkilatı*) üstlenmiştir. Mim Mim grubu, Büyük Millet Meclisinin açıldığı gün, 23 Nisan 1920'de kurulmuştur.[293]

Karakol Cemiyeti dağıtıldıktan sonra da bölgede, bu örgütle bağlantılı kalıntılar varlığını sürdürmüş ve İstanbul'dan Anadolu'ya yapılan ulaşımda başat rol oynamışlardır. Menzil grubu lideri Şükrü Bey'e bağlı olarak Dayı Mesut ve Arslan Kaptan bu görevi devam ettirmişlerdir. Halide Edip Adıvar, Anadolu'ya geçişi sırasında Şükrü Bey, Dayı Mesut ve Arslan Kaptan hakkında geniş ayrıntı verir.[294]

Karakol Cemiyeti'nin Yahya Kaptan'a karşı tavır almasıyla Kara Vasıf'ın Sivas'ta Mustafa Kemal'le görüşmesi neredeyse eş zamanlıdır. Örgütün bölgedeki uzantıları Binbaşı Necati ve Yüzbaşı Nail, Yahya Kaptan'a karşı tutum değişikliği giderek sertleşmiş ve Yahya Kaptan'ın ortadan kaldırılması sürecini başlatmışlardır.

Bölgede etkin olan bir başka güçse özellikle Rum çeteleridir. Ermeni Çeteleri daha çok Bahçecik, Akmeşe çevresinde etkiliyken Rum çeteleri bölgenin her yerindedirler. Bu çetelerde üç eğilim birden görülür. İlki, otorite boşluğunda diğer çeteciler gibi çabucak ortaya çıkmaları ve çetecilik faaliyetleri…
İkincisi özellikle Rum örgütlerinin Mavri Mira örgütü gibi ayrılıkçı örgütlerin etkisinde kalmaları. Üçüncüsü de İtilaf Devletleri'nin bölgede huzursuzluk çıkarmak ve böylece

---

[293] Tunaya, *aynı eser*, s.523

[294] Halide Edip Adıvar, Türkün Ateşle İmtihanı, Atlas Yayınları, İstanbul 1975, s. 88-101

7. maddeyi işleterek Boğazlar Bölgesini meşrulaştırmak isteğinin aracı olmalarıdır.[295]

Bölgede bulunan Müslüman çeteler etkili güçlerdir. Bunların bir kısmının yağmacılık dışında bir hedefi yoktur. Otorite boşluğunda önemli bir güce ulaşan bu çeteler, merkezden uzak köyler üzerinde baskı uygulamakta, köyleri haraca bağlamaktadırlar. Çeteleri eşkıya tavırları, milis güçlerinin de çete gibi algılanmasına neden olmaktadır.[296]

Yahya Kaptan, bütün bu zorlukların ve gerilimlerin ortasında, Sivas Kongresi sonrasında Mustafa Kemal Paşa ile görüşmesi sonucunda, Ulusal Mücadele'nin bölgedeki gücü haline gelebilmiştir. Dolayasıyla kaçınılmaz olarak da İtilaf Devletleri'nin, çetelerin, azınlık çetelerinin, Karakol Cemiyeti'nin ve İstanbul Hükümeti'nin de hedefi haline gelmiştir.

295 Mehmet Türel, İşgal Yıllarında İstanbul'un Sosyal Durumu, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998, s .212
296 Rıfat Yüce, *aynı eser*, s.54

g) Kaptanın Ölümü

Tavşancıl'a geldim yemedim üzüm,
Etrafımı düşman sarmış görmedi gözüm
Fikriyemin saçları ahu sarısı
Beni de vurdular gece yarısı .

Yahya Kaptan Türküsü

Yahya Kaptan'ın, Haziran 1919'dan başlayan Kocaeli Yarımadası serüveni, 9 Ocak 1920'de ölümüyle noktalandı. Yaklaşık altı aylık bir dönemde Yahya Kaptan, kendine benzeyen yüzlerce çeteciden farklı olarak kişiliğiyle tarihe etki etti ve tarihsel bir kişiliğe dönüştü. Hem ölümü hem de bir tarihsel kişilik olarak zamana tutunmasına neden olan süreç çok hızlı gelişti.

İstilyanos Çetesi'ni ortadan kaldırdıktan sonra bölgedeki Müslüman çetelerin bir kısmı Yahya Kaptan'a bağlanmıştı. Karakol Cemiyeti'nin Menzil grubunun bölgedeki yapılanmasının bir parçası olarak Yenibahçeli Şükrü, Binbaşı Necati, Yüzbaşı Nail, bölgede Yahya Kaptan'ın egemenliğinde bir güç oluşturmak için çalıştılar. Bölgenin eski İttihatçıları veya yeni Karakol Cemiyeti üyeleri bu gücün bir parçası oldular. Sonunda, Yahya Kaptan'ın egemenliği altında çetelerin büyük bir kısmı birleştirildi. Yahya Kaptan'ın müfrezesi bölgedeki en büyük güç oldu.
Bu süreç içinde askeri kimliğiyle İstanbul Hükümeti'ne bağlı olan Yüzbaşı Nail ve Binbaşı Necati, gerçekte Karakol Cemiyeti'nin Menzil grubundan Yenibahçeli Şükrü'ye bağlı çalışmaktaydılar. Ancak Karakol Cemiyeti'nin gizliliği, alan çalışmalarında özellikle Yüzbaşı Nail'in özerklik kazanmasına neden olmuş olmalıdır; çünkü Yüzbaşı Nail, bölgedeki Kara

Arslan çetesi gibi bazı gruplarla özel ilişkiler kurmuştu. Gebze Kaymakamı Nurettin'se bu yapının dışındaydı.[297]

Yenibahçeli Şükrü, Karakol Cemiyeti Menzil grubunun lideri[298] olmakla birlikte Kocaeli Yarımadası'nda Kuvayi Milliye hareketini başlatmak ve bu bölgedeki güçleri birleştirmekle görevliydi. Bölgede birçok çete ve örgüt vardı. Kadıköy'de Orhan Veysel, Gebze'de Yüzbaşı Dayı Mesut, Şükrü Yusuf Ziya, Kartalda İhsan, Beykoz'da Korsan Murat, Yüzbaşı Fehmi, Yüzbaşı Hulusi, Mülazım Kazım, Mülazım Ali, Küçük Osman, Mülazım Akıncı Bekir gurupları ve elbette Yahya Kaptan bölge güçlerini oluşturuyordu. Darıca yöresinde Arnavut Küçük Arslan Çetesi, Karamürsel ve Taşköprü civarında Büyük Arslan Çetesi ve İzmit'e yakın bölgelerde, âdi çeteler (Kuru Ali, Akbaşın Mehmet, Harhar Ali, Hışır Mehmet, Taşköprülü Nuri, Yetimoğulları çeteleri gibi) bulunuyordu.[299]

Kocaeli Yarımadası'nda iki büyük Rum çetesi vardı: İstilyanos ve Todor çeteleri; İstilyanos Çetesi Yahya Kaptan tarafından ortadan kaldırıldı. Todor Çetesi, Mavri Mira'yla ilişkili güçlü bir çeteydi. Demir Hulusi Bey, Osman Kaptan ve Bulgar Sadık

[297] Gebze Kaymakamı Nurettin Bey hakkında Uras ve Özdemir, Yahya Kaptan'ı tuttuğu bildirirler. (Uras, s 115 – Özdemir, s 62), Akşin ise (C II, s 199) Nurettin Bey hakkında, Şevket ve Vasıf imzalı bir telde; Damat Ferit Zamanında Kuva-ı Milliye'den kaçtığını, sonra tekrar geldiğini, şımarık olduğunu, Yahya Kaptan'ın fenalıklarını örtmek istediğini, Mülazım Hakkı ile iş birliği yaparak Kuvayi Milliye'ye leke sürmeye çalıştığını yazıldığını ifade eder. Bu telgraf, Mustafa Kemal'e çekilmiştir ve *"becaişi"* istenmektedir. Mustafa Kemal 24 Kasım'daki yanıtında bu değişikliği uygun bulduğunu bildirir.

[298] Tunaya, *aynı eser,* s.520

[299] Çam, *aynı eser*, s.38

tarafından ortadan kaldırılmıştı.[300] Ayrıca Mito Çetesi[301] gibi küçük çeteler de bulunmaktaydı.

Şükrü Bey, bölgedeki Kuvayi Milliye teşkilatının başına Yahya Kaptan'ı getirilişine ses çıkarmaz. Bölgede, etkisi altında bulunan komutan ve bürokratları bu konuda yönlendirir. Büyük Arslan çetesi, bu doğrultuda Yahya Kaptan'a katılır. Sivas Kongresi ve ardından Yahya Kaptan'ın Kuşçali'de[302] Mustafa Kemal'le iletişim kurmasına kadar bu yapı sürer.
Yüzbaşı Nail ve onun ittifak ettiği Binbaşı Necati, bu dönemde Yahya Kaptan'a tavır alırlar. Yahya Kaptan'ı gözden düşürmek için kendileriyle ilişki içinde bulunan Arnavut Küçük Arslan Çetesine, Rum köylerine baskınlar yaptırırlar ve eylemi Yahya Kaptan'a yüklerler. Hatta örgütlerin Yahya Kaptan komutanlığında birleştirilmesine verilen ziyafette, Kara Aslan'ın bir suikast girişiminde bulunma niyeti olduğundan söz edilmektedir.[303]

Bu gerginliğin kaynağı ne olabilir? Yüzbaşı Nail ve çevresinin Yahya Kaptan'ı hedef almalarının, Sivas Kongresi'nden sonra

[300] Ulugün, *aynı eser,* s 62

[301] Bu çete ve diğerleri için bakınız, Mehmet Temel, İşgal Yıllarında İstanbul'un Sosyal durumu, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998

[302] Kuşçalı, Kocaeli Yarımadası'nın ortasında, güvenli bir iletişim merkezi olmuştur. Süleyman Efendi'nin evi telgrafhane olarak kullanılmış ve Ali Efendi adlı bir memur buradan telgrafla Sivas ve Ankara'ya ulaşmıştır. (Çam, s 39)

[303] Yahya Kaptan üzerine yazan Uras, Özdemir ve Dinamo, bu çatışmaya özel önem verirler. Özdemir, Kara Aslan Çetesine, Yahya Kaptan'ın bir mektup yazdığını ifade eder ve 5.10.1919 tarihli ve İzmit Gebze ve Havalisi Kuvayi Milliye Kumandanı Yahya Kaptan imzalı bu mektubun metnini verir. Ne var ki kaynak bildirmemiştir. Özdemir, s 65-66 diğer yandan 1'inci Tümen Komutanı Rüştü'nün Mustafa Kemal Paşa'ya çektiği 29 Kasım 1919 tarihli telgrafta, Binbaşı Necati'nin Yahya Kaptan'ı öldürmek istediğinden söz edilir.

Mustafa Kemal Paşa ile Kara Vasıf Bey arasında bir gerginliğin ortaya çıkışına denk düşmesi dikkat çekicidir. Diğer yandan Yüzbaşı Nail'in bölgedeki en etkin Karakol Cemiyeti üyesi olması, fakat Yenibahçeli Şükrü Bey'in Kuvayi Milliye kumandanı olarak Yahya Kaptan'ı ilan etmesi, bu gerginliğe bir neden olabilir. Yahya Kaptan üzerine eserler veren Uras ve Özdemir'in ortak savı ise Yüzbaşı Nail ve Arnavut Küçük Kara Aslan çetesinin çıkarları zedelenmesidir.

Sina Akşin, 20 Kasım 1919'da "*Derken Yahya Kaptan'ın çevresinde bir fırtına kopmuştur*"[304] diye konuyu irdelemeye başlar. Anlamlı bir giriştir; çünkü Mustafa Kemal'in Nutuk'ta anlattıklarına bakılırsa gerçekten her şey 20 Kasım'da birden ortaya çıkmış gibidir.

Mustafa Kemal, 24 Kasım 1919'da Kartal Merkezi'nden şu telgrafı alır: "*Köy içinde suçsuz adam öldürme, nahiye müdürünü herkesin önünde dövme ve köylerdeki yağma olaylarından dolayı Yahya Kaptan'ı hükümete teslim mecburiyeti doğmuştur. Dahiliye Nezareti bu konuyu titizlikle takip ediyor. Hükümetin güç durumda kalmaması, Yahya Kaptan'ın teslimini gerektiriyor. Zatı devletlerinin emirlerini makine başında bekliyorum, efendi*."[305] Kartal Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Hey'et-i Temsiliye Başkanı Binbaşı Ahmet Necati.

Mustafa Kemal Paşa, bu telgrafın imza bölümünü de önemsemiştir. Önemsemesinin iki nedeni vardır: birincisi asker ve devlet memurlarının açıktan açığa ulusal örgütün

[304] Akşin, *aynı eser*, C.I, s.199
[305] Zeynep Korkmaz, aynı eser, s. 214

şube başkanı olmaları, örgütün yöntemine uymuyordu. İkincisi, bir tek Heyet-i Temsiliye olabileceği, her yer de Heyet-i Temsiliye olamayacağı ve bunun bilinmesi gerektiğiydi. Böyle bir sıfat kullanmanın gerekçesi ne olabilirdi? Bu konuda bir veri yoktur. Ancak düşünülmesi gereken bir tercihtir.

Mustafa Kemal, 25 Kasım'da, İzmit'te 1.Tümen Komutanı Rüştü'ye bir telgraf çekerek Yahya Kaptan hakkındaki bu tutumu engellemesini ister. Telgrafın son bölümünde, "*Başından beri Milli Mücadele'de büyük yararlıklar göstermiş olan bu zatın, memleketimizin bu bunalımlı günlerinde hükümete teslimi asla uygun görülmemekte olduğundan işin, hükümetin otoritesini de dikkate almak suretiyle Yahya Kaptan'ın şu aralık kanuni kovuşturmadan kurtarılması şeklinde çözüme bağlanması, Kartal'da Necati Bey'e gereken direktifin verilmesi ve sonucun bildirilmesi önemle rica olunur.*"[306]

Hemen ardından 26 Kasım 1919'da Hereke'den Yahya Kaptan bir telgraf gönderir: "*Millet adına istirham ediyorum; bugünlerde Binbaşı Necati Bey'in yolsuzlukları, Kuva-yi Milliye'yi lekelemektedir. Hemen soruşturma açılmasına emir buyurulmasını rica ederim.*" Gebze İlçesi Milis Komutanı, Yahya

Yahya Kaptan bu müdahalesi, Kocaeli Yarımadası'ndaki ilişkilerin sertleştiği ve Binbaşı Necati ile Yahya Kaptan'ın bir mücadele içinde olduklarını göstermektedir. Üstelik birbirlerini de kontrol etmektedirler. Bölgedeki bu güç çatışmasında, her ikisi de Mustafa Kemal'i kendi yanında görmek istemektedir.

[306] Zeynep Korkmaz, *aynı eser*, s.215

Mustafa Kemal'in tavrı, Yahya Kaptan'dan yanadır. Fakat Mustafa Kemal Paşa, Binbaşı Necati'nin güvendiği tek güç değildir. Nihayet Necati, Karakol Cemiyetiyle de ilişkidedir ve özellikle asker olması bakımından İstanbul Hükümeti ile de….

27 Kasım'da Sivas'tan iki tel gönderildi. Biri Rüştü'nün Necati hakkında süratle soruşturma yapıp her türlü yanlış anlamayı gidermesini istiyordu. Diğeri, müfrezesinin giydirilmesi ve teçhizi için Yahya'ya *"mümkün olabilen"* yardımın yapılması gerektiğini vurguluyordu. Anlaşılan Yahya'nın *"hoş tutularak idare edildiği"* (*Yani parasız bırakıldığı*.) takdirde belki eşkıyaca yöntemlere de başvurabileceği (*Ya da başvurmuş olabileceği*.) düşünülerek 16 gün önceki karardan dönülüyordu.[307] On altı gün önce elde para bulunmadığından Yahya'nın "*hoş tutularak*" idare edilmesinden söz edilmişti.

Rüştü Bey, Mustafa Kemal Paşa'nın emrini 29 Kasım 1919'da yanıtlar: "*Şimdiye kadar yaptığım soruşturmaya göre Yahya Kaptan'ın adam öldürme, bucak müdürünü dövme gibi suçlar işlemediği, yalnız Binbaşı Necati denilen zatın kendi şahsi çıkarlarını yürütebilmek için Yahya Kaptan'ın vücudunu ortadan kaldırma gayesini güttüğü ve bu konuda zatıailinize telgrafla müracaatta bulundukları zaman, Yahya'yı da aldatarak yanlarına getirip öldürme planı kurdukları ve Yahya'nın durumu sezerek kendisini kurtarmış olduğu anlaşılmıştır. Soruşturmayı gerektiği şekilde derinleştiriyorum. Sonucu arz ederim.*"[308] 1'inci Tümen Komutanı, Rüştü.

Daha sonra Rüştü Bey, 5 Aralık 1919'da bir telgraf daha gönderir. Soruşturmasının sonuçlarını yazmaktadır. "*Binbaşı*

[307] Sina Akşin, *aynı eser*, C I, s.198
[308] Zeynep Aslan, *aynı eser*, s.215

Necati Bey'in Maltepe Atış Okulunda görevli memur olmasına rağmen Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Başkanı sıfatını takınarak Kuva-yı Milliye adına başına topladığı Arnavut Küçük Arslan çetesiyle ortalığı soydurmakta olduğu ve Gebze Jandarma Yüzbaşısı Nail Efendi'nin de bununla iş birliği yaptığı hususunda, bende şüphe kalmamıştır. Son zamanlarda, hükümetin başına dert açan Darıca Rum bekçilerinin öldürülmesi ve Setlianos adında bir zenginin dağa kaldırılarak para istenmesi gibi eylemlerin adı geçen çete vasıtasıyla yaptırılması ve bütün bu yapılanların böyle bayağılıklara yanaşmayan Yahya Kaptan'a yükletilerek kendisi hakkında gerek oraya, gerekse hükümete asılsız ihbarlarda bulunulması, her halde bunların milli teşkilat perdesi altında halkın ve hükümetin başına dert açarak kendi keselerini doldurmaktan başka bir maksat beslemedikleri ve belki de daha başka siyasi bir maksatlarının bulunduğu yargısını doğuruyor. Şimdiye kadar pek namuslu hareket etmiş ve etmekte olan Yahya Kaptan'ın bu gibi eylemlere katılmaması ve yukarıda adı geçen çetenin kendi koruma bölgesinde hiçbir rezaletine meydan vermemesi dolayısıyla onun vücudunu resmi veya gayri resmi olarak ortadan kaldırmaya çalışıyorlar. Dün Yahya Kaptan yanıma gelerek hayatının tehlikede olduğunu, bu yüzden adamlarının silah ve cephanelerini getirip teslim ederek kendisinin de buradan uzaklaşacağını bana resmen söyledi. Kendisine gereken öğütleri vererek ve daha hizmet edecek önemli zamanlar bulunduğunu anlatarak tekrar yerine gönderdim. Her şeyi iyi bilmesi gereken Gebze İlçe Kaymakamından durumu resmen sorunca aldığım cevap da tamamen yukarıda arz ettiğim şekilde yani Necati ve Nail Efendilerin aleyhinde, Yahya Kaptan'ın lehindedir. Necati Efendi'nin İstanbul'da nere ile haberleştiğini bilmiyor isem de bir yerden ara sıra para aldığı söyleniyor. Bunların varlığı ve cana kastetmiş olmaları dolayısıyla Yahya Kaptan bu bölgede durmak istemiyor. Bu

bakımdan zaten muvazzaf bir subay olan Necati Efendi'nin başka bir yere, Nail Efendi'nin de daha başka bir yere gönderilmesinin zaruri olduğuna hükmediyorum. Oraları İstanbul ile haberleşmekte olduklarından tabii bendenizce bir şey yapılamamaktadır. Gereğinin oraca yerine getirilmesi arz olunur." [309]

Bu telgraf metni, Yahya Kaptan ve ölümüyle ilgili birçok bilgiyi kapsamaktadır. Öncelikle Yüzbaşı Nail ve Binbaşı Necati arasındaki ittifakı kesinleştirmektedir. Bu ittifakın Arnavut Küçük Arslan Çetesi'ni kullandığı,[310] Yahya Kaptan'ın üzerine kalacak bazı eylemler yaparak O'nu İstanbul için hedef göstermek, Mustafa Kemal'in gözünden de düşürmek istedikleri, hatta Yahya Kaptan'ı öldürmeyi planladıkları ileri sürülmektedir.

Ayrıca Rüştü Bey, Yüzbaşı Nail'in İstanbul'dan bilinmeyen bir yerden para aldığı söylendiğini vurgulayarak yeni bir soru ortaya çıkarmaktadır. Bilinmeyen yer Karakol Cemiyeti değilse akla İngiliz Muhipler Cemiyeti gelmektedir. Said Molla ve Rahip Fruw tarafından yönlendirilen bu örgütün eylemlerinden biri de "*Kuvay-ı Milliye aleyhine tahrikat yapmak, şuriş çıkarmak*"tır.[311] Kuvayi Milliye yönelik karışıklık çıkarmak ve yıpratmak için para vererek kışkırtmalar yaptığı bilinmektedir. Yüzbaşı Nail'in bu tür bir bağlantısı olabilir. Çünkü eylemler, İngiliz Muhipler Cemiyeti'nin eylemleriyle örtüşmektedir. Fakat olmaya da bilir, çünkü bu ilişkiyi gösteren bir belge yoktur. Gerçi Karakol Cemiyeti de gizli bir örgüttür

[309] *aynı eser*, s.215-216

[310] Yahya Kaptan üzerine eser yazan Uras, Özdemir ve Dinamo da aynı düşünceyi paylaşırlar.

[311] Fethi Tevetoğlu, Millî Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar, TTK, Ankara, 1991, s.72

ve ilişkilerini belgelemez. Buna karşın Yenibahçeli Şükrü, Binbaşı Necati ve Yüzbaşı Nail'in bu örgütün adamı olduğuna yönelik veriler, kabul görmüş gibidir.

Telgraftan anlaşıldığı üzere Yahya Kaptan da karşısındaki gücün farkındadır ve silah bırakıp buradan uzaklaşmak istemektedir. Rüştü Bey ile bu fikrini paylaştığına ve ikna olup mücadelesine devam ettiğine göre, Yahya Kaptan, Ulusal Mücadele'ye ve başarısına güvenmektedir.

Mustafa Kemal, telgrafın öneminin farkındadır ve Nutuk'ta açıkladığı gibi Cemal Paşa'ya ve İstanbul örgütüne, durumu ve takibini bildirir. 27 Aralık 1919'da Kara Vasıf ve Albay Şevket Bey imzalı uzun bir telgraf yanıt olarak gelir. "*... Güvensizlik ve huzur yokluğunun başlıca sorumluları Yahya Kaptan ile arkadaşı Kara Aslan ve Alem Dağı'nda dolaşan Sadık*[312] *çeteleridir*." Yahya Kaptan'ın söz dinlememesinden ve usulsüz hareketlerinden söz ettikten sonra "*öteden beri araları iyi olmayan Küçük Arslan Çetesi'nin itibarda olmasını*" savlarlar. Böylece Yahya Kaptan'ının olumsuz davranışlarını, Küçük Arslan Çetesi'ni çekememekten kaynaklanan göstermek istemektedirler. [313]

Telgrafta başka savlar da vardır: "*Yüzbaşı Nail, Yahya'nın aleyhindedir.*" derler. *"Necati Bey'e gelince düşmüş olan eski hükümet zamanında(!) Kartal ilçesinde başkan seçilerek Kuva-yı Milliye adına merkezle ilgisini kesmiş(!), milli teşkilatı kuvvetlendirmiş... Yeniköy Rumlarının etraftaki sarkıntılıkları üzerine Küçük Arslan çetesini dolaştırmaya başlamış...*

[312] Bulgar Sadık'tan söz ediliyor.

[313] Zeynep Aslan, *aynı eser* s.216

Tarafınızdan para da verilmiş(?!)" [314] denilmektedir.

Mustafa Kemal, telgraftan alıntı yaparken şaşkınlıklarını da (!)işaretlemiştir. Nutuk'ta ifade ettiğine göre Küçük Arslan Çetesi'nden ve itibarlı olduğundan haberi yoktur. Necati Bey aracılığıyla bu çeteye para verdiğini de hatırlamadığını söyler. Telgrafta, Gebze kaymakamıyla ilgili iddialar da vardır. Bunun üzerine Mustafa Kemal, 4 Ocak 1920 tarihinde, Tümen Komutanı Rüştü Bey'e, Vasıf Bey'in verdiği bilgiyi olduğu gibi özetleyerek bu bilgilerin kendisinin daha önce verdiği bilgilerle çeliştiğini ve güvenilir kimselerce yeniden soruşturulmasını ister. [315]

Rüştü Bey, yanıtında, Yahya Kaptan'la ilgili olmak üzere Ali Agoş Efendi aracılığıyla yaptırdığı soruşturmada, daha önceki görüşünün doğruluğuna inandığından bu arada Yahya Kaptan'ın "*cahil*" olduğundan, hizmet ediyorum zannı ile bazı şeyler yapmış olabileceğinden, Büyük ve Küçük Arslan çetelerinin zaten eşkıya olduğundan söz eder. Ardından da Gebze Kaymakamı'na 1 Aralık 1919 tarihli yazıya aldığı yanıtın bir suretini olduğu gibi gönderdiğini yazar.

Gebze Kaymakamı özetle şunları der:

a) Binbaşı Necati Bey'in *"adam öldürme"* ve *"dövme"* olayları ile ilgili ihbarı, zaman ve şahıs belirtmediği için gerçekliği kabul edilemez. Bucak Müdürü Burhaneddin Bey'in Yahya Kaptan tarafından dövülmediği, yazılı bir şikâyetin olmadığı, kendisine de böyle bir şikâyetin gelmemiştir.

b) Yahya Kaptan'ın adam öldürmesi konusunda,

[314] *aynı eser*, s.217
[315] *aynı eser*, s.217

hükümete ve adliyeye hiçbir yerden böyle bir cinayetle ilgili müracaat ve şikâyet yoktur. Yakalanması için bir tebligat bile yoktur.

c) Stelianos Çorbacı'nın dağa kaldırılıp fidye istenmesinin faili olarak Küçük Arslan Çetesi bilinmektedir. Bu çeteyle Yahya Kaptan arasında öteden beri bir düşmanlık vardır.

d) Küçük Arslan Çetesi esasında Yüzbaşı Nail tarafından korunur ve yaklaşık sayıları 18 kişidir. Bu çeteye ellişer lira maaş verildiği haber alınmıştır. Necati Beyle Nail Bey arasında geçmişe dayanan bir ilişki vardır ve aynı sınıfta okumuşlardır.

e) Küçük Arslan Çetesi'nden Ali Kaptan'ın, dağa kaldırılan Çorbacı'dan alınan fidye ile yapılan meşhur düğününde Yüzbaşı Nail ile Binbaşı Necati görüşmüştür. Daha sonra da birçok defa Binbaşı Necati, Yüzbaşı Nail Bey'in evinde kalmıştır. Her ikisi de aynı düşüncededir. Yahya Kaptan karşıtıdırlar.

f) Yahya Kaptan örgütünü kurduğu sırada Nail Bey, onu bulunduğu kazanın sınırları dışına çıkarmaya çalışmıştır. Küçük Arslan'ın işlediği cinayetleri, Kuva-ı Milliye'yi kirletmek ve Yahya Kaptan'ı lekelemek düşüncesindedirler.

g) Yüzbaşı Nail, Küçük Arslan'ın işlediği fakat Yahya Kaptan'a yüklenen cinayetleri ve olayları soruşturmak için İstanbul'dan gönderilecek olan İstanbul Muhafız Alayı'na mensup süvari Müfrezesi Hakkı Bey'i artık gelmesine lüzum kalmadığı gerekçe ile soruşturmayı engellemiştir.

h) Darıca Rum bekçilerinin öldürüldüğünde olayın Küçük Arslan Çetesi tarafından yapıldığı duyulmuştur. Yüzbaşı Nail bunun üzerine bölgeden ayrılmaya karar vermiştir. Binbaşı Necati gelerek onu yatıştırmış, olay için Yahya Kaptan hakkında bir işlem yapılması için temsilci Sırrı Bey'e yazı yazdıracağını söyleyerek Yüzbaşı Nail'in kalmasını sağlamıştır. Bu doğrultuda 25 Kasım 1919 günü Necati Bey'i aldatarak ona gerçeğe aykırı suçlamalar yaptırdığı gibi bir yandan da

telefonla Yahya Kaptan'ı merkeze davet ettirirken Küçük Arslan çetesinin kendi evinde hazır bulundurarak yakalamayı tasarlamıştır.

ı) Yahya Kaptan, bulunduğu bölgede yağmaya, Hristiyanları öldürüp yok etmeye asla izin vermemiştir. Büyük Arslan Bey Çetesi tarafından yapılan bazı uygunsuzluklar da hemen cezalandırılarak önlenmiştir. [316]

Gebze Kaymakamı'nın verdiği bilgiler, organize bir komployu işaret eder niteliktedir. Kocaeli Yarımadası'na egemen olmak isteyen güçlerin bu bölgede ulusal güçlerin temsilcisi olan Yahya Kaptan'a karşı giriştikleri ortak bir eylem olabileceği gibi bu komplo, Karakol Cemiyeti'nin bölgede tek başına egemen olmak istemesinden de kaynaklanıyor olabilir.

Yahya Kaptan'ın adamlarının bölgede eşkıyalık kültüründen kalma davranışlarda bulunmuş olmaları olasıdır. Kaymakamın işaret ettiği Büyük Arslan Çetesi'nin eylemleri bu türden eylemlerdir. Ancak, bölgedeki otorite boşluğu, sürekli gerginlikler ve sorunlar çıkarır. Özdemir, bu tür bir olaydan söz eder: "*Rum eşkıyaları ve yerli suç ortakları, Yahya Kaptan'ın Tavşancıl'a gelmesinden önce, bir gece Tavşancıl'ı basarlar. Birçok zenginin evi aranır, para, altın ve mücevher eşyaları alınır. Bu evlerden birinden alınan çok kıymetli bir çift küpe Rumlarla işbirliği yapan Yukarı Herekeli bir şahsın eşinin kulaklarındadır artık. Bir süre sonra evi basılan ve mücevherleri ile birlikte kıymetli küpeleri de çalınan bu kadın, Yakarı Hareke'nin hamamına gider. Göbek taşında otururken karşısında oturan kadının kulaklarında küpelerini görür. Aniden kadının üstüne atladığı gibi kuklalarını yırtarak*

[316] *aynı eser*, s.218-219

küpelerini alır. Bu hadise ortalığı karıştırır. Yukarı Hereke'de durumlar gerginleşir. Yahya Kaptan'a haber verilir. Yahya Kaptan çetesinden b ir kaç kişi ile Yukarı Hereke'ye gelir ve köy meydanında bir tur atar. Bu hareket Rumlarla iş birliği yapan şahısların hemen sesini keser."[317]

Bu kargaşa ortamında Yahya Kaptan'ın, Kocaeli Yarımadası gibi büyük ve sıkıntılı bir coğrafyada ve sadece çetesine dayanarak düzeni kurmasını beklemek, haksızlık olur. Üzerinde onca baskıya ve adamlarının geçimini sağlamaya yönelik sorunlara karşın, Yahya Kaptan hakkında, Karakol Cemiyeti'yle Rumlar dışında[318] olumsuz görüşe sahip olan yoktur.

Karakol örgütünün, Yahya Kaptan'a karşı olmasını Dinamo, onun Ulusal Mücadele'nin istediği şekilde dürüst ve mücadeleci olmasına bağlar. Böylece, Karakol Cemiyeti'nin gereksindiği paraların, Küçük Arslan Çetesi aracılığıyla bu bölgeden toplanmadığını anlatır. Çıkarları elden gittiği için Yahya Kaptan'ı ortadan kaldırmak istemektedirler.[319] Şükrü Uras da aynı düşüncededir. Bir farkla ki "*İstanbul Hükümeti'ne de hizmet ederek geleceklerini de garantiye alma*k" istediklerini ekler. Çünkü "*O zamanlar eninde sonunda İstanbul'un vaziyete hakim olacağı kanaati*"[320] yaygındı.

Yahya Kaptan karşıtı güçler, Başta Karakol Cemiyeti olmak üzere, Yahya Kaptan'ın ölümü için kurguladıkları planı yavaş

[317] İlter Özdemir, Yahya Kaptan, Uyanış Ajans, 1999, s .0-71

[318] Özdemir, Darıcalı Rumların Yahya Kaptan'ı İstanbul Hükümeti'ne ve Fransızlara şikayetinden söz eder. S 71

[319] Hasan İzzettin Dinamo, Kutsal İsyan-Milli Kurtuluş Savaşı'nın Gerçek Hikayesi, May Yayınları, 1972, C.6, s. 23, 24

[320] Uras, *aynı eser* s.116

yavaş hayata geçirmişlerdir. Mustafa Kemal'in Nutuk'taki yazışmalardan anladığımızca, eylem, Kasım 1919'da hızlanmıştır. Aralık ayındaki yazışmalarda, "*İzmit'ten Rüştü, Kumandan Vekili Fevzi ve Sırrı'nın, İstanbul'dan Mustafa Kemal'in yaveri Cevat'ın telleri Yahya ve adamlarının ulusal dava için iyi ve yararlı bir unsur oluşturduklarını, İstanbul'dan Vasıf, Şevket'in telleri ise onların son derece zararlı olduklarını anlatıyordu. O bölgede iki Rum bekçisinin öldürülmüş, bir zengin Rum'un da kaçırılmış olması, işe dış siyaset bakımından ayrı bir nezaket veriyordu. Vasıf, Şevket, İstanbul Hükümeti, Yerel olarak da Necati ve Yzb. Nail, bu ve bunun gibi kötülükleri Yahya'ya ve adamlarına, diğerleri ise Arnavut Küçük Arslan çetesine mal ediyorlardı. Neticede, M. Kemal'in ve İzmit'in kurtarma çabalarına rağmen, İstanbul Hükümeti 50 Jandarma ve İstanbul Muhafız Alayından 90 askeri ışıkları döndürülmüş Bandırma(!) vapuru ile gece Hereke'ye çıkardı ve bunlar Tavşancıl'ı kuşattılar (8 Ocak). Yahya, teslim olduysa da öldürüldü. Bir görüşe göre, "köy haricinde aleti cariha" ile öldürülmüştü, kafası da kesikti. Jandarma dışında Muhafız Alayı askerinin kullanılmış olması, Cemal Paşa'nın da sorumluluğunu akla getiriyor. Nitekim Atatürk bunu belirtiyor. İlginç olan, İstanbul örgütünün Yahya'ya karşı tavrını, trajik ölümüne rağmen ısrarla sürdürmüş olmasıdır.*"[321]

İstanbul örgütü, (*Ki önemli ölçüde Karakol Cemiyeti ağırlıklıdır.*) Yahya Kaptan'ın ölümünde en önemli rolü oynamıştır. Kara Vasıf'ın Mustafa Kemal'e gönderdiği 20 Ocak 1920 tarihli telinde, Yahya'nın birçok fenalıklar yaptığını, kendisine geçici olarak saklanması söylendiği, Kuvayi Milliye işlerine karışmaması istendiği, fenalık yapmaması, yanındaki

[321] Akşin, *aynı eser*, C.II, s.200-201

firari asker ve jandarmaları geri vermesi şartıyla hakkında kovuşturma yapılmaması teklifini iletmek üzere Gebze'ye memur gönderildiğini, fakat bu sırada kendilerinden habersiz tenkil harekâtına girişildiğini bildirir.[322]

Harekatın kendilerinden habersiz olduğunu söylemiş olmasına karşın Vasıf Bey, bu harekattan habersiz olamaz ve belki de mimarlarından biridir. Üstelik hükümette Heyeti Temsiliye murahhası olarak bulunan Cemal Paşa'nın varlığına rağmen, 11 Ocak'ta Meclis-i Vükela, Kartal ve Şile'ye eşkıya takibine giden askeri müfrezeye, az zamanda gösterdiği hizmet karşılığında 40.000 kuruş para mükafatı verme kararı almıştır. Hükümete ve Cemal'e rağmen Yahya'yı öldürme durumu olsaydı, bunu yapanlar herhalde ödüllendirilmezlerdi.[323]

Yahya Kaptan'ın öldürülmesi, birçok gücün iş birliğiyle oluşmuş olmalıdır. Bunların başında Karakol Cemiyeti bulunmaktadır. Dolayısıyla Kara Vasıf ve Şevket Beyler. Yenibahçeli Şükrü, Binbaşı Necati ve elbette Yüzbaşı Nail Bey, Yahya Kaptan'ın ölümünden sorumludurlar. İstanbul Hükümeti, bu eylemin öznesidir. Cemal Paşa'nın da bu anlamda sorumluluğu vardır. Üstelik Sina Akşin ve elbet Mustafa Kemal, Muhafız Alayı askerlerinin bu baskında kullanılmış olmasından Cemal Paşa'yı ilişkili bulurlar.

İngiliz Muhipler Cemiyetinin, Karakol Cemiyeti'yle İstanbul Hükümeti arasındaki ittifaka aracılık etmesi bakımından bir rol üstlendiği söylenebilir. Belki başka etkileri de vardır. Eylemin öznesi, elbette ki İstanbul Hükümeti'dir. Hükümet,

[322] *aynı eser*, C.II, s.201
[323] *aynı eser*, C.II, s.202

Jandarma Kumandan Muavini Hilmi Bey'in 300 kişilik[324] gücüyle eylemi gerçekleştirir. Yahya Kaptan'ın öldürülmesi üzerine bu denli düşülmesinde ve Mustafa Kemal'in bu denli tepkili olmasından dolayı başka etkenler de aranmalıdır. Bunların içinde en önemlisi, İtilaf Devletleri'nin Boğazlar Bölgesiyle ilgili düşünceleridir. Padişahın da bu işin içine girmesi, İngilizlerin bu konuda bir rol oynadığının somut işareti olsa gerekir.

Yahya Kaptan'ın kuşatılması ve öldürülmesi olayı çeşitli şekillerde anlatılır. Mustafa Kemal Nutuk'ta şöyle anlatır: İstanbul'dan gelen bir birlik tarafından Yahya Kaptan'ın etrafının sarıldığı haberini alınca, " *İzmit'teki Tümen komutanlığından, 7 Ocak 1920[325] tarihli şifre ile makine başında durumu sorduk. Eğer bu haber doğru ise "İstanbul'dan geldiği bildirilen birlik komutanına, Yahya Kaptan'ın bizim adamımız olduğunu, eğer bir kusur ve kabahati varsa tarafımızdan gereğinin yapılmasının tabii bulunduğunu, Yahya Kaptan'ın sarılmasına ve tutuklanmasına hiçbir şekilde razı olmadığımızı bildiriniz"* dedik.

Efendiler, 7 Ocak 1920'de yazılıp 8 Ocak'ta aldığımız iki telgraf vardır. Bunlardan biri İzmit'ten "1'inci Tümen Komutanı Vekili" imzasıyla Fevzi Bey'dendir. Şunlar yazılıdır: "Bu gece iki bin kişilik bir kuvvet Tavşancıl'a çıkarak Kuva-yı Milliye Komutanı Yahya Bey'i çevirmişlerdir. Yapılacak işlemin bildirilmesi arz olunur." Diğer telgraf, Düzce'de bulunan

[324] Jandarma kuvveti konusunda bazen 2000 bazen 150 gibi birbirini tutmayan ifadeler var. Fakat 300 rakamı hem dönemin özelliklerine hem de kaynakların genelindeki değerlendirmeye uygun görülmektedir.

[325] Bu tarih, Zeynep Aslan'ın bugünkü dile çevirdiği Nutuk'ta yanlışlıkla 7 Aralık 1920 olarak yazılmıştır. s 219

asıl Tümen komutanından geliyordu, Rüştü Bey, merkezde bulunan vekilinden aldığı aynı bilgileri veriyordu."[326]

Daha sonra Tümen Komutan vekili Fevzi Bey, İstanbul'dan gelen birlikte Yahya Kaptan'ın çatışma ihtimalinin bildireceğini aktarır ve Mustafa Kemal'in emrini bu birliğin komutanına bildireceğini aktarır. 10 Ocak 1920'deyse Mustafa Kemal'in yaveri Cevat Bey'den bir telgraf gelir:

"6.1.1920 gecesi sabaha karşı Genel Jandarma Komutanı Yardımcısı Hilmi Bey ve Üsküdar Jandarma Komutanı Nazmi Bey komutasında dört subay, elli jandarma ve Yüzbaşı Nahit Efendi komutasında, İstanbul Muhafız Alayı'ndan doksan er, Bandırma vapurunun ışıkları söndürülerek Hereke'ye götürülmüş ve sabahleyin erkenden Hereke'ye çıkan müfreze derhal Tavşancıl'ı kuşatmış ve birçok ev basılmıştır. Köy ihtiyar heyetini toplayarak vatan haini olan Yahya'yı teslim etmez veya nerede olduğunu söylemezlerse Tavşancıl'ı insanlarıyla birlikte yakacaklarını bildirirler. İhtiyar heyeti, Yahya Kaptan'ın iki günden beri köylerinde olmadığını ve nerede bulunduğunu bilmediklerini ısrarla söyledi. Yahya, sağ olarak ele geçemeyecektir. Fakat Yahya Kaptan'ın yok edilmesinden sonra Marmara Bölgesi'ne sahip ve hakim olan ve her gün İngilizler ve Fransızlar tarafından silahlandırılan Rumların ve İstanbul'daki rezillerin pek büyük bir başarıya ulaşacakları bellidir. Kuva-yı Milliye adını taşımakta olan Yahya'nın ortadan kaldırılması, İzmit, Adapazarı ve İstanbul dolaylarında, düşmanlarımız hesabına birçok fesat çetelerinin de doğmasına yol açacaktır. Bundan dolayı Cemal Paşa Hazretleri'nin işe el koymasıyla Yahya'nın da ad değiştirerek

[326] Zeynep Aslan, *aynı eser* s.219-220

daha önce arz ettiğim şekilde serbest bırakılmasının sağlanması için gerekenlere emir buyurulması istirham olunur."[327]

Bu telgraf Cemal Paşa'nın aracılığıyla gelmiş, fakat Cemal Paşa okumamıştır; çünkü hem Yahya soruşturmasını onaylayıp hem de ona karşı bir görev üstlenmesinin gerektiği ifade eden bir telgrafa izin vermesi olanaklı değildir. Mustafa Kemal bu çelişkinin farkındadır.

Ardından, İzmit'ten Tümen Komutanı Vekilinden gelen 9 ve 10 Ocak 1920 tarihli iki telgraf, Yahya Kaptan'ın "*iki çarpışmadan sonra ölü olarak ele geçirildiği*ni bildirir.
Mustafa Kemal, Yahya Kaptan'ın öldürülmesini irdeler. 14 Ocak 1920 tarihli telgrafta, İzmit 1.Tümen Komutanı Vekili Fevzi, soruşturma yaptırdığını ve çarpışma olmadan öldürüldüğünü bildirir. Köy dışında kesici bir aletle öldürülmüştür. Kafatasının olmaması da bunu doğrulamaktadır.

Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanı Şevket'in 17 Ocak 1920 tarihli telgrafında Yahya Kaptan yakalanıp köy dışında bulunan karakola götürülürken çevreden on kadar eşkıyanın üzerine ateş etmesi üzerine kaçmaya çalışmış ve bu sırada öldürülmüştür. Bununla birlikte iyi bir soruşturma yapılması için hükümete başvuruldu denmektedir. Mustafa Kemal sorgular, Vasıf Bey ve Şevket Bey görüşlerinde diretirler. Mustafa Kemal, Karakol'un köyün dışında olmasından, kaçarken vurulmasından söz edilmesini komik ve mantıksız bulur. Vasıf Bey ve Şevket Bey soruşturma yapılacağını söyleyip oyalarlar.[328]

[327] *aynı eser*, s.220
[328] *aynı eser*, s. 222-223

Şükrü Uras, kuşatmada Vasıf Bey'inde bulunduğunu iddia eder. Vasıf Bey teslim olması için Yahya Kaptan'la görüştüğünü anlatır. İddiaya göre görüşme sırasında Zihni Bey de bulunmaktadır. Kardeş kanı dökmemek için Yahya Kaptan teslim olur. Köyün dışına çıkarılır. Çeşmede su içerken Yahya Kaptan'ı tutuklayan üsteğmen tarafından iki el ateş edilerek öldürülür.[329]

Mustafa Kemal, Yahya Kaptan'ın ölümüyle[330] ilgili olarak ilginç bir manzara çizer. Örneğin Gebze Müdafaa-i Hukuk Heyeti başkanı Hacı Ali ile Kaymakamı Fevzi Bey'in ortak imzalarıyla ve Yahya Kaptan'ın ölümünden hemen önce gönderilen bir telgraftan söz eder. Yahya Kaptan'ın kurtarılması için neler yapılması gerektiğini sormaktadırlar. Bir başka ilginç metin ise Sırrı Bey'in telgraflarıdır.[331] Telgrafta bilgiler ve görüşler maddeler hainde verilir:

"1-Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne özel: Haberleşme dört gün önce yapılmış olan Yahya Kaptan konusu, nihayet, haber almış olacağınız üzere kendisinin şehit edilmesiyle sonuçlandı.

[329] Uras, *aynı eser*, s.133-141
[330] Yahya Kaptan'ın ölümüne yönelik yorumlar, Kurtuluş Savaşı'nı anlatan birçok eserde ve anılarda bulunmaktadır. Örneğin; Kazım Özalp, "*Diğer taraftan, Kuva-ı Milliye namına çalışan ve Gebze Civarında büyük bir fedakarlıkla Türk hukukunu müdafaa eden, Köprülü'lü Yahya Kaptan da İstanbul Jandarma Dairesinin yaptığı bir planla şehit edilmiştir.*" Kazım Özalp, Milli Mücadele (1919-1922), TTK Yayınları, Ankara, 1988, C.I, s.82. Bu tür eserler, daha çok Mustafa Kemal'in çizdiği manzarayı kendilerine temel almışlardır.
[331] Kocaeli Mebusu olarak İstanbul'a giden Sırrı Bey, bu telgraflarını 1'inci Tümen Kumandan Vekili Fevzi aracılığı ile gönderir. Birbirini tamamlayan dört ayrı telgraftan oluşur. Telgraflardaki fikirler maddeleştirilmiştir. Ancak, ilk iki telgrafta, birbirini takip eden sayılar kullanırken üçüncü ve dördüncü telgrafta, yeniden birden başlanmıştır. Fikirlerin bütünlüğünü korumak için biz, madde sıralarını yeniden başlatmadık. Bakınız Zeynep Aslan, *aynı eser,* s.223-224

2-Yahya Kaptan'ın İstanbul girişinde teşkilatlanmış bir durumda bulunması, herhalde Kuva-yı Milliye'ye karşı cephe almış bulunan kimseleri yıldırdığından kendisinin ortadan kaldırılmasının planlandığına şüphe yoktur.

3-Yahya Kaptan'ın bu maksatla öldürülmüş olması, olayı sınırlı kalma niteliğinden çıkarmakta ve Hey'et-i Temsiliye'ce üzerinde düşünülmesini gerekli kılmaktadır.

4- İzmit sancağı, eşkıya yüzünden tedirgin iken yerinden kımıldamayan ve komutası altındaki hiçbir birliğe emir vermeyen, yanında hapishaneden on beş yirmi kişinin birden kaçmasını basit günlük olaylardan sayan Alay Komutanı Hikmet Bey, Yahya'nın öldürülmesini önemli bir mesele saymıştır. Yanına aldığı Jandarma kuvvetleri ile bizzat yola çıkmış ve sonunda Kuva-yı Milliye'ye ağır bir darbe vurmak suretiyle maksadına ermiş bulunuyor.

5-Gebze'de kurulmuş bulunan Kuva-yı Milliye'nin başsız kalması, bundan sonra oraları korku içinde bırakacaktır.

6-Buralarca bütün Kuva-yı Milliye'nin dayanağı olarak bilinen Yahya'nın bu şekilde ortadan kaldırılmış olması, kamuoyunu haklı olarak karıştırmıştır.

7-Yahya'nın öldürülmesi, hükümetin Kuva-yı Milliye'ye karşı bundan sonra takınacağı saldırgan tavra delil sayılmaktadır.

8-Bu hareket üzerine hiç şüphe yok ki yabancılar tarafından da Kuva-yı Milliye'nin hükümetin gözünde değersiz ve yok edilebilir nitelikte görüldüğü yargısına varılacaktır. Bu bakımdan gerekli tedbirler alınmalıdır.

9- Durum karışıklıktan kurtarılmadığı ve Gebze kuvvetlerinin hemen güvenilir bir kimseye verilmesi tedbiri alınmadığı takdirde Üsküdar sancağı da dahil olmak üzere bütün İzmit sancağında, bir tek kişinin bile Kuva-yı Milliye'yi tutmasına imkân bulunamayacağı kesinlikle bilinmelidir.

10-Jandarma Alay Komutanı Hikmet Bey'in vakit kaybetmeden yerinden alınması şarttır.

11-İzmit sancağında Kuva-yı Milliye'nin varlık gösterebilmesi, ordu hizmetinde bulunan Kaymakam Fevzi Bey'in jandarma komutanı olmasına bağlıdır. Başka çare yoktur. Bunu önemle bilginize sunuyorum.

12-Kuva-yı Milliye'ye Anadolu taraflarında değer verilmediği ve horlandığı yolundaki söylentiler, üzücü olay üzerine muhaliflere daha çok kuvvet kazandırmış olduğundan kuvvet ve kudretin kayba uğramadığını gösterecek fiili bir tedbir alınması şarttır.

13-Ali Fuat Paşa Hazretleri'nin buraya kadar teşriflerini gerekli görmekteyim.

14-İzmit Sancağına önem verilmesini ve önem verildiğini gösterecek fiili tedbirlerin alınması gerektiğini tekrara mecbur oluyorum."

Sırrı Bey'in yaptığı değerlendirmeyle Yahya Kaptan'ın öldürülmesinin İstanbul'daki yankıları birleşince eylemin gerekçeleri de kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. 21 Ocak 1920 tarihli İkdam, (Ulusal Mücadele'ye uzak olmayan bir gazete olarak bilinir.) *"İzmit ve Havalisinde Hayatı Umumiyeyi Sigorta Edebilecekler*" başlığı ile verdiği haberde, Miralay Hilmi Bey'le yapılan söyleşiye yer verir. (*Ek-1'de gazete kupürü verilmiştir*).

Bu söyleşide Miralay Hilmi Bey, Yahya Kaptan olayını anlatır: "*Yahya Kaptan'ın İzmit ve civarında huzuru bozduğunu haber alınca on beş gün öncesinden güçleriyle bölgeye vardım. Eyleme geçmeden önce, bir bildiri yayınlayarak "Şakilerin memleket ve vatan için muzır olduklarını", her kim görür ve nerede bulunduklarını haber alır ise ihbar etmelerini istedim.*

İhtiyar heyetini toplayıp bu canileri tutuklayıp götürmeye mecbur olduğumu ve kendilerine otuz altı saat süre tanıdığımı bildirdim. Daha önce gazetenizde yazıldığı üzere Yahya Kaptan'ı ölü olarak ele geçirdik. Şimdi uğraşacağımız Büyük Arslan, Haydar ve İdris çeteleri kalmıştır. (Eylemlerini detaylandırdıktan sonra) Netice aldıktan sonra şunu söyleyebilirim ki Tavşancıl, İzmit ve çevresinde hükümet duruma hakim olacaktır. Sizi kuvvetle temin ederim ki üç beş gün sonra oralarda genel hayatı sigorta bile edebilirim.[332]

Mustafa Kemal, Nutuk'ta, Yahya Kaptan'ın ölümü ve bölgedeki durum hakkındaki değerlendirmesini iki maddede toplar. Birincisi Sait Molla'nın üyesi bulunduğu gizli örgütün (İngiliz Muhipler Cemiyeti'nden söz etmektedir) Gebze ve Kartal bölgelerinde başarısından söz eder. İkincisi, bu bölgede, Temsil Heyeti'ne bağlı çalışması gerekenlerin, kişisel özgürlüklerini kısıtladığını var sayarak emirleri yerine getirmemeleri ve *"Bu sakat duygunun etkisiyle"* aldatılmalarıdır.

Bu değerlendirmeden sonra Yahya Kaptan'ın eşi Şevket Hanım'ın telgrafına yer verir: "*Eşim Yahya Kaptan, sırf yüksek şahsiyetinizle olan ilgisi dolayısıyla ve kanun karşısında suçlu olmaksızın teslim olduğu halde Gebze Jandarma Yüzbaşısı Nail ve Üsteğmen Abdurrahman Efendiler tarafından alçakçasına şehit edildi. Bütün Tavşancıl halkı olayın tanığıdır. Hakkın yerini bulması için Adliye ve Dahiliye Nezaretlerine başvuruldu. İki tane yetimle perişan bir durumdayız. Bu konuda yüksek teşebbüs ve yardımlarınızı bekliyoruz, emir sizindir. Karagümrük'te Keçeciler' de Karabaş Mahallesinde*

[332] İkdam, 21 Kanun-i Sani 1336, s.3

19 numarada Yahya Kaptan eşi Şevket Hanım."[333]

Sina Akşin, Mustafa Kemal'in 22 Ocak'ta, Yahya Kaptan'ın fenalıklarının ne olduğunu Kara Vasıf'a sorduğunu ve Vasıf'ın verdiği yanıtı maddeleştirir:
a) Hiçbir kimseyi dinlememesi,
b) Kuva-yı Milliye adına "aleni fecaat, şekavet" yapması, eşkıyayı saklaması,
c)"Gösterilen mahalle" gitmesi için verilen emirleri dinlememesi. Bunun üzerine hükümet, köylerde "ve etraftan" başvuranların ısrarına dayanamayarak, harekatı kendilerinin haberi olmadan yapmıştı.[334]

Yahya Kaptan'ın hiç kimseyi dinlemediğine yönelik görüşün karşısında olanlar, Yahya Kaptan'ın sadece Mustafa Kemal'i ve Temsil Heyeti'ni dinlediğini söylüyorlardı. Anlaşılan Kara Vasıf, *"Hiç kimseyi dinlemiyordu."* derken Karakol Cemiyeti'ni dinlemiyordu demek istemektedir. Zaten Vasıf Bey, 27 Aralık 1919 telinde Yahya'nın *"Gebze Heyeti idaresini"* tanımadığını yazmıştı. Gebze Heyeti İdaresi, aynı zamanda Karakol Cemiyeti'nin örgütlü yapısıydı.

M.M. Kansu da bunun doğal olduğunu savunur. "*Yahya Kaptan İstanbul'u dinlemezdi. Çünkü doğrudan doğruya Mustafa Kemal Paşa'dan emir alıyor ve Paşa'yı dinliyordu. Verilen emre göre hareket ediyordu. Zaten, bizce de Dahiliye Nazırından, şundan bundan gelen emirleri dinlememesi matluptu.*"[335]

[333] Zeynep Korkmaz, *aynı eser,* s.226
[334] Akşin, *aynı eser,* C II, s.202
[335] M.M. Kansu, Atatürk'le Beraber C.I, II (Ank., TTK, 1966, 1968) s 458, *Aktaran,* Sina Akşin, *aynı eser*, C.II, s. 202 dipnotlar)

Sina Akşin bu olayları şöyle değerlendirir: "*Sonuç olarak sorunun ARMHC (*Anadolu Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti – ş.a.*) merkezinin İstanbul'daki ulusçu örgüte karşı duyduğu bir güvensizlik ve bu durumda ARMHC ile İstanbul örgütünün nüfuz alanlarını genişletmek için birbirlerine karşı yaptıkları bir mücadele olarak ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Yalnız, konuyu daha da aydınlatmak bakımından burada Yahya hakkında Nutuk'ta bulunmayan bazı ek bilgileri de vermek gerekir. Bir kez Yahya'nın Gebze bölgesindeki faaliyeti M.Kemal'le haberleştikleri Ekim başından hayli önce başlamıştır. Nitekim 7 Ağustos 1919'da Bekirağa Bölüğü'nden kaçırılan Halil Pş. İle Küçük Talat, Kısıklı'dan sonra ve Karamürsel'e geçmeden önce bir hafta süreyle Yahya'nın himayesinde kalmışlardır. Bu sırada Yahya'nın İstanbul örgütüyle arası çok iyidir. Yahya, Bulgar, Sırp, Yunanlılara karşı mücadele etmiş (Herhalde Balkan Savaşları sıralarında), Teşkilat-ı Mahsusa'da yer almış, İT'nin (*İttihat ve Terakki – ş.a.*) yakını, Köprülü'lü bir çeteciydi. Nitekim Halil, Yahya ile birlikteyken Kara Vasıf gelmiş ve Yahya'ya çetesinin işaesi için 4000 lira getirmişti. Anlaşılan, Yahya'nın Karakolcularla yıldızının barışmadığı Ekimden sonra, yani kendisinin ARMHC merkezinin emrine girmesiyle başlamıştır."*[336]

Yahya Kaptan üzerine eser verenler, Yahya Kaptan'ın öldürülüşü üzerine birbiriyle çelişen anlatılar yapmıştır. Özdemir, Yahya Kaptan'ın öldürülmesini şöyle betimler: "*Yahya Kaptan son zamanlarda İstanbul Hükümeti tarafından kendisine karşı bir hareket düzenleneceğini sezdiği için çete mensuplarının hepsinin bir arada bulunmamasını ve çevreye*

[336] Sina Akşin, *aynı eser*, C.II, s.203

dağılmalarını bu suretle bir hareket halinde birbirlerine yardımcı olmalarının mümkün olacağını düşünerek bu tedbiri tatbik mevkiine koymuştu." dedikten sonra özetle şunları anlatır: Miralay Hilmi Bey kuvvetleri köyü sardılar. Sabah namazından çıkan bazı köylülerin ifadelerine başvurmaya başladılar. Köylüler Yahya Kaptan'ı tutunca Yüzbaşı Nail müdahale ederek yalan söyledikleri yolunda köylüleri suçlar. Yahya Kaptan'a durum Musa Bey tarafından iletilir. Yahya Kaptan Minareci Hacı Hüseyin'in evinin ikinci katındadır. Eşi ve çocukları da buradadır. Yahya Kaptan, Pehlivan Mustafa (Aydın)ın evine saklanır. Köylüler yardım etmeyince, askerler Yahya Kaptan'ı bulamazlar. Hilmi Bey, Tavşancıl önlerinde bulunan İngiliz muhriplerini göstererek, Yahya Kaptan'ı teslim etmedikleri takdirde bütün köyü topa tutacakları tehdidini savurmaktadır. 7 Ocak'ta başlayan kuşatmada Yahya Kaptan bulunamaz. Ertesi gün yeniden ev ev dolaşılır.

"*Pehlivan Mustafa'nın ahşap evi iki katlıdır. Alt kat her köy evinde olduğu gibi ahır ve samanlık, üst kat ise odalardan ibarettir. Evde saklanan Yahya Kaptan, kuvvetlerin eve yaklaştığını anlayınca kendisini ahırdaki hayvan gübrelerinin içine gömdürür. Ağzına aldığı bir kamış boru ile hava almasını temin eder.*

Kuvayi İnzibatiye neferleri bir anda Pehlivan Mustafa'nın evini sararlar. Etrafta köylüler de toplanır ve neticeyi beklemeye başlarlar, eve giren neferler ahırı, samanlığı aradıktan sonra tahta merdivenlerden üst kata çıkarlar sandık içlerine ve yüklüklere kadar her tarafı arar fakat Yahya Kaptan'ı yine bulamazlar. Dışarıda toplanan kalabalık, neferlerin Yahya Kaptan'ı aralarına alarak dışarıya çıkaracağını zannederken aramayı yapan neferler elleri boş olarak dışarı çıkarlar.

Durumu seyreden köylüler neferlerin evden boş çıkmalarına

çok sevinir bu arada yandaki evde oturmakta olan Nebile (Ulaman) adındaki kadın, "Oh olsun gene bulamadılar." diye konuşur. Ancak bu sözü duyan hemen yanlarındaki Zabitler evin tekrar aranmasını isterler.

Bu sırada neferlerin evi terk ettiklerini anlayan Yahya Kaptan, kendisini gömdürdüğü gübre yığının altından çıkar ve elini yüzünü yıkamak için üst kata gider. Tuvaletin yanında abdestlikte yüzünü yıkarken tekrar ayak sesleri duyar. Hızla merdiveni tırmananların Kuvayi İnzibatiyeciler olduğunu anlar ve hemen helaya girer. Hela kapısını açan Neferler karşılarında Yahya Kaptan'ın dikilmekte olduğunu görür ve kendisini hemen kıskıvrak yakalarlar." [337]

Yüzbaşı Nail'in sevincini, köy halkının üzüntüsünü, Kaptan'ın görüntüsünü anlatan Özdemir, Yahya Kaptan'ın su içerken öldürülüşünü ayrıntılarıyla ve trajik bir betimlemeyle anlatır. Ölüm gününü 8 Ocak 1920 olarak belirler. Özdemir, bu anlatıları, tanıklara başvurarak biçimlendirmiş olması nedeniyle ilgi çekicidir. Özdemir ayrıca, Yahya Kaptan'ı öldüren Mülazimevvel Abdurrahman Efendi'nin sonuyla ilgili bir bilgi verir. Buna göre Yahya Kaptan'ın yakın arkadaşı olan Çete reisi Tahir, Alemdağ civarında bir İngiliz karakolunda görevli olduğunu öğrendiği Abdurrahman Efendiyi öldürerek Yahya Kaptan'ın öcünü almıştır.[338]

Dinamo'ysa Mustafa Pehlivan'ın evinin sarıldığını, bu evin *"beş katlı"*(!) olduğunu yazar. Yahya Kaptan'ın bunca insanla tek başına mücadele edemeyeceğini ve kardeş kanı dökmenin yanlış olduğunu düşünerek "S*aklandığı heladan çıkarak…"*

337 Özdemir, *aynı eser*, s 81-83
338 *aynı eser*, s 91

Albay Hilmi Bey'e doğru ilerlediğini anlatır. Çeşmede öldürülüşüyle betimlemesiyse hemen hemen Özdemir'le aynıdır.[339]

Cevdet Yakup Baykal öldürme olayını, Hilmi Bey'in gelişini anlattıktan sona söyle betimler: "*Kaptanın arkadaşlarından Musa Bey vaziyeti anlar anlamaz, derhal Yahya Kaptan'ın evine koşuyor. Yahya Kaptan da hemen çıkıp o civardaki Mustafa Pehlivan'ın evine giriyor. Yahya Kaptan'ın adamları, birer birer tevkif ediliyor. Köyün içinde araştırmalar yapılıyor. Evler basılıyor, tam beş gün her taraf didik didik edilerek kaptan aranıyor. Hacı Osman'ın evi aranırken biri geliyor Yahya Kaptan'ın bulunduğu yeri haber veriyor, 5 katlı olan bu ev derhal sarılıyor. 500 kişi tek bir adamı yakalamak için seferberdir. Yüzbaşı Nail Bey artık muradına nail olmanın sevinci içindedir. Emirler veriyor, evin her tarafı aranıyor. Yahya Kaptan evin sahibine:*
"Kardeş kanı dökmeyelim. Ben teslim olacağım." diyor. Saklı bulunduğu heladan çıkarak kuvay-ı inzibatiyeci miralaya teslim oluyor."

Baykal, çeşme başındaki öldürme sahnesini anlatır. Bir farkla üç el ateş edildiğinden söz eder. Ayrıca Yahya Kaptan'ın türküsünün sözlerini de verir.

Yahya Kaptan'ın nasıl öldürüldüğü konusundaki farklı görüşlerin hangisi gerçeğe yakındır? Bunu apaçık söylemek bugün bile zordur. Kanıt olmaması, anlatılara yönelik şüphenin devam etmesine neden olmaktadır. Zaten gerçekliğin apaçık bilinmesi zihnimizin doğasına uygun değildir. Hele hele

339 Dinamo, *aynı eser*, C 6, s 31-33

sözlü tanıklıklara yahut anlatılara dayanan bir olayın nasıl olduğunun apaçık bilinmesi neredeyse olanaksızdır. Ancak yine de koşullara en uygun olanın gerçeğe en yakın olduğu söylenebilir. Bu konuda bir yorum yapmamayı seçmemin nedeni, hangi anlatının daha olanaklı olduğu konusunda bir belirlemenin zorluğudur. Ama şunu söyleyebilirim; Yahya Kaptan'ı yok etmek isteyen farklı güçler onun kaçmaması için özen göstermiş olmalıdırlar. Bunun bir infaz eylemi olduğu ortadır. Ama infaz edilmek istenen sadece Yahya Kaptan değildir, aynı zamanda Mustafa Kemal önderliğindeki Ulusal Mücadele de infaz edilmek istenmiştir.

SONUÇ

"*Bir Tarihsel Kişilik Olarak Yahya Kaptan*"

Bir tarihsel kişilikten söz ederken; aslında, bireyin tarihteki rolünün sınırlarından veya başka bir deyişle, özne-tarihsel doku ilişkisinde öznenin sıradanlığı aşan eyleminden söz ediyoruz. Özne, istenciyle başladığı eylemde, içinde bulunduğu ve bir parçası olduğu tarihsel dokuyla etkileşime girer. Bu etkileşimde tarihsel doku, öznenin eylemlerinin olasılıklarını sınırlayabildiği gibi eylemlerine yeni olanaklar da sunabilir. Hatta tarihsel doku, içinde rastlantıyı barındıran esnekliğiyle öznenin istenciyle kurguladığı eylemlerini, beklenmedik ve umulmadık süreçlere taşıyabilir.

Bu ilişkide iki dinamik başattır. Birincisi öznenin istenci, ikincisi yapının değişken direncidir. Tarihsel doku, özneyi de kapsayan büyüklükte ve zihnin tasarımlarıyla kavranamayan olasılıklarıyla öncelikli ele alınmalıdır. Nihayet özne de tarihsel dokunun içindedir ve doğal bir parçasıdır. O halde özneyi, öznenin iradesini, eylemlerini anlamak için tarihsel dokunun özneye verdiği seçenekleri, olanakları, kısıtlamaları ve direnci kavramak gerekir. Bu tıpkı, bir kalıba bakarak içinde şekil bulmuş yontu hakkında fikir yürütmeye benzer.

Yahya Kaptan'ı anlamak için de buna benzer bir yol seçilebilir ; çünkü Yahya Kaptan hakkındaki bilgiler, O'nun eylemlerinin tarihsel gerçeklik üzerindeki izlerinden daha fazla değildir. Üstelik bu izler de büyük ölçüde eksiktir. Bu izleri bulan veya ifade edenler, gerçekliğin söze çevrilmesindeki çarpıtmaların yanı sıra bu alanda yeterli donanımları olmamalarından kaynaklanan zorluklarla Yahya Kaptan'ı anlamlaştırmaya

yönelik kurdukları zihinsel tasarıda yeterli bir manzara oluşturamamışlardır. Bu nedenle öncelikle Yahya Kaptan kişiliğini oluşturan kalıba, yani nesnel ve tarihsel gerçekliğe geri dönmek gerekir.

Yahya Kaptan 20. yüzyılın hemen başında ulusçuluğun Balkanlar'daki ateşi ve çöken Osmanlı İmparatorluğu'nun enkazı içinde yetişmiştir. Nesnel ve tarihsel gerçeklik şaşkınlık verecek bir hızla dönüşmekte, değişmektedir. Tam bir akıştır bu, şelaleler gibi suyun kendini kayalıklardan atması gibidir…[340].

Sanayi Devrimiyle başlayan üretim tüketim zincirindeki olağanüstü dönüşüm, tarihsel gerçekliğin dengelerini bozmuş ve yapı içerisindeki her öğe, her dinamik dönüşümü başlamıştır. Fransız Devrimi bu yapılanmalardan biridir. Endüstri ilişkilerinin getirdiği sorunların çözümüne yönelik bir kurgudur ve endüstrileşmenin bir sonucudur. Fakat ilkeleri, dünyanın geri kalanına, endüstrileşmeden daha önce ulaşmıştır. Eski üretim tüketim zincirine yönelik oluşan kurguları ve dengeleri zorlamaya, hatta bozmaya başlamıştır. Kasırgaya dönen gücünün altında, Sanayi Devrimiyle ortaya çıkan sömürgecilerin katkısı büyüktür.

Osmanlı İmparatorluğu Orta Çağ'dan kalma bir monarşidir. Ayrıca teokratik bir karaktere sahiptir. Batı feodalizminin dışında kendine özgü bir üretim tüketim zinciri ve toplumsal yapı oluşturmuştur. Osmanlı Devleti'nin siyasi gücü, bu toplumsal yapıyı sürdüremeyecek kadar zayıflasa da 20.

[340] Fizikçiler, "*akışkanlar fiziği*"nin en zor anlaşılır ve ifade edilir alan olduğunu söylemektedirler. Bu bilgi, işimizin zorluğunu göstermeye yeter.

yüzyıla kadar taşımıştır. Ne var ki endüstrileşmenin sonuçları ve endüstri ilişkileri Osmanlı topraklarında filizlenmeden, Sanayi Devrimi'nin bir sonucu olan sömürgecilik ve onun ayırıcı, parçalayıcı soluğu, Osmanlı ülkesine ulaşmıştır. Dünyanın yeniden düzenlenmesi arzusundan hiç vazgeçmeyecek sömürgeciler için Osmanlı imparatorluğu, uygun bir pazar niteliğindedir. Ayıca olağanüstü bir hammadde kaynağıdır. Ayrıca üç kıtanın merkezindedir. Osmanlı otoritesinin öylece kalması kimi zaman sömürgecilerin işine gelmekte kimi zaman parçalanması istenmektedir.

Sömürgeciler, geçmiş çağın kalıntılarından biri olan Osmanlı siyasal ve toplumsal yapısının nasıl çözüleceğinin farkındadır. Osmanlı İmparatorluğu'nun kendilerine bağımlı olacak kadar zayıflaması veya ortadan kalkması konusunda anlaşamamalarına karşın Yeni Çağ'ın en ayırıcı dinamiği olan değerleri, ulusçuluğu, ulusal egemenliği, özgürlük ve eşitliği bu ülke topraklarına zamanından önce taşımışlardır. Süreci hızlandıracak katalizörleri kullanmakta gecikmemişlerdir. Böylece tarihsel sürecin doğal akışı bozulmuştur.

Ulusçuluk, doğal yollardan gerçekleştirilmemiş ve imparatorluğun her yanında, hazmedilmemiş bir *"kimlik"* kavgası başlamıştır. Bu kavga özellikle Balkanlarda yaygınlaşmıştır. Balkanlar hem sömürgecilere yakınlığı hem de nüfus yapısı gereği en sıra dışı dengeleri barındırmaktadır.

Balkan ulusçuluğu, Osmanlı yönetsel yapısını sekteye uğratmış ve bağımsızlık hareketlerini, sömürgecilerin desteğiyle de hızlandırmıştır. Bu hareketler, doğal birikimlerden beslenmediği için (*Olgunlaşmamış bir meyvenin dalından kopması gibi…*) sert ve acı vericidir. Ulusçuluğun demlenerek

belleklerde yer etmediği Osmanlı Devleti buna hazır değildir. Sadece Osmanlı otoritesi değil, ulusçuluk rüzgarına kapılan toplumlar da henüz ulus olma donanıma sahip değildir. Bu yüzden çatışmalar, büyük toplumsal cinnetlere dönüşmektedir.

Yunanistan'ın bağımsızlığını getiren Osmanlı Yunan Savaşı, Osmanlı kültürünün kaldıramayacağı bir *"ulusçuluk"* imajı oluşturmuş ve ulusçuluk Osmanlı Devleti için bir fobiye dönüşmüştür. Osmanlı yönetimi ulusçuluktan nefret etmeye başlamıştır. Öte yandan devlet kadroları veya Osmanlı aydınları içinde de aykırı biçimde ulusçu düşünceler filizlenmeye başlamıştır.
Balkanlardaki ulusçu hareketler arttıkça bir yandan onlara yönelik tepki artmış, bir yandan Türk ulusçuluğuyla ilgili fikirler yayılmaya başlamıştır. Ancak ulusçu hareketler, öncelikle kendileriyle özdeşleştirdikleri bir vatana ihtiyaç duymaktadırlar. Bazı ulusların belli bir coğrafyada çoğunluğu oluşturmamaları, *"yurt"* belledikleri coğrafyada çoğunluğu ele geçirmek için öfkelerini vatan belledikleri yaşam alanındaki farklı kimliklere yönelmişlerdir. Bu öfke katliamlara dönüşecek boyutlarda şiddet üretebilmektedir.

Bunun en tipik örneği Bulgar bağımsızlık hareketidir. Bulgarlar, *"yurt"* dedikleri coğrafyada çoğunluk değildir. Oysa dünya kamuoyunu ikna etmek, sömürgecilerin desteğini almak için ve bağımsızlık hareketlerinin haklılığı için bu gereklidir. Üstelik bu yurt gereksinimi, ulus bilinçlerinin güçlenmesi ve sürdürülmesi için ayrıca elzemdir.

Buldukları çözüm çok sert, anlaşılmaz ve ölümcüldür. *"Yurt"* saydıkları coğrafyadaki farklı kimliklere doğrudan saldırmak

ve böylece farklı kimliklerin söz konusu coğrafyadan göç etmelerine ve *"Bulgar"* kimliğinin başat kimliğe dönüşmesine çalışmak… Bu saldırılar öyle etkili olmuştur ki büyük göçler yaşanmıştır; fakat aynı zamanda da büyük bir tepki doğurmuştur. Bulgar olmayanlar, bu arada en çok da Müslümanlar, bu saldırılara yanıt vermiş ve toplumsal bir cinnet doğmuştur. Yahya Kaptan'ın gençliği bu koşulların içinde şekillenmiş; bilinci, hayat felsefesi, kişiliği, bu mücadelenin baskısı altında kalmıştır. Kosova'nın Köprülü Kasabasında yaşayan ve özellikle Bulgar çetecilerin baskısıyla yetişmiş bir gençtir.

Bu dönem, Balkanlarında, çetecilik yaygın bir geleneğe dönüştüğü bir dönemdir. II. Meşrutiyeti getiren İttihat ve Terakki, bu bölgede örgütlenmiş, Enver ve Niyazi Beyler dağa çıkarak mücadeleyi bu bölgede başlatmışlardır. Çeteler yaygın bir toplumsal örgütlenme biçimidir. Çünkü Osmanlı otoritesi, bölgedeki nüfus dengelerini koruyamayacak kadar zayıflamıştır. Bölge, sömürgecilerin kışkırtmaları ve eşkıyalığın hakim olduğu olağanüstü bir dönem yaşamaktadır.[341]

Dönemin çatışmalar doğuran kimlik ayrımı, Müslüman olmayanlar için *"ulus"* kimliğidir. Fakat Müslümanlar içinde etnik kimlikler henüz ortaya çıkmamıştır. Osmanlı aydınlarının Fransız Devriminden etkilenmeleriyle başlayan ve Kırım'dan gelen aydınların tartışmalarıyla alevlenen Türkçülük, ulusal mücadeleden daha çok Osmanlı devletine sahiplenmeyi öncelemiştir. Ancak öncelikli kimlik hala Müslümanlıktır ve her ulusçu bağımsızlık hareketi önce bu kimlikle mücadele

[341] Yugoslavya dağılınca bölgedeki dengeler yeniden bozulmuş ve örneğin Kosova, yüzyılın sonunda da benzer acıları tekrar yaşamıştır.

etmiştir. Dolayasıyla dine dayanan ümmetçilik bu dönemde Türkçülükle iç içe geçmiş ama Türkçülükten daha önde bir siyasaya dönüşmüştür. Dolayasıyla ulusçu milisler bütün Müslümanları düşman görmüşlerdir. Bu gerilim toplumsal ilişkileri parçalayıp korku ve panik iklimi oluşturmuştur.[342]

Yahya Kaptan da bu karmaşanın içindedir. Henüz 19 yaşında olan Yahya, amcası Malik'e Bulgarların saldırıp yaralaması üzerine harekete geçmiş ve amcasını yaralayan Bulgar'ı öldürmüştür. Bu eylemi, Yahya'nın dağa çıkmasının ana nedenidir denebilir, çünkü aranan bir kanun kaçağıdır. Bu süreç aynı zamanda koşulların ürettiği korkunun, koşullara hakim olma arzusunu kışkırttığına da iyi bir örnektir. Dağa çıkanlar, aslında uygar alandaki koşullardan yaşamsal düzeyde bir panik korku duymaktadırlar ve bu korkularını gidermek için, kendi koşullarını üretmeyi arzulamaktadırlar.

Bunun için yönetmeye isteklidirler. Çetelerin diriliği bu korku iktidar ilişkisinden beslenir.[343] Yahya Kaptan'ın dağa çıkma kararı, koşulların oluşturduğu bir karşı duruştur. Bir özne olarak, tarihsel dokunun desteğiyle tarihsel dokuyu dönüştürme iradesini eyleme dönüştürmek niyetindedir. Bu istenç, Yahya Kaptan'ın Kocaeli Yarımadası'ndaki tutumunu da anlamlaştırmaktadır. Kocaeli Yarımadası'nda da tarihsel dokunun verdiği olanakları kullanarak tarihsel dokuyu dönüştürmeye yönelik radikal bir karar verir: Mustafa

[342] Korku şiddet ve korku iktidar ilişkisi için bakınız; Afşar Timuçin; "*Korkunun İktidarı*" Felsefelogos, Sayı 16, 2001/4 ve Erıch Fromm, Sevginin ve Şiddetin Kaynağı, Payel yayınları, İstanbul, 1987

[343] Erich Fromm, Kendini Savunan İnsan eserinde, bu sürecin çeşitli görüntülerini irdelemiştir. *Bakınız*; Erich Fromm; Kendini Savunan İnsan, Say Yayınları, İstanbul, 1996

Kemal'in yanında yer alır. Kargaşa dönemlerinin belirgin eğilimi olan merkezi bir otorite arzusunun örneği olarak da görülebilir.

Öldürme olayını anlatan Uras, Yahya'nın "...*kamasını ve beşli Karadağ tabancasını…*"[344] çektiğini yazar. Sonra da babasının filintasını alarak dağa çıktığından söz eder. Bu bilgi eğer doğruysa Yahya'nın silahlı gezmesi, Köprülü Kasabasında Bulgar Sırp ve Müslümanlar arasındaki gerginliğin göstergesidir. Osmanlı otoritesinin gücünün azalmasıyla kendini koruma içgüdüsü silahlanmaya yol açmıştır. Koşullar, kişilikleri mücadeleci, sert ve güçlü istence sahip olmaya zorlamaktadır.

Gelirlerinin büyük bir bölümünü silaha ayırdıkları ortadadır, çünkü "*Beşli Karadağ tabancasın*a bir gencin sahip olması için dönem içinde önemli sayılacak bir paranın ayrılması gerekir. Uras'a göre Yahya'nın babası ticaretle uğraşan Kerim Efendi'dir. Dört kardeştirler. Müslüman ailelerin büyük bir bölümü ticaret etkinliğinin dışında olmasına karşın Yahya'nın ailesi, bu etkinlik sayesinde birikim elde etmiş olabilir. Yahya'nın karşılaştığı koşullar açısından bu önemlidir; çünkü Yahya, önemli ekonomik sıkıntılar yaşamamış olması gerekir.

Yahya Kaptan adam öldürmüştür. Birini öldürmüş olmanın psikolojik yükü bir yana, cinayet işlemiş birinin toplumsal statüsü kaçınılmaz olarak değişmektedir. Bir başka deyişle kurulu düzenle meşru ilişki kurma olanağı tükenmiştir. Artık kent veya köylerde duramaz. Kırsalda yahut dağlarda yaşamını sürdürmek zorundadır.

[344] Uras, *aynı eser*, s.12

Yahya Kaptan'ın dağa çıkmasının başka nedenleri de olabilir. Örneğin, bölgede uluslararası güçlerin denetiminde bir jandarma kuvveti vardır ve uluslararası güçler, bölgedeki ulusçuluğu kendi yararlarına kollamaktadırlar. Otoritenin adaletine güven duymamaktadır. Dağın çekiciliğinden de söz edilebilir. Dağda kaptan adı verilen bir çeteci bir kültür vardır. Denetimsiz bir muhalefet olmaları, destansı yaşam biçimleri, Yahya Kaptan için kışkırtıcı olabilir.

Çetecilik, bu dönemin temel dinamiklerinden biridir. Merkezi otoritelerin zayıflamasıyla gevşeyen tarihsel doku içinde, toplumsal yapının tıkandığı ya da çöktüğü noktalarda, bölgesel otoriteler var olabilmekte, hatta etkin bir şekilde tarihsel dokunun bir parçası haline gelmektedir. Makedonya, Balkan Savaşları öncesi ve Balkan Savaşları'nda tarihsel dokunun koşulları böyledir.

20.yüzyılın başında Osmanlı otoritesi zayıflayınca neredeyse her yerde otoritenin merkezinde bile çetelere rastlanabilmektedir.[345] Ege bölgesindeki efeler gibi bazı bölgelerde çetecilik gelenekselleşmiş bir kültüre dönüşmüşlerdir. Çoğunlukta dağlarda etkili olan eşkıyalık, kentlere de inmeye başlamıştır. Anadolu çeteciliği eski toplunun otoriteyle eski çelişkilerinin artıklarının yanı sıra iktisadi zorlukların ve adaletsizliğin sonucudur.

Balkanlardaki çetecilikse daha çok iki kaynaktan beslenmektedir: Birincisi, kimlik ve milliyet üzerine çatışmalar

[345] *I.Dünya Savaşı öncesinden başlayan bu yapılanmaların izleri için bakınız*; Mehmet Temel, İşgal Yıllarında İstanbul'un Sosyal Durumu, Kültür Bakanlığı Yayımları. Ankara, 1998

nedeniyle *"savunma"* ya da *"saldırı"* amaçlı örgütlenme gereksinimi; ikincisi, Osmanlı monarşisine karşı, meşruti eğilimlerle şekillenen aydınların yahut askerlerin de karıştığı siyasi çetecilik.

İkincisi, özellikle *"askeri"* kaynaklardan beslenmesinden dolayı diğer çeteciliklerden ayrı tutulmalıdır. Dağa çıkan meşrutiyetçilerin kentlerde, kışlalarda bağlantıları vardır. Birikimli, kültürlü ve silahlı, bir çeşit gerillalaşmış askeri birliklerdir. İttihat ve Terakki cemiyetinin örgüt birimine sahiptirler ve örgütlenme pratikleri içe dönüktür. Daha sonra Teşkilat-ı Mahsusa bu gelenek üzerine kurulacaktır.[346]

Yahya, önceleri birinci tür bir çetecidir. Milliyet çatışmalarında savunma amaçlı bir konuma düşmüş ve dağa çıkmıştır. Daha sonra da Sırp çetecilere karışmıştır.[347] Çeteler, gereksinimlerini zorla karşılayan, gezgin örgütlerdir. Bu yaşam biçimi insan doğasını zorlayan, katılaştıran zorluklar barındırır. Yahya'nın kişiliğinde, eylemlerinde bu yaşantının izleri fark edilmektedir. 1910'dan 1912'ye, Sırp çetecilerle birlikte yaşayan Yahya, çetecilik kültürünü içselleştirmiş ve bu pratiğe göre kişiliği gelişmiştir. Ne de olsa insan geçmişinin, çevresinin ve eylemlerinin toplamıdır. Eğitimi hakkında yeterli bilgiye sahip

[346] *Bu ilişki ile ilgili birçok eser vardır*. Örneğin; Hasan Köni; Birinci Dünya Savaşı Öncesi İstihbarat ve Günümüzde Etkileri, Genel Kurmay Yayınları, Ankara, 1989; Ergun Hiçyılmaz, Osmanlıdan Cumhuriyete Gizli Teşkilatlar, Altın Kitabevi yayınları, İstanbul, 1994:Philip H.Stoddard, Teşkilat-ı Mahsusa, Arba Yayınları İstanbul 1994; Hüsamettin Ertürk, İki Devrin Perde Arkası, (S.Nafiz Tansu), 1964; Erik Jan Zürcher; Milli Mücadelede İttihatçılık, Bağlam Yayınları,1987; Şevket Süreyya Aydemir, Makedonya'dan Ortaasya'ya Enver Paşa, C. I, Remzi Kitabevi yayınları, İstanbul, 1978

[347] Uras, Yahya'nın Sırp Bulgar çeteleri arasındaki mücadeleden yararlanarak Sırp çetelerinden biri olan Rakoviç Çetesi'ne karıştığını yazar. s.14

olamadığımız Yahya,[348] iki yıllık çete hayatında bir silahşora dönüşmüştür. Dağa çıktığı sıradaki korkularının, yönetme yeteneklerini pekiştirdiği ortadadır; çünkü artık o bir çete lideridir. Eylemleri de Bulgar karşıtıdır. Sırpların yanında uzun süre varlığını sürdürmesi, Bulgar karşıtı olmasıyla da ilgilidir denilebilir.
Birinci Balkan Savaşı Bulgarların zaferiyle tamamlanmış, böylece, Yahya'nın memleketi de dahil olmak üzere birçok yer Bulgarların şiddetiyle karşılaşmıştır. Bu dönemde önemli kitlesel göçer ve katliamlar yaşanır. Yahya, bu katliama karşı çetesiyle direnmek[349] için memleketi Köprülü Kasabasına geldiği söylenmektedir. Burada önemli direnişler gösterir. Buradaki kararlılığı, çözülmüş toplumsal ve siyasi yapıda, büyük panik korku yaşayan Müslümanların bir kısmının Yahya'nın etrafında merkezileşmesine neden olur. Bu merkezileşme, Müslümanların bağlandıkları Osmanlı otoritesinin bölgeden tamamen uzaklaşması nedeniyle, önemli bir güce döner ve Yahya, koşulların bu yeni olasılığında yavaş yavaş otorite haline gelir. Dönem için azımsanmayacak sayıda insan çetesine katılır.[350]

İkinci Balkan Savaşı'nda Yahya, Bulgar düşmanlığının diri tuttuğu savaşma arzusuyla Sırpların yanında yer alır. Bölgeyi tanıması ve emrindeki çeteyle Sırplara yaptığı yardım, daha sonra Sırp Kralı tarafından ödüllendirilir. Bu ödülün bir

[348] 1'inci Fırka Kumandanı Rüştü Bey, Mustafa Kemal'e Yahya Kaptan soruşturması ile ilgili çektiği telgrafta, "cahilliğinden" söz eder. Zeynep Aslan, Nutuk, s.216
[349] Fromm, "*Tepkisel şiddette amaç, tehdidin getirdiği zararı başka bir yöne çevirmektir; bu nedenle bu tür şiddet, yaşamı sürdürmek gibi biyolojik bir işleve hizmet eder.*" Der. Bakınız, Eric Fromm, Sevginin ve şiddetin kaynağı, Say Yayınları, İstanbul, 1987, s.23
[350] Uras, dört yüz kişiden söz eder.

görüntüsü olmak üzere kendisine Kaptan (*komutan*) elbisesi armağan edilir.[351] Yardım ettiği Sırplar için o bir Kaptan'dır. Böylece İkinci Balkan Savaşı koşulları ve Yahya'nın eylemleri, çete üyesi Yahya'yı Yahya Kaptan'a dönüştürüverir.

Balkanlarda Osmanlı sisteminin çökmesi, Yahya için büyük bir olanak sağlamıştır. Bu olanaklar özel olarak Yahya Kaptan için değildir, bölgede yaşayan herkes için geçerlidir. Buna karşın Yahya, özellikle dağa çıktıktan sonra elde ettiği deneyimler ve eylemleriyle oluşturduğu imaj sayesinde bir çete üyesinden komutana (*kaptana*) dönüşebilmiştir. Güçlü İradesi, kararlılığı, eyleme geçmesini kolaylaştırmış ve tarihsel dokunun dönüşümüne kişiliğiyle etki edebilmiştir. Fakat Balkanlardaki etkisi, önemsenmeyecek derecededir. Buna karşın burada elde ettiği deneyimler, özellikle Kocaeli Yarımadası'ndaki eylemlerini etkilemiş ve Yahya Kaptan'ı, bir tarihsel kişiliğe dönüştürmüştür.

Bölgede bir süre sonra Bulgar ve Sırp otoriteleri güçlenir. Yaşam alanlarında otoriteleri her yere yayılmaya başlar. Dolayasıyla küçük otoritelere bir başka deyişle çetelere savaş açarlar. Bir çete komutanı olarak Yahya Kaptan bu çatışmada kaybedenler tarafındadır. Yeni kurulmuş ulus devletin saldırganlığına direnecek gücü yoktur. Dolayasıyla bölgeyi terk edip Selanik'e çekilir. Selanik Yunan egemenliğindedir ve adı çıkmış bir çetecinin barınması da hiç kolay değildir.

Bu dönem, İttihat ve Terakki'nin Teşkilat-ı Mahsusa'yı kurduğu

[351] Yahya Kaptan'ın iki fotoğrafını görme olanağı buldum. Dürbünlü fotoğrafı ve atıyla beraber çektirdiği fotoğraf. Dürbünlü fotoğrafında giydi şapka ve elbise, Osmanlı kültüründe bulunmayan imajlar içermektedir. Bu elbisenin Sırplar tarafından verilmesi olasıdır. Şükrü Uras da bu görüştedir.

dönemdir ve örgüt için gerekli silahşorlar araştırılmaktadır. Halil Paşa'yla ilişkisi olduğu söylenen Selanik'teki Haşim[352] aracılığıyla İstanbul'la ilişkiye geçer. Teşkilat-ı Mahsusa[353] bir gereksinimi karşılamak için İttihat ve Terakki'nin ve Osmanlı askeri sisteminin bir kesişimidir. Örgüt, amacına ulaşmak için gereksindiği gücü, "güven" önceliğiyle İttihat ve Terakki örgütü içinden olduğu kadar dışından da toplamaktadır. Çete reisleri ve silahşorlar uygun adaylardır.

Geleneksel otoriteler, meşru yönetimlerinin yanı sıra otoritenin meşruluğunun gölgesinde, izi pek takip edilemeyen bazı eylemlere gereksinim duyarlar. Bu gri alan, daha çok olağanüstü hallerde hayata geçirilir. Teşkilat-ı Mahsusa da böyle bir alanın örgütüdür. Birinci Dünya Savaşı öncesi ortaya çıkmıştır. İttihat ve Terakki öncelikli olmak üzere Osmanlı Devleti için yaşamsal önemde görevler üstlenmiştir.[354]

Yahya Kaptan'ın bu örgüte Halil Paşa'nın önerisiyle katıldığı söylenmektedir. Fakat katılma kararı, bulunduğu tarihsel doku içinde sıkışmış, yok olmayla karşı karşıya kalmış birinin tutunacağı yaşamsal bir dal gibidir. Teşkilat-ı Mahsusa, Yahya Kaptan'a yeni bir hayat sunmaktadır. Böylece ait olma duygusunu karşılayacağı bir toplumsal barışıklık ve güven duyacağı bir otoriteye kavuşabilecektir. Bir başka deyişle,

[352] Bu isme Hüsamettin Ertürk, Halil Paşa, Enver Paşa ve diğer ilgili kitaplarda bir daha rastlamadım.

[353] Hüsamettin Ertürk, örgütün amacını: "*Bütün İslamları bir bayrak altında toplamak, bu suretle Panislamizm'e varis olmaktır. Diğer taraftan da Türk ırkını siyasi bir birlik içinde bulundurmak, bu bakımdan da Pantürkizm'i hakikat esasına sokmaktır.*" diyor. Bakınız Ertürk, aynı eser, s,116

[354] *Teşkilat-ı Mahsusa ile ilgili birçok eser vardır*. Örneğin; Philip H. Stoddard, Teşkilat-ı Mahsusa, Arba Yayınları İstanbul 1994, Hüsamettin Ertürk (Semih Nafiz Tansu'nun kalemiyle) İki Devrin Perde Arkası, İstanbul 1969,

kentle yeniden meşru ilişki kurabilecektir. Fakat bu ilişkinin de meşruluğu şüphelidir. Çünkü Teşkilat-ı Mahsusa, yarı meşru bir örgüttür ve Mondros'tan sonra da gayri meşru olmuştur.

Yahya Kaptan, Birinci Dünya Savaşı çıkınca örgütün verdiği görevlerini içtenlikle yerine getirmiştir. Zaten Teşkilat-ı Mahsusa, Birinci Dünya Savaşı koşullarının Yahya Kaptan'ın kişiliğine yönelik somut ifadesi gibidir. Bir çeteci için dünya her akşam yıkılır her sabah yeniden kurulur. Bu nedenle eskiden beri çatışma içinde bulunduğu Bulgarlarla bile Dünya Savaşı'nda iş birliği yapabilmiştir. Yardım gördüğü, onur nişanı aldığı Sırplara sabotajlar düzenlemiştir.

Öte yandan çete dostlukları çok derindir ve Yahya Kaptan Irak'ta Araplara karşı mücadele ederken sevdiği arkadaşlarının kaybını yaşamış, acısını taşımıştır. Denilebilir ki Yahya kaptan için Teşkilat-ı Mahsusa yaşam biçiminin sağlaması gibidir. Teşkilat-ı Mahsusa'nın bir parçası olarak, ihaneti, iş birliğini, istihbaratı, güveni, pusuyu, zaferi, yenilgiyi yaşamıştır.

Teşkilat-ı Mahsusa hayatı içinde Yakup Cemil'la tanışması, Yahya Kaptan'ın hayatını etkileyecek bir rastlantıdır. Yakup Cemil, benzeri pek az bulunan bir kişiliktir. Gözü pektir, kararlıdır ve en önemlisi denetlenemezdir. Öte yandan bu kendine güven farklı bir perspektifle olaylara bakmasına olanak vermiştir. Yahya kaptan da Yakup Cemil'in penceresinden bakabilmiş; İttihat ve Terakkiyi ve iç dokusunu bir başka anlatıyla tanımıştır.

Bu bakış açısı ona büyük bir deneyim sağlamış, tarihsel doku içindeki eylemlerinin yelpazesini genişletmiştir. Öyle ki Yakup Cemil'le birlikte Babıali'ye baskın yaparak yeni bir kabineyi

başa geçirmeyi tasarlayanlardan biri olmuştur. Bu yüzden tutuklanır, yargılanır ve sürgüne gönderilir.

Bu sürgün ve dışlama; Yahya Kaptan'ın ittihatçılık ve Teşkilat-ı Mahsusayla olan ilişkisini bozmuş olmalıdır. İdamdan kurtulmuştur ama sürgüne gönderilmiştir. Tekrar ittihatçılıkla ilişki kurması yahut Teşkilat-ı Mahsusa'nın bir üyesi olma arzusu duyması şüphelidir. Ne var ki Mondros sonrası geçmişe yönelik bir sorgulama arzusu, ittihatçılıkla şöyle böyle ilişkili olan herkesi yakacak boyuta ulaşmıştır. Bu koşullarda Yahya Kaptan, eski ilişkileriyle var olmak dışında bir seçenek bulamamıştır.

Geçmişteki ilişkilerin ortak bir kaderi vardır ve ortak sorumluluğu… Bu ortaklık, geçmişteki ne yaşanırsa yaşansın onların üstünü örtmüş ve insanları yeniden dayanışmaya zorlamıştır. Bu Yahya Kaptan için de geçerlidir. Hayat, olasılıklarını bir kez azaltmış, İkinci Balkan Savaşı sonrasında olduğu gibi Yahya Kaptan'ı geçmiş ilişkilerine mahkum etmiştir.

Mondros dönemindeki katı Tarihsel doku içinde, İttihatçılık ve Teşkilat-ı Mahsusa'ya ait eski bağlar suç haline gelir. Hükümdar Mutlakiyete döner ve Meclisi kapatıverir. İttihat ve Terakki, son kongresinden sonra dağılır. Önderleri yurtdışına çıkar. Geride kalanların bir kısmı tutuklanıp Bekirağa Bölüğü'ne konulur. Bir kısmı, Teceddüt Fırkası içinde meşru bir zemin oluşturmaya çalışırken, bir kısmı da Karakol Cemiyeti içinde örgütlenmeye başlar.

Karakol Cemiyeti, Talat ve Enver Paşalar'ın bilgileri çerçevesinde kurulmuştur. Toplum ve otoriteyle meşru bağları tükenmiş eski İttihatçılar ve Teşkilat-ı Mahsusa'cılar, bu

örgütün çatısı altında toplanır. İstanbul'daki diğer örgütlerden farklı olarak özellikle Kocaeli Yarımadası'nda denetim kurmak ve böylece, Anadolu'yla İstanbul arasındaki köprünün başını tutmak istemişlerdir. İstanbul dışında şubeleri yoktur ama asker ve bürokratlar arasında ittihatçılık gizli bir zeminde dayanışma üretmektedir.

Karakol Cemiyeti, Teşkilat-ı Mahsusa üyelerini arayıp bu yeni örgütlenmenin bir parçası yapmak ister. Bu eski Teşkilat-ı Mahsusa'cılar için bir umut olmuştur. Tıpkı Yahya Kaptan'a umut olduğu gibi… Karşısına dikilen düşmanlığı insan ancak dayanışma içinde yenebilir. Karakol Cemiyeti bir çatı gibidir; eski üyelerini koruyan ama aynı zamanda onlara yeri görevler veren bir güce dönüşmüştür.

Yahya Kaptan gibi deneyimli bir komutanın çete hareketi için ne kadar değerli olduğu da ortadadır. Millî Mücadele'nin de canlandığı bir dönemde, Kocaeli Yarımadası'nın Millî Mücadeleci müfrezelerin denetiminde olması elzemdir. Karakol Cemiyeti, Millî Mücadele örtüsünü iyi kullanır ve bu örtü altında örgütlenip eylemlerini yürütür. Yahya Kaptan Kocaeli Yarımadası'nın denetimini sağlamakta pek faydalı görülür.[355] Geçmişte verilen görevleri eksiksiz yerine getirmiş olması bakımından da güvenilir biridir. Kolaylıkla Yenibahçeli

[355] Zürcher, Karakol Cemiyeti'nin, İttihatçıların direniş yüzünü temsil ettiğini savlar. Dış basına göndermeler yaparak savını destekler. Hatta Çanakkale Zaferi'nden önce, İstanbul'un işgali ve olası bir yenilgi karşısında İttihatçıların hazırladıkları, Anadolu'ya Güçlerin aktarılması ve oradan mücadeleyi başlatma planının, Mondros'tan sonra uygulanmaya koyulduğu iddiasındadır. Karakol Cemiyeti'nin, Kocaeli Yarımadası'nı tutarak İstanbul'daki insan ve malzeme kaynaklarını buradan Anadolu'ya aktarma arzusunu bu planın bir parçası olarak görür. Bu bölgenin güvenilir *"Eski Teşkilat-ı Mahsusa ajanlarınca"* idare edildiğini söyler. *"Meşhur örnekleri, Dayı Mesut, Yahya Kaptan, Kara Arslan ve ipsiz Recep"*tir der. Bakınız Zürcher, Milli Mücadelede ittihatçılık, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1987, s.161

Şükrü başkanlığındaki Menzil Grubuna katılır.

Tarihsel dokunun dönüştürülmesi iradesini taşıyan birçok insanın, örneğin Kara Vasıf'ın iradesinin etkisi altında olmasına karşın Yahya Kaptan, geçmiş birikimleri nedeniyle bölgedeki diğer kaptan ya da çetecilerden farklıdır. Yakup Cemil olayı nedeniyle, İttihatçılara karşı duyduğu güvensizlik ortadan kalkmamıştır. Karakol Cemiyeti'ne bağlılığı, sadece tarihsel dokunun ona seçenek bırakmamasıyla ilgilidir. Nasıl Karakol Cemiyeti onu kullanıyorsa, o da Karakol Cemiyeti'nin olanaklarını kullanır. Kocaeli Yarımadası'nda, milis komutanı olur. Fakat geçmiş deneyimleri nedeniyle, örgütle ilişkileri temkinli ve kendi özerkliği için örgütlenme biçimi özenlidir. Örgütünü güvendiği adamları merkez alarak oluşturur. Kendisine itaatlerinden şüphe etmediği bu adamların dışında kalanlara, ikinci dereceden görevler verir.

Mustafa Kemal Sivas'ta Ulusal Mücadeleyi merkezileştirip Anadolu ve Rumeli müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ni kuruluşunu gerçekleştirip Temsil Heyetini oluşturunca Yahya Kaptan için bu gelişme bir umut doğurur. Tam da bu dönemde yani Sivas Kongresi sırasında Karakol Cemiyeti ile Mustafa Kemal Paşa'nın kurduğu yeni örgütün arasındaki ilişkilerde bir dönüşüm yaşanır. Mustafa Kemal, Karakol Cemiyeti'nin gizlilik perdesini kaldırır.

Daha önce anlatıldığı üzere Karakol Cemiyeti, bir yandan Anadolu'daki mücadeleyi desteklerken, bir yandan da eski ittihatçıları örgütlemekte ve zamanı gelince yurt dışında bulunan Enver Paşa'nın gelip lideri olmasını sağlayacak koşulları yerine getirmek niyetindedir. Enver Paşa ile Mustafa Kemal Paşa arasındaki rekabet çok eskilere dayanır ve bu nedenle Karakol Cemiyeti gizliliğe önem verir.

Anadolu'nun İstanbul'daki örgütsel yapısı da Karakol Cemiyeti'nin elindedir. Temsil Heyeti Üyesi olan Kara Vasıf, İstanbul Örgütü'nün Şevket Beyle birlikte lideridir. Her ikisi, aynı zamanda Karakol Cemiyeti'nin kurucuları arasındadır. Bu karışık ilişki anlayışı, İttihatçılığın gizli örgütlenme geleneğine uygundur. Karakol Cemiyeti'nin istihbarat şubesinin varlığı da bunun bir delilidir. Teşkilat-ı Mahsusa birikimini iyi kullanan örgüt, şimdilik desteklediği Mustafa Kemal'in ulusçu hareketine bilgi yardımı verecek bir ağa da sahiptir. Ama elbette istedikleri bilgiyi…

Bir tür gizli ilişkiler yumağına dönen örgütün, Padişah, İstanbul Hükümeti ve hatta İngiliz Muhipler Cemiyetiyle ilişkisi olması da pek olasılık dışı değildir. Her koşulda ittihatçılığı korumak ve geliştirmeyi amaçlayan örgüt, Anadolu'daki mücadelenin başarısızlığı karşısında olası bir başka plan kuracak kadar birikimlidir.

Halil Paşa'nın kaçırılışının, Sovyetler Birliği'ne yönelik İngiliz planının bir parçası olduğu savı,[356] bu kaçırılışın içinde İngiliz Muhipler Cemiyeti'nin olabileceğini düşündürüyor. Bu sava göre, İngilizler, Kafkaslarda Sovyet karşıtı bir blok oluşturmak için bölgede, Enver Paşa'nın üstlendiği Pantürkist politikaları desteklemektedir. Bu bölgede güçlü bir imaja sahip olan Enver Paşa'nın amcası Halil Paşa'nın kaçırılışı, bu desteğin göstergesidir. Üstelik Halil Paşa'nın kaçırılışının olağan üstü kolay ve iyi hazırlanmış bir plan içinde gerçekleştirilmiş olması, kaçırılışa bir çeşit göz yumulduğu izlenimini uyandırmaktadır. Kaçırılmayı planlayan Karakol Cemiyeti'yle göz yuman İstanbul

[356] Kazım Karabekir, İstiklal Harbi'nde Enver Paşa ve İttihat Teraki Erkanı, Tay Yayınları, Ankara, 1990, s.90

Hükümeti veya Padişah arasındaki ilişkiyi kim kurmuş olabilir? Bu sorunu yanıtı, yapısı ve eylemleri nedeniyle doğrudan İngiliz Muhipler Cemiyeti'ni işaret etmektedir. Aynı senaryo, kolaylıkla Yahya Kaptan'ın öldürülmesi için varsayabiliriz.

Karakol Cemiyeti'nin gizli ilişkileri, ekonomik gelirlerle de ilişkili olabilir. Bildiğimiz kadar örgütün ekonomik geliri, eski Teşkilat-ı Mahsusa bütçesinin dışında ittihatçılardan toplanan paralardan oluşur. Fakat galiba çetelerin kendilerini geçindirmeleri için yağma yapmalarına göz yumulmuş olabilir. Bu durum, özellikle Kocaeli Yarımadası için geçerlidir. Örgütün geliri üzerinde Enver Paşa'nın önemli bir etkiye sahip olması, Enver Paşa'nın yeni koşullardaki taktik ve stratejilerini, Karakol Cemiyeti üzerinden yapabileceğini gösterir. "*1920 Mayıs'ında Trabzon'da Enver için Mitingler yapıl*ması[357] bu olasılığın ciddiyetine örnektir. Enver Paşa'nın Mustafa Kemal'e yazdığı mektuplar ve Kazım Karabekir'in tanıklıkları, Hatta Halil Paşa'nın Bekirağa Bölüğü'nden kaçırılışı bu ciddiyetin delilleridir.

Yahya Kaptan, Kocaeli Yarımadası'nda, elbette Karakol Cemiyeti'nin olanaklarıyla güçlenir. Ancak Kocaeli Yarımadası, Balkanlardaki Makedonya gibidir. Uluslararası güçler, bölgede yeni yapıyı kendi çıkarları üzerine kurgulamak istemektedirler ve Kocaeli Yarımadası, bu tasarının önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Kurguladıkları Boğazlar Bölgesinin merkezi İstanbul'dur ve Anadolu'nun İstanbul'a bağlantısı Kocaeli Yarımadası'ndan sağlanmaktadır. Böylesi önemli bir bölgenin denetimini kimseye bırakmak istememektedirler. Bu bölgede çıkacak karışıklıklardan Mondros'un 7.maddesi gereğince

[357] Zürcher, *aynı eser*, 219

yararlanarak tasarılarını meşrulaştırma niyetindedirler. Dolayısıyla yerli iş birlikçilerini kışkırtmaktadırlar.

Bölgede kalıcı olmak için İngilizler, diğer sömürgecilerden farklı olarak yerel iş birlikçi örgütlenmelere gitmişlerdir. Bu örgütlenmenin başında İngiliz Muhipler Cemiyeti vardır. Bu örgütün etkin iki başkanından İngiliz tarafını Rahip Fruw, Osmanlı kanadını da Said Molla yürütmektedir. Her ikisinin de dinsel kimliklerinin ön planda oluşu bir rastlantı değildir. Bu örgüt, Osmanlı saltanatının devamını İngiliz çıkarlarına uygun görmekte ve göstermek istemektedir. Nihayet İngilizlerin milyonlarca Müslümanın yaşadığı sömürgeleri vardır. Bu bağlantı İngiliz sömürgeciliğinin başka yerlerdeki etkinlikleri için de olanaklar barındırır.

Bu nedenle İngiliz Muhipler Cemiyeti, dinsel argümanları kullanır. Padişahın Halifelik ünvanı, bu konuda önemli bir araçtır. Başta Doğu ve Güney Marmara olmak üzere Anadolu'da ulusçu duygulara karşı "Halifeye bağlılık" örgütün kullandığı temel argümandır. Eylemlerini bu siyasanın ülküleşmesiyle yürütme niyetinde olan İngiliz Muhipler Cemiyeti, ulusçuluk karşıtı hareketlere para yardımı yapmakta, ulusçuluğun önüne geçmek için, tarihsel sorunları kışkırtarak bölgelerde karışıklık çıkarmaktadır. Arnavut Çerkes çatışmasının en önemli sorumlusu olan örgüt, Anzavur'un eylemlerini de desteklemektedir. İngilizlerin ve İngiliz himayesinde varlığını devam ettirmek isteyen Osmanlı saltanatının güvenliği için özellikle boğazlar bölgesinin ulusal güçlerden uzak tutulma tasarısının bir parçası olarak hareket etmektedir.[358]

[358] *Bu konuda geniş bilgi için* bkz. Cengiz Dönmez, Milli Mücadele'ye Karşı Bir Cemiyet: İngiliz Muhipleri Cemiyeti, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1999

Bu tasarıdan bağımsız idealleri olsa bile Rum çeteleri hem güçlerini hem eylemlerini uluslararası güce dayandırmaktadırlar. Mavri Mira'nın ulusçuluğunun etkisi altında, giderek büyüyen bir güce sahiptirler. Bölgede çıkacak karışıklıklar, Mavri Mira'nın kurguladığı ayrımcılığa uygundur. Çünkü burada Rumlar çoğunluğu oluşturmamaktadır. Bölgenin Rum bölgesi olmasının iki yolu vardır. Tıpkı Balkanlarda Bulgarların yaptığı gibi, bölgedeki Müslüman köylere baskı yaparak başladıkları nüfus savaşından yengiyle ayrılabilirlerse Müslüman halkın bölgeden göç etmesini sağlayabileceklerdir. Bunu başaramazlarsa mağdurluklarını kanıtlayarak uluslararası güçlerin güvencesi altına alınma olanağına kavuşacaklardır. Bu nedenle Kocaeli Yarımadası'ndaki karışıklık otorite boşluğu Rum çetelerinin öncelikleri arasındadır ve uluslararası güçlerle örtüşen bir beklentidir.

Yahya Kaptan, Kocaeli Yarımadası'na yönelik bu güçlerin karşısında, henüz geleceği belli olmayan, ancak *"ulusal bağımsızlık"* ülküsü etrafında merkezileşen Anadolu Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ve Temsil Heyeti'nin tarafını seçmekle bütün bu güçleri karşısına almıştır. Bu tercihini, tam da Sivas Kongresi sonrasında, Kara Vasıf ile Mustafa Kemal arasında Karakol Cemiyeti üzerine yapılan tartışma ortamında alır. Karakol Cemiyeti'nin stratejisinin ayrımına varan Mustafa Kemal, bu örgütü, ulusal örgütün içinde eriterek özerk ve bağımsız hareket etme olasılığını ortadan kaldırma niyetindedir. Oysa Karakol Cemiyeti'nin başka planları vardır.

Kocaeli Yarımadası'nın kontrolü, Karakol Cemiyeti için ayrıca önemlidir. Çanakkale Savaşı'nın ikinci planı, başkentin ele geçirilmesi halinde uygulamaya konulacak bir plandır. Daha

öncede ifade edildiği gibi bu planda Kara Kemal gizli bir esnaf örgütlenmesi oluşturacak ve askeri güçler Kocaeli yarımadasından Anadolu'ya taşınacaktır. Anadolu'da güçlenen ittihatçılar Enver Paşa önderliğinde İstanbul yeniden fethedilecektir. Bunun olabileceğine yönelik tarihsel örnek, Balkan savaşlarında Edirne'nin geri alınışıdır. Dolayasıyla Kocaeli Yarımadasının milli güçlerin elinde olması plana uygun değildir. Karakol Cemiyeti için Kuva-ı Milliye bir örtüdür.

Yukarıdaki anlatılardan çıkarılacak sonuç, Kocaeli Yarımadası'nın yerel ve genel güçler arasındaki en önemli gerili noktası olduğudur. Yahya Kaptan da müfrezesiyle Kocaeli Yarımadası'nda etkinlik yürüten en büyük güç olur. Dolayısıyla bu gerilimlerin bir parçası olmak kaçınılmazdır. Elbette ulusal güçler açısından Kocaeli Yarımadası yaşamsal bir öneme sahiptir ve buradaki en önemli güç olan Yahya Kaptan'ın ulusal kuvvetlere bağlanması her şeyi değiştirecektir.

Toplumlar kargaşa dönemlerinde, güçlü otorite arzularlar ve güçlü otoritelerin yanında yer almaya eğilim gösterirler. Güçlü olmak yahut güçlü görünmek dengeleri etkileyecek bir meziyettir. Eğer bu bölgede ulusal güçler egemen olursa, işgal edilmiş İstanbul'un Anadolu'ya olan köprüsünü ulusal güçlerin tutması demektir. Dolayasıyla bu halk için güç gösterisidir. Öte yandan bu köprünün ulusal güçlerin eline geçmesi, İngiliz planlarını alt üst eder. İngilizlerle ittifakı bir kurtuluş yolu gören saltanat için de bu geçerlidir. Elbette ulusal güçler örtüsü altında başka planlara sahip olan İttihatçılık için de… Daha küçük ölçekli olarak Rum çeteleri için de adi çeteler için de ve hatta uzakta da olsa bölgede etkinlik yürüten İngiliz Muhipler Cemiyeti yahut Mavri Mivra için de… Daha büyük ölçekli bir tasarı olan Boğazlar Bölgesi tasarısı için de büyük

bir tehdit olduğu açıktır.

Yahya Kaptan'ın Sivas Kongresi sonrası ulusal güçlerin bir parçası olmayı seçmesi, bütün bu yerel ve genel güçlerin onun karşısında ittifak yapmasını sağlayacaktır. Böylece bir müfreze komutanı olan Yahya kaptan, Ulusal Mücadele'nin bölgedeki simgesi haline getir. Bütün bu yerel ve genel güçlerin karşısındaki savunma hattı olur. Dolayasıyla en çok yok edilmek istenen biri olarak görülür.

Tarihsel doku bu kez Yahya Kaptan'a, tarihsel bir kişi olma yolunu açmıştır. Ancak tarihsel kişilik haline gelmek ağır bir sorumluluktur. Güçlü bir iradesi, önemli çatışma deneyimi olmasına karşın, böylesine büyük bir baskı altında karar verme yetisini diri tutacak bilgi birikimine sahip olmayan Yahya Kaptan, bir ara kaçıp gitmeyi düşünür. İzmit'teki 1'inci Fırka Komutanı Rüştü Bey'e başvurarak çetesini dağıtıp bölgeden ayrılacağını bildirir. Fakat nereye gidecektir. Tarihsel doku bir varoluş yok oluş denklemindedir. Ya geleceği kurgulayacaktır ya bu sorumluluktan kaçarak geleceğin oluşumuna seyirci kalacaktır. Her ikisi de zordur. Bu durumlarda tarihsel dokunun baskısı özneyi sıkıştırır. Bütün kararlar, aynı sonuca doğru eğilir. Dolayasıyla Yahya Kaptan ikircikliğini çabuk atlatır ve mücadeleyi seçer. Unutmamak gerekir ki, öznenin gücünün bir sınırı vardır ve koşullar insan iradesini aşan bir çokluktadır.

Ulusal Mücadele karşıtı güçler bir araya gelir ve İstanbul Hükümeti'nin Jandarma komutan vekilini, Yahya Kaptan'ı ortadan kaldırmak için görevlendirirler. Bu eylemin gizlilikle yürütüldüğü ortadadır. Hatta ulusal güçlerin haberi olmaması için özen gösterildiği de… Ankara'yla olan telgraf iletişimin kesilmesi veya yanlış bilgilerin verilmesi, zaman zaman

telgrafların engellenmesi, büyük bir planı işaret eder. Sonunda çok arzuladıkları şey gerçekleşir ve Yahya Kaptan öldürülür.

Yahya Kaptan'ın nasıl öldürüldüğüyle ilgili en somut anlatım, Nutuk'ta yer almaktadır. Rauf Bey, o sırada İstanbul'dadır ve Mustafa Kemal'e 19.02.1920'de durumu netleştiren bir telgraf çeker: "*Yahya Kaptan'ın teslim olduktan sonra öldürüldüğü buraca da anlaşılmıştır. Muhafızlığa müracaat edilmiş, otopsi de yapılmıştır. Hükümet Kanunî kovuşturmaya başlamıştır, efendim. Saygılarımızı arz ederiz – Hüseyin Rauf*"[359]

Ortadan kaldırılışı büyük yankı oluşturmuştur. Bu da bize tarihsel doku içinde büyük bir yer kapladığını gösterir. İnsanların ölümünün yankıları onların toplumda yahut tarihsel doku içindeki kapladıkları alanlarla orantılıdır. Yapılan açıklamalar, sevinç gösterileri, üzüntüler, soruşturmalar, kızgınlıklar… Hepsi, Yahya Kaptan'ın tarihsel doku içindeki yerini gösteren emarelerdir.

Yahya Kaptan, Kocaeli Yarımadası'ndaki konumu ve ulusal mücadele yanlısı olmakla kendi yazgısını belirlemiştir diyebiliriz hem ölümü hem ölümsüzlüğü bu karar ile ilişkilidir. Ulusal mücadele karşıtı yerel ve genel güçler, Yahya Kaptan'ın bedenini hedef seçmişler ve onu yok etmeyi başarmışlardır. Ancak bu eylemleri, Yahya Kaptan'ın tarihsel bir kişiliğe dönüşmesini sağlamış ve yaşadığı zamanın ötesine geçerek ölümsüzleşmiştir.

Ölümsüzleşmiştir çünkü hakkında birçok kitap ve makale yazılmıştır. Yaşamı Filmlere yahut gazete çizgi dizilerine konu

[359] Zeynep Aslan, *aynı eser,* s 225

olmuştur. Tavşancıl'daki mezarı hala ziyaret edilmektedir. Heykeli dikilmiştir ve adını alan yirmi binden fazla insanın yaşadığı bir mahalle bulunmaktadır. Bir Müfreze komutanıyken bir kahramana dönüşmüştür.

Anlaşılan Yahya Kaptan olayı, İttihatçılıkla ulusçuluk arasındaki çatışmanın sınırıdır. Eğer Ulusal Mücadele'nin anlatısı gerçeğe uygun olacaksa, bu anlatıda Yahya Kaptan'a özel bir yer ayrılması gerekir. Eğer onun kişiliğindeki bu gerilimler kavramlaştırılamazsa tarih bilgisi tarihsel gerçeklikten kopuk bir hikâyeye dönüşecektir.

KAYNAKÇA

- "*Atatürk'ün Kalemiyle Yahya Kaptan*" Tarih Coğrafya Dünyası, İstanbul, 1, (1) 15.04.1959
- A. Zeki Velidî Togan, Tarihte Usul, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1985, 4. Baskı
- Afşar Timuçin, Özgür Prometheus, Bulut Yayınları, İstanbul, 2002
- Ahmet Tetik, Teşkilat-ı Mahsusa Tarihi, 3 cilt İşbankası yayınları 2014
- Alex Collinicos, Tarih Yapmak, Özne Yayınları, İstanbul, 1998
- Ali Baratov (Derleyen) Tarih ve Tarihçi, Alan yayınları, İstanbul,1985
- Ali Fuat Cebesoy, Milli Mücadele Hatıraları, İstanbul 1953
- Arif Cemil, I.Dünya Savaşında Teşkilat-ı Mahsusa, Arba Yayınları, İstanbul 1997
- Atatürk'ün Kalemiyle Yahya Kaptan" Tarih Coğrafya Dünyası, İstanbul 1(3), 01.06.1959
- Atilla Çeliktepe, Teşkilat-ı Mahsusa'nın Siyasi Misyonu, IQ Yayınları, İstanbul, 2002
- Atilla Oral, "*Kocaeli Yarımadası'nda, İlk Milli direnişi başlatan ve doğrudan Mustafa Kemal Paşa'dan aldığı emirlerle görev yapan, Kuva-yı Milliye Kumandanı ve Milli Şehidimiz: Yahya Kaptan (Şehid edilişinin 83'ncü yılında, ilk kez yayınlanan belgeler ışığında)*" Özgür Kocaeli Gazetesi, 12 Ocak 2003
- Celal Bayar, Ben de yazdım-Milli Mücadeleye Giriş, C. 8, Sabah Yayınları, İstanbul, 1997

- Cemal Paşa, I.Dünya Savaşı Anıları İkttihat ve Terakki, (Behcet Cemal) İstanbul 1977
- Cevat Rıfat Atılhan, İttihad ve Terakki'nin Suikastleri, İstanbul 1971
- Cevdet Yakup Baykal, "*İstiklal Harbinin İlk Şehidi, Yahya Kaptan*" Tarih Coğrafya Dünyası, İstanbul 1(1), 15.04.1959
- Davıd E. Kynig – Myron A. Marty, Yanıbaşımızdaki Tarih, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2000
- Doğan Özlem, Tarih Felsefesi, Dokuzeylül Yayınları, İzmir, 1998
- Doğu Ergil, Milli Mücadelenin sosyal Tarihi, Turhan Kitabevi, Ankara, 1981
- E.H. Carr, Tarih Nedir, Birikim Yayınları, İstanbul, 1980
- Emin Demirel, Teşkilat-ı Mahsusa'dan Günümüze Gizli Servisler, IQ yayınları, İstanbul, 2002
- Emin Kısıklı, "*Milli Mücadele Başlangıcında, Mustafa Kemal Paşanın Milli Harekatı, İttihat ve Terakki Faaliyetlerinden Uzak Tutma Teşebbüsleri*" Atatürk Yolu, Sayı 5 C2
- Enver Konukçu, Heyet-i Temsiliye-İzmit İlişkileri (Eylül 1919-Nisan 1920) Ankara, 1989
- Ergun Hiçyılmaz, Osmanlı Devletinden Cumhuriyete Gizli Teşkilatlar, Altın Kitapları, İstanbul, 1994
- Ergün Hiçyılmaz, Teşkilat-ı Mahsusa ve Casusluk örgütleri, Kamer yayınları
- Erıch From, Sevginin ve Şiddetin Kaynağı, Payel Yayınları, İstanbul, 1987
- Erich From, Kendini Savunan İnsan, Say Yayınları, İstanbul1996

- Erık Jan Zürcher, Millî Mücadelede İttihatçılık, Bağlam Yayınları, İstanbul,1987
- Erol Ulubelen, İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye, Çağdaş Yayınları, İstanbul,1982
- F.Yavuz Ulugen, Kocaeli Tarihi – Osmanlı ve Ulusal Kurtuluş Döneminde Kocaeli, Kocaeli Yüksek Öğrenimliler Derneği, İzmit, 2002
- Falih Rıfkı Atay, Çankaya, İstanbul 1980
- Feridun Kandemir, Milli Macadele Başlangıcında Mustafa Kemal'in Arkadaşları ve Karşısındakiler, İstanbul 1964
- Feridun Kandemir, Rauf Orbay Hatıraları, İstanbul 1965
- Fernand Braudel, Tarih Üzerine Yazılar, İmge, 1992
- Feroz Ahmad, İttihatçılıktan Kemalizme, Kaynak Yayınları, İstanbul,1986
- Fethi Tevetoğlu, Millî Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar, TTK Yayınları, Ankara1991
- Friedrich Nietzsche, Tarih Üzerine, Say, İstanbul, 1996
- G.V. Plehanov, Bireyin Tarihteki Rolü, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1982
- Georgg G. Iggers, Yirminci Yüzyılda Tarih Yazımı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000
- Gotthard Jaeschke, Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri, C.3. Cumhuriyet 2001
- H.Cahit Yalçın, Talat Paşa'nın Hatıratı, İstanbul 1958
- Halide Edip Adıvar, Türk'ün Ateşle İmtihanı, İstanbul 1971
- Halil Paşa, Bitmeyen Savaş, Yaylacık Matbaası, İstanbul, 1972

- Hamit Pehlivanlı, Kurtuluş Savaşı İstihbaratında Askeri polis Teşkilatı, Genel Kurmay Başkanlığı, Ankara, 1991
- Hasene Ilgaz, "*Mücadelede varlığı Mücadelede varlığı gizli kalan bir cemiyet: Karakol Cemiyeti*", Tarih ve Edebiyat Mecmuası, 1 Ocak 1981 Yıl XVIII. Sayı 193, s, 12
- Hassan İzzettin Dinamo, Kutsal İsyan, Milli Kurtuluş Savaşının Gerçek Hikayesi, C.8.May Yayınları, İstanbul, 1972
- Hüsamettin Ertürk, İki Devrin Perde Arkası, İstanbul 1957
- Hüseyin Zamantılı (Arıel ve Wıll Durant) Tarih Üzerine, Hutbe Yayınları, İstanbul 1983
- Hüsnü Himmetoğlu, Kurtuluş Savaşında İstanbul ve yardımları, Ülkü Matbaası, İstanbul,1975
- İlhan Tekeli, Tarih Yazımı Üzerine Düşünmek, Dost Kitabevi, Ankara, 1988
- İlter Özdemir, Yahya Kaptan, Uyanış Ajans, Gebze, 1999
- J. Fontana, E. Carr, Tarih Yazımında Nesnellik ve Yanlılık, İmge, İstanbul, 1992
- Kamil Erdaha, Milli Mücadelede Vilayetler ve Valiler, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1975
- Kazım Karabekir, Gizli Harp İstihbarat, Kamer Yayınları, İstanbul, 1998
- Kazım Karabekir, İstihbarat, Berikan Yayınları, Ankara, 2001
- Kazım Karabekir, İstiklal Harbimizde Enver Paşa ve İttihat Terakki Erkanı, Tekin Yayınları, İstanbul, 1990

- Kazım Özalp, Milli Mücadele 1919-1922, C.2. TTK Ankara 1988
- Keith Jenkins, Tarihi Yeniden Düşünmek, Dost Kitabevi, Ankara,1991
- Kemal Atatürk, Nutuk 1919-1927, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2000
- Kemal Koçer, Kurtuluş savaşımızda İstanbul İşgal Senelerinde MM grubunun gizli faaliyetleri, İstanbul 1946
- Leon-E. Halkın, (Çeviren Bahaeddin Yediyıldız) Tarih Tenkidinin Unsurları, TTK Ankara, 1989
- M.R. Yalkın, Bulgar Sadık, İnkılap Kitapevi, İstanbul 1994
- M. Taylan Sorgun, Bitmeyen Savaş Kut'ül amare Kahramanı Halil Paşa'nın Anıları, İstanbul 1972
- M.T. Gökbilgin, Milli Mücadele Başlarken, İş Bankası Yayınları, Ankara, C I-II, 1965
- Machiavelli, Hükümdar, Göçebe Yayınları, 1997
- Mahir Aydın, Arşiv Belgeleriyle Makedonya'da Bulgar Çete Faaliyetleri, Yayla Yayınları 1989
- Mahmut Goloğlu, Millî Mücadele Tarihi, Ankara 1974 (8 cilt)
- Marc Bloch, Tarihin Savunusu ya da Tarihçilik Mesleği, Gece Yayınları 1985
- Mehmet Bilgin, Teşkilat-4 Mahsusa'nın Kafkasya Misyonu ve Operasyonları, Ötüken yayınları, 2017
- Mehmet Sarıoğlu, Bütün Yönleriyle (Seçilmiş) Kocaeli-İzmit Bibliyografyası (1932-2002) Kocaeli Üniversitesi Yayınları, İzmit, 2003

- Mehmet Türel, İşgal Yıllarında İstanbul'un Sosyal Durumu, Kültür Bakanlığı Yayımları, Ankara, 1998
- Mesut Aydın-Recep Dündar, "*Milli Mücadele Döneminde İstanbul'dan Anadolu'ya geçen Subaylar*," Atatürk Yolu, A.Ü. Türk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi
- Mıfuel de Unamuno, Yaşamın Trajik Duygusu, İnkılap Yayınları, İstanbul, 1986
- Misha Glenny, Balkanlar 1804-1999 Milliyetçilik Savaş ve Büyük Göçler, Sabah Yayınları, İstanbul 2001
- Mubahat S. Kütükoğlu, Tarih Araştırmalarında Usul. Kubbealtı Neşriyat, İstanbul, 2001
- Muharrem *Giray, İstanbul'un İşgalinde Gizli Bir Teşkilat (Karakol Cemiyeti)* Yakın Tarihimiz Ansiklopedisi, C, I s 345-46
- Muhittin Ünal, Kurtuluş Savaşında Çerkezlerin Rolü, Takav Yayınları, 2000
- Muhittin Ünal, Miralay Bekir Sami Günsava'ın Kurtuluş Savaşı Anıları, Cem yayınları, İstanbul, 1994
- Murat Hatipoğlu, Dünden Bugüne Makedonya Sorunu, Asam Yayınları, Ankara, 2002
- Mustafa Ragıp Esatlı, İttihat ve Terakki Tarihinde esrar perdesi ve Yakup Cemil niçin öldürüldü? İstanbul, Hürriyet Yayınları, İstanbul, 1975
- Nazım H. Polat, Müdafaa-i Milliye Cemiyeti, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1991
- Necdet Aysal, Ulusal Bağımsızlık Savaşında İstihbaratın Etkisi (23 Nisan 1920 – 20 Ekim 1921) A.Ü. TİTE, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1998

- Necdet Ekinci, "*Kurtuluş Savaşında İstanbul ve Anadolu'daki Türk ve Düşman Gizli Faaliyetler*" Atatürk Yolu, Sayı 14 C 4 Kasım 1994
- Peter Burke, Fransız Tarih Devrimi: Anales Okulu, Doğu-Batı Yayınları, İstanbul, 2002
- Philip Stoddard, Teşkilat-ı Mahsusa, Arba Yayınları, İstanbul, 1994
- R.G.Golingwood, Tarih Felsefesi Üzerine Denemeler, Ayışığı Kitapları, İstanbul, 2000
- Rauf Orbay, Cehennem Değirmeni, Siyasi Hatıralarım, Emre Yayınları, İstanbul, 1993
- Richard Sent, Kamusal İnsanın Çöküşü, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1996
- Rihard Shenkman, Tarihin Büyük Yalanları, Aykırı Yayınları, İstanbul, 2002
- Roger Chartıer, Yeniden Geçmiş, Dost Yayınları, Ankara, 1998
- Sabahattin Selek, Anadolu İhtilali, C.2 Kastaş Yayınları, İstanbul, 1987
- Salahi R. Sonyel, Kurtuluş Savaşı günlerinde İngiliz İstihbarat Servisinin Türkiye'deki Eylemleri, TTK, Ankara, 1998
- Sina Akşin, İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele – Son Meşrutiyet (1919-1920) Cem yayınları, İstanbul, 1992
- Sina Akşin, İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele, Mutlakiyete Dönüş (1918-1919) Cem Yayınevi, İstanbul, 1992
- Sinan Özbek, İdeoloji Kuramları, Bulut Yayınları, İstanbul, 2000

- Stefanos Yaresimos, Türk-Sovyet İlişkileri, Kuzey Yayınları, İstanbul, 1979
- Şener Aksu, Ölüler hakkında dedikodu – olasılıkçı tarih felsefesi, aydilisanat yayınları, Ankara 2024
- Şevket Süreyya Aydemir, Halil Paşa'nın hatıratı, Akşam Gazetesi Ekim-Kasım 1964
- Şevket Süreyya Aydemir, Makedonya'dan Orta Asya'ya Enver Paşa, C.2 Remzi Yayınları, İstanbul, 1981
- Şükrü Uras "*Yahya Kaptan*" Tarih Coğrafya Dünyası, İstanbul 1-2, (4-7)31.07.1959-15.09.1959
- Şükrü Uras, "*Yahya Kaptan*" V-VII. Tarih Coğrafya Dünyası, İstanbul 2, (8-11) 30.09.1959 01-12-1959
- Şükrü Uras, Yahya Kaptan, Akba Yayınları, İstanbul, 1968
- Tahsin Uzer, Makedonya Eşkıyalık Tarihi ve son Osmanlı Yönetimi, TTK Yayınları, Ankara 1979
- Taylan Sorgun, Mütareke Dönemi ve Bekirağa Bölüğü, Kamer Yayınları, İstanbul, 1998
- Taylan Sorgun, İttihat ve Terakki, Devlet Kavgası, Beyaz Balina Yayınları, İstanbul, 2001
- Tevfik Çavdar, Talat Paşa-Bir Örgüt Ustasının Yaşam Öyküsü, Dost Yayınları, Ankara, 1984
- Thomas Carlyle, Kahramanlar, Beyaz Balina Yayınları, İstanbul, 2000
- Uğur Mumcu, Kazım Karabekir Anlatıyor, Tekin Yayınları, İstanbul, 1990
- Utkan Kocatürk, Kaynakçalı Atatürk Günlüğü, İş Bankası Yayınları, Ankara, 1996
- Yalçın Soner, Teşkilatın iki silahşoru: Biri Meşrutiyetin

Silahşoru dede Yakup Cemil, diğeri, Cumhuriyetin Silahşoru torun Yakup Cemil, Doğan Kitap, İstanbul,2001
- Yunus Nadi, Kurtuluş Savaşı Anıları, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1978
- Yusuf Çam, Milli Mücadele'de İzmit Sancağı, İzmit Rotary Kulübü, İzmit, 1993
- Yusuf Hikmet Bayur, İkinci Balkan Savaşı, Cumhuriyet Yayınları, İzmit,1999
- Zekeriya Türkmen, Efsaneden Gerçeğe İngiliz Kemal, Berikan Yayınları, Ankara, 2002
- Zeki Sarıhan, Kurtuluş Savaşı Günlüğü, C.4 TTK Yayınları, Ankara, 1991

SEÇİLMİŞ ZAMAN DİZİNİ

13 Temmuz 1978- Osmanlı – Rus Savaşı'nın sona ermesini sağlayan Berlin Antlaşması'nın imzalanması
18 Eylül 1885 – Berlin Antlaşması'yla kurulan özerk Doğu Rumeli Vilayetinin Bulgaristan'la birleşmesi
1891 **–** Yahya Kaptan'ın doğumu
18 Nisan 1897- Osmanlı – Yunan Savaşı'nın başlaması.
2 Ağustos 1903 – Bulgarların Makedonya'da üç ay süren büyük bir ayaklanma başlatmaları
23 Temmuz 1908 – İttihat ve Terakki'ye bağlı subayların Manastır'da Meşrutiyet'i ilan etmeleri
29 Temmuz 1908 – Bütün suçları kapsayan genel af çıkarılması
5 Ekim 1908- Avusturya'nın Bosna-Hersek'i topraklarına kattığını ilan etmesi
5 Ekim 1908- Bulgaristan'ın Bağımsızlığını ilan etmesi.
Mart 1910 – Arnavutluk isyanı
1910 **–** Yahya, amcasını yaralayan Bulgar'ı öldürerek dağa çıkar
Mart 1911 – Malisorların (Katolik Arnavutlar) ayaklanması (Haziran'a dek sürmüştür)
6 Mayıs 1912 – Büyük Arnavutluk Ayaklanmasının başlaması.
15 Ekim 1912 – Osmanlı Devleti'nin Balkan devletleriyle siyasi ilişkilerini kesmesi
17 Ekim 1912 – Bulgaristan ve Sırbistan'ın Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmesi
23 Ocak 1913 -Babıâli Baskını. İttihat ve Terakki'nin zor kullanarak iktidara sahip olması.
30 Mayıs 1913- I. Balkan Savaşı'nı sona erdiren Londra Antlaşması'nın imzalanması
22 Temmuz 1913 – Edirne'nin geri alınışı
Ağustos(!) 1913, İkinci Balkan Savaşı sırasında Sırpların

boşalttığı kasabalarda, Bulgarlara karşı direniş göstererek, Bulgarların yenilmesinde rol oynadığı için Sırp kralı tarafından ödüllendirilmesi
29 Eylül 1913 – Osmanlı Devleti'yle Bulgaristan arasındaki savaş durumunu sona erdiren İstanbul Antlaşması
14 Kasım 1913 – Osmanlı Devleti'yle Yunanistan arasında savaş durumunu sona erdiren Atina Antlaşması
Kasım(!) 1913 **–** Yahya Kaptan'ın İstanbul'a ilk gelişi
*Aralık(!) 1913***-** Yahya Kaptan'ın eşi Şevket Hanım ve bir ay önce doğmuş olan kızı Fikriye'nin İstanbul'a gelişi, Çarşamba'da bir eve yerleşmeleri
2 Ağustos 1914 – Genel seferberlik ilan edilmesi
2 Ağustos 1914 – Osmanlı Devleti'yle Almanya arasında ittifak antlaşmasının imzalanması
2 Kasım 1914 – Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmesi
5 Kasım 1914 – İngiltere'yle Fransa'nın Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmesi.
23 Kasım 1914 – Cihad-ı Ekber ilanı
*Aralık(!) 1914***-** Yahya Kaptan, Teşkilat-ı Mahsusa aracılığı ile Sırp bölgelerinde sabotaj için görevlendirilmesi
Ocak(!) 1915 **–** Yahya Kaptan, Sırplara karşı sabotaj için aldığı ilk Teşkilat-ı Mahsusa görevinden İstanbul'a döner
18 Mart 1915 – Çanakkale Zaferi
20 Ağustos 1915 – İtalya'nın Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmesi
21 Ağustos 1915- Osmanlı-Bulgar İttifak Antlaşması
Eylül 1915 – İngilizlerin Kut-el-Amara'ye girmeleri
10 Ocak 1916 – Halil Paşa Irak'taki 6.Ordu komutanlık görevini alır.
*Ocak(!) 1916***-** Yahya Kaptan'ın, Irak'a, Halil Paşa'nın isteği üzerine ikinci Teşkilat-ı Mahsusa'da görevlendirilmesi
Mart 1916 **–** Yahya Kaptan'ın Irak'tan dönüşü

29 Nisan 1916 – Kut-el-Amara'da Osmanlı ordusu yengi kazanır.
14 Temmuz 1916- Yahya Kaptan'ın Meserret Oteli'nde Yakup Cemil ile baskın için buluşması ve tutuklanmaları
Ağustos 1916 – Yahya Kaptan, Yakup Cemil ve arkadaşlarının yargılanması
11 Eylül 1916 – Yakup Cemil'in idam edilmesi
Ekim(!) 1916 – Irak'taki Ebukemal Kasabası'na sürgünü
1Temmuz 1917 – Yunanistan'ın Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmesi
30 Ekim 1918 – Mondros Mütarekesi'nin imzalanması
1 Kasım 1918 – İttihat ve Terakki'nin son kongresi (5 kasımda sona erdi)
2 Kasım 1918 – Enver, Cemal ve Talat Paşa'nın bir Alman denizatlısıyla yurt dışına kaçmaları.
9 Kasım 1918 – Teceddüt Fırkasının kuruluşu
13 Kasım 1918 – İtilaf Devletleri filosunun İstanbul'a gelmesi
Kasım 1918 – Karakol Cemiyeti'nin kuruluşu
29 Kasım 1918 - Milli Kongre Cemiyetinin kuruluşu
30 Aralık 1918 - VI. Mehmed'in İngiltere'nin yol göstericiliğini istemesi
14 Ocak 1919 -Hürriyet ve İtilaf fırkasının yeniden eyleme geçmesi
Ocak(!) 1919 – Yahya Kaptan'ın İstanbul'a dönüşü
30 Ocak 1919- Yurt dışına kaçmayan önde gelen İttihatçıların tutuklanmaya başlaması
30 Nisan 1919- Mustafa Kemal Paşa'nın 9. Ordu müfettişliğine atanması
16 Mayıs 1919 – Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul'dan ayrılması
19 Mayıs 1919 - Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıkışı
19 Mayıs 1919 -İstanbul'da Fatih Mitingi

20 Mayıs 1919- İngiliz Muhipler Cemiyetinin kuruluşu
27 Mayıs 1919- Tutuklu İttihatçıların Malta'ya sürgüne gönderilmeye başlanması
Haziran 1919 – Yahya Kaptan Tavşancıl'a gelişi
22 Haziran 1919- Amasya Genelgesi'nin yayımlanması
5 Temmuz 1919 -İttihat ve Terakki ileri gelenlerinin gıyaben idama mahkum edilmeleri
8 Temmuz 1919 – Mustafa Kemal Paşa'nın Erzurum'da askerlikten istifa etmesi
Damat Ferit Paşa'nın istifası ve ertesi gün 3.kez Sadrazam olması
23 Temmuz 1919 Erzurum Kongresi'nin açılışı
8 Ağustos 1919 – Halil Paşa'nın Bekirağa Bölüğü'nden kaçırılışı ve bir hafta Yahya Kaptan tarafından saklanışı
4 Eylül 1919- Sivas Kongresi'nin açılışı
1 Ekim 1919 -Damat Ferit Paşa'nın istifası ve Ali Rıza Paşa'nın sadrazam olması
2 Ekim 1919 – Yahya Kaptan, Mustafa Kemal ile ilk iletişim denemesi
4 Ekim 1919- 2 Ekim tarihli telgrafı gitmeyince, yeni bir telgraf çeker.
4 Ekim 1919 – Mustafa Kemal'in Yahya Kaptan'a ilk emir telgrafı
5 Ekim 1919 – Yahya Kaptan'ın Arnavut Küçük Arslan Çetesini, kendisine katılmak için daveti ve tehdit mektubu (!)
14 Ekim 1919 – Temsil Heyeti'nin Yahya Kaptan hakkındaki ilk kararı
25 Ekim 1919 - I. Anzavur Ayaklanmasının başlaması
31 Ekim 1919 – Temsil Heyeti'nin Yüzbaşı Agoş Efendi'nin Yahya Kaptan'ı soruşturmak için görevlendirildiğinin İzmit 1'inci Fırka Komutanlığı'na bildirmesi
24 Kasım 1919 – Binbaşı Necati'nin Mustafa Kemal'e Yahya Kaptan'ı şikayet eden telgrafı

25 Kasım 1919 – Mustafa Kemal'in İzmit 1'inci Tümen komutanı Rüştü Bey'den Yahya Kaptan hakkında bilgi istemesi
26 Kasım 1919- Yahya Kaptan'ın Binbaşı Necati'yi Mustafa Kemal'e şikâyeti
5 Aralık 1919 – İzmit 1'inci Tümen Komutanı Rüştü Bey'in Mustafa Kemal'e, bölgedeki durumu anlatan ve Yahya Kaptan soruşturmasının sonuçlarını bildiren telgrafı.
5 – Yahya Kaptan'ın İstilyanos Çetesinin ortadan kaldırılışı
8 Aralık 1919 – Mustafa Kemal, Yahya Kaptan hakkındaki görüşleri İstanbul Hükümeti'nde, Temsil Heyeti'nin temsilcisi olan Cemal Paşa'ya bildirmesi
11 Kasım 1919 – Temsil Heyeti, Yahya Kaptan'a para gönderilemeyeceğini, gönlünü hoş tutarak idare edilmesini gerektiğini, İzmit 1'inci Fırka Komutanlığı'na bildirir.
25 Kasım 1919 – Temsil Heyeti'nin, Yahya Kaptan'ı şikâyet eden Binbaşı Necati'nin kullandığı sıfatlar hakkında soruşturma açılmasının İzmit 1'inci Fırka komutanlığına bildirmesi
27 Aralık 1919 -Mustafa Kemal'in Ankara'ya gelişi
27 Aralık 1919- Kara Vasıf ve Şevket Bey'in, Mustafa Kemal'e Yahya Kaptan'ı suçlayan telgrafları
7 Ocak 1920 – Rüştü Bey'in, Yahya Kaptan hakkında yaptığı soruşturmaların sonuçlarını içeren, bölgedeki duruma ait telgraf raporunu Mustafa Kemal'e göndermesi
8 Ocak 1920 – Yahya Kaptan'ın ölümü…
12 Ocak 1920- 4.dönem Meslis-i Mebusan'ın açılması
12 Ocak 1920- İkdam'da "Yahya Kaptan Çetesi" başlığı ile Yahya Kaptan'ın öldürülüşü ile ilgili metnin yayınlanması
14 Ocak 1920 – Yahya Kaptan'ın eşi Şevket Hanım'ın Mustafa Kemal'e yardımlarını beklediğini bildiren telgrafı
21 Ocak 1920 – İkdam'da, Yahya Kaptan'ı ortadan kaldıran kuvvetlerin komutanı olan, Miralay Hilmi Bey'in konu ile ilişkili söyleşisinin yayımlanması

16 Mart 1920- İstanbul'un işgali
23 Nisan 1920- Ankara'da TBMM'nin açılışı...
19 Ekim 1922 – Yahya Kaptan'ın eşi Şevket Hanım ve kızları Fikriye ve Muzaffer Hanımlara bin kuruş maaş bağlanması
11 ocak 2013 – Yahya Kaptan mahallesinde Yahya Kaptan heykelinin açılışı

EKLER

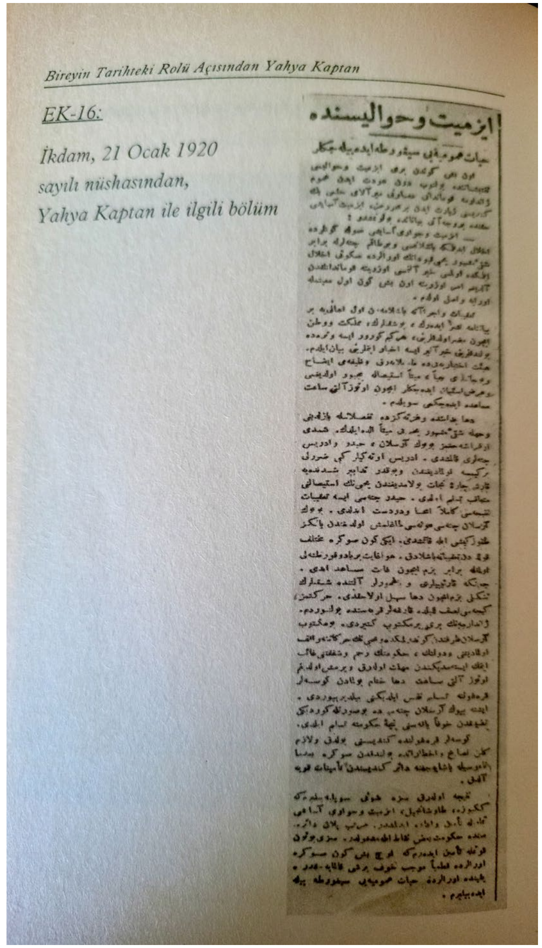

EK-16:

İkdam, 21 Ocak 1920 sayılı nüshasından, Yahya Kaptan ile ilgili bölüm

ازميت وحواليسنده

Yahya Kaptan Mahallesindeki yahya Kaptan heykeli.

Yahya Kaptana ait olduğu söylenen fotoğraf.

Tavşancılda bulunan Yahya Kaptan'ın anıt mezarı.